

รายงานผล

การดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555

โครงการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกี่ยวกับประติษฐ์กรรมทางเทคโนโลยีสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตภาคอีสานตอนล่าง

โดย

รองศาสตราจารย์ อุทัย สุขสิงห์ และคณะ

สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

30 กันยายน 2555

รายงานผลการดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555

โครงการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกี่ยวกับประเพณีภูมิปัญญาทางเทคโนโลยีสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตภาคอีสานตอนล่าง

คณะทำงาน

1. ดร.สุชัย สุขสิงห์	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	หัวหน้าโครงการ
2. พศ.อิศร ปัทมธรรมกุล	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	
3. อาชาธรย์ วีระพันธ์ ศิริสม	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	
4. อาชาธรย์ เกียรติศักดิ์ ชูไฉย	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	
5. พศ.กฤษณ์ ศิริวงศา	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	
7. พศ.กฤษณ์ ศิริวงศา	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	
8. อาชาธรย์ปัญญา แพงเหลา	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 29	

สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

คำนำ

รายงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมปี 2555 การศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมทางเทคโนโลยีสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตภาคอีสานตอนล่าง เป็นการศึกษารวบรวมและจัดทำข้อมูลแบ่งออกเป็น 6 บท ข้อมูลเบื้องต้นโครงการ ภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์ของคนภาคอีสาน เครื่องใช้ของคนอีสาน เครื่องมือการล่าสัตว์ วิถีชีวิตคนอีสานในอดีต และศาสนากับคนอีสาน โดยนำเสนอข้อมูลเป็นการบรรยายเชิงภาพวาด ข้อมูลส่วนหนึ่งจัดทำเป็นข้อมูลสำหรับแสดงผลผ่านอินเทอร์เน็ต และหนังสือสำหรับให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษคนภาคอีสานที่มีมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ทางทีมงานผู้จัดทำรายงานหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะเป็นข้อมูลที่มีคุณค่า ก่อประโยชน์ต่อคนรุ่นใหม่ ได้เรียนรู้ข้อมูลความเป็นมาของคนอีสานในอดีต เป็นแนวทางการศึกษาพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องใช้ของคนอีสานให้คงอยู่สืบต่อไป

ทีมงานผู้จัดทำ

12 ตุลาคม 2555

กิตติกรรมประกาศ

รายงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมปี 2555 การศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมทางเทคโนโลยีสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตภาคอีสานตอนล่าง สำเร็จได้ เนื่องจากบุคคลและหน่วยงานหลายแห่งได้กรุณาช่วยเหลือให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ คำปรึกษาแนะนำ ความคิดเห็นและกำลังใจ ดังรายนามต่อไปนี้

1. พิพิธภัณฑ์เมืองเกษมสีมา วัดเกษมสีมา บ้านเกษม หมู่ 8 ต. เกษม
อ. ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี
2. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดศรีสุพนอาราม วัดศรีสุพนอาราม บ้านหนองช้างน้อย
ต.หนองช้างใหญ่ ต.ม่วงสามสิบ จ.อุบลฯ
3. พระอาจารย์ ฉลอง ธมฺมโก วัดศรีสุพนอาราม บ้านหนองช้างน้อย ต.หนองช้างใหญ่
ต.ม่วงสามสิบ จ.อุบลฯ
4. อาจารย์มนัส สุขสาย
5. อาจารย์สมาน สองสีดา
6. นายสมัย ศรีพลาย
7. นายสมเดช วิเศษรอด

บรรณานุกรม

- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. 2520. **ของดีอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชาร์ลส์ เอฟ ไดส์. 2527. **ลักษณะทางชาติพันธุ์และความรักดีของชาวบ้านในภาคอีสาน**.
วารสารสังคมพัฒนา ฉบับอีสานกับการพัฒนา. ฉบับที่ 6 : 61 – 68.
- ปรีชา พิณทอง. 2528. **ไขภาคิตโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- มหาสอน ศรีเอก. 2506. **ประวัติวัดหลวง**. เมืองอุบล. อุบลราชธานี.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2536. **ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย**. ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์,
ศรีศักร วัลลิโภดม และ เอกวิทย์ ณ ถลาง. **มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อ
ปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร ; มูลนิธิภูมิปัญญา.
- สมาน สองสีดา. 2537. **สำนวน สุภาษิต คำพังเพย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริ
ธรรมออฟเซต.
- สรวง บุญเจิม. 2539. **มรดกอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- สรวง บุญเจิม. 2540. **ธรรมสร้อยสายคำ : จากหนังสือผูกโบราณอีสาน**. สำนักพิมพ์มรดก
อีสาน.
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่อ. 2552. **ดินแดนแห่งแม่น้ำสามสายหลากหลายวัฒนธรรม
ตำบลหนองบ่อ**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.

บทที่ 1

ข้อมูลเบื้องต้นของโครงการ

1.1 หลักการเหตุผล

บริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์อีสานตอนล่าง มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานมากกว่า 200 ปี การดำรงชีวิตบรรพชนคนภาคอีสานสมัยอดีต ได้ใช้ความพยายามที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการนำเอาทรัพยากรความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง อาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หรือเป็นลักษณะสากลที่หลากหลาย ท้องถิ่นมีคล้ายกัน ภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมทางเทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิดจากความพยายามการใช้ภูมิปัญญาของคนภาคอีสานตอนล่างที่ได้สร้างขึ้น ที่ตกทอดมาหลายชั่วอายุคนนั้น ถือได้ว่าเป็นการประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมมรดกชั้นเยี่ยม ซึ่งมีเป็นจำนวนมากในอดีต ปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร ก่อนที่สิ่งเหล่านี้จะสูญหายไป ถ้ามีศึกษาและการรวบรวมจัดเป็นระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัย ทุกคนสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้สะดวกและรวดเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง และพัฒนาสิ่งที่บรรพบุรุษให้มีคุณค่าสืบต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. จัดทำระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมทางเทคโนโลยีในสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตของอีสานตอนล่าง
2. จัดทำภาพประกอบและจัดทำข้อมูลเว็บไซต์ (Website Data)
3. จัดทำเป็นหนังสือให้ห้องสมุดสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.3 กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่กลุ่มเป้าหมาย จังหวัดอุบลฯ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ยโสธร อำนาจเจริญ มุกดาหาร และจังหวัดใกล้เคียง

1.4 ผลผลิตของงานที่ส่งมอบ

เมื่อโครงการทำสำเร็จผลลัพธ์ของโครงการคือระบบฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) รูปแบบการเผยแพร่ 2 ลักษณะคือ

1. เอกสารรายงาน
2. ข้อมูลสามารถนำเสนอผ่านเว็บไซต์ (Website Data) ทุกคนที่ใช้ระบบอินเทอร์เน็ตสามารถเข้าถึงข้อมูลได้
3. ข้อมูลเอกสารหนังสือ จะส่งไปตามห้องสมุดสถาบันการศึกษาเครือข่ายของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เช่น อดมศึกษา อาชีวศึกษา มัธยมศึกษาและประถมศึกษาขยายโอกาส เพื่อเป็นข้อมูลให้ครูอาจารย์ใช้ประกอบการเรียนการสอน และนักเรียน นักศึกษาได้ค้นคว้าศึกษาข้อมูล

1.5 การดำเนินโครงการ

กิจกรรมและวิธีการดำเนินการ

1. จัดทำแบบเสนอโครงการ
2. ประชุมผู้เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดแนวทางการทำงาน
3. ออกแบบระบบฐานข้อมูลและโครงสร้างข้อมูล
4. รวบรวมและสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในอดีตของอีสาน
5. จัดทำภาพประกอบกับข้อมูล
6. จัดทำข้อมูลเว็บไซต์ (Website Data)
7. จัดทำหนังสือและส่งไปตามเครือข่าย

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ โดยผ่านระบบอินเทอร์เน็ต
2. เยาวชน นักเรียน นักศึกษา สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย ทั้งผ่านระบบอินเทอร์เน็ตและเอกสารหนังสือตามห้องสมุดโรงเรียนในเครือข่าย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทที่ 2

ภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์อีสาน

2.1 ลักษณะภูมิประเทศของอีสาน

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 168,854 ตารางกิโลเมตร เป็นภาคที่มีพื้นที่กว้างมากที่สุดในประเทศ ประกอบด้วยพื้นที่จังหวัด 20 จังหวัด ได้แก่

1. เลย	2. หนองคาย	3. อุดรธานี	4. สกลนคร	5. นครพนม
6. ขอนแก่น	7. กาฬสินธุ์	8. มุกดาหาร	9. ชัยภูมิ	10. มหาสารคาม
11. ร้อยเอ็ด	12. ยโสธร	13. นครราชสีมา	14. บุรีรัมย์	15. สุรินทร์
16. ศรีสะเกษ	17. อุบลราชธานี	18. อำนาจเจริญ	19. หนองบัวลำภู	20. บึงกาฬ

ลักษณะทางกายภาพเป็นภาคที่แบ่งแยกออกไปจากภาคอื่นๆ อย่างชัดเจนและมักเรียกกันว่า "ที่ราบสูงโคราช" หรือในอดีตเรียกหัวเมืองชั้นนอก ภูมิประเทศทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัวจากภาคกลางประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ เทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกมีความสูงเฉลี่ย 500 - 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลมียอดเขาสูงสุดในภาคนี้คือ ยอดภูหลวง มีความสูง 1,571 เมตรและภูกระดึงสูง 1,325 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำชีและแม่น้ำลำตะคอง ทางทิศใต้ มีเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาดงรักกั้น ระหว่างภาคอีสานของไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีความสูงเฉลี่ย 400 - 700 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลมียอดเขาเขียวเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดสูงประมาณ 1,292 เมตร ส่วนตอนกลางภาคมีเทือกเขาภูพานทอดตัวจากเหนือลงสู่ทิศใต้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ แอ่งโคราช คือบริเวณแถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล มีพื้นที่ 3 ใน 4 ของพื้นที่ภาคอีสานทั้งหมด แอ่งสกลนคร คือบริเวณตอนเหนือของเทือกเขาภูพานและบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง มีแม่น้ำโขงเป็นชายฝั่งพรมแดนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งแต่จังหวัดเลยถึงอุบลราชธานี มีความยาวประมาณ 976 กิโลเมตร

2.2 ลักษณะภูมิอากาศของภาคอีสาน

ลักษณะภูมิอากาศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะแบบทุ่งหญ้าสะวันนา (Aw) คือ มีอากาศร้อนชื้นสลับกับฤดูแล้ง มี 3 ฤดู คือ

- ฤดูหนาว ช่วงเดือนตุลาคม - กุมภาพันธ์ อากาศหนาวเย็นเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมจากทางทิศเหนือที่มาจากประเทศจีน จังหวัดที่มีอุณหภูมิต่ำสุด ได้แก่ จังหวัดเลย
- ฤดูฝน ช่วงเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากจากพายุดีเปรสชัน จากทะเลจีนใต้ ผ่านประเทศเวียดนามและประเทศลาว จังหวัดที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดคือ นครพนม เพราะเป็นตำแหน่งที่พายุดีเปรสชันเข้าพอดี
- ฤดูร้อน ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม อากาศจะร้อนและแห้งแล้ง แต่มีลมเย็นจากทะเลทางอ่าวไทย จังหวัดที่มีอุณหภูมิสูงสุดคือ อุตรดิตถ์ ดังรูปที่ 1.1

รูปที่ 1.1 พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของภาคอีสาน

2.3 จุดเด่นของภาคอีสาน

เมื่อวิเคราะห์ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ ของประเทศไทย เป็นพื้นที่ปลอดภัยมากที่สุดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันและในอนาคต ภาคเหนือและตะวันตกอยู่ในเขตแผ่นดินไหวและดินถล่ม ภาคกลางและภาคใต้พื้นที่ราบลุ่มและต่ำ โอกาสน้ำท่วมมีมาก ภาคอีสานเป็นที่ราบสูงและยังมีกำแพงเป็นภูเขาป้องกันภัยจากภัยพิบัติทางธรรมชาติได้ดี ปัจจุบันและอนาคตโลกร้อนเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ น้ำแข็งจากขั้วโลกละลายเป็นน้ำลงทะเลมากขึ้น น้ำทะเลเพิ่มขึ้นประเทศไทยน่าจะเหลือแต่ภาคเหนือและอีสานในอนาคตอันใกล้นี้มีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูง

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่น เป็นดินแดนแห่งเมืองนักบุญ มีความหลากหลายทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ภูมิภาคนี้มีพื้นที่มากกว่า 1 ใน 3 ของพื้นที่แผ่นดินไทย จึงทำให้ภูมิภาคแห่งนี้มีจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศ และมีความหลากหลายของเชื้อชาติประชากรอย่างเห็นได้ชัด

2.4 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อีสาน

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวหรือชาวอีสาน ที่มีการตั้งหลักปักฐานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน หมายถึงคนเชื้อชาติไทยที่อยู่ในภาคอีสานของประเทศไทย เพราะอีสานเป็นภาษาบาลีแปลว่า “ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ” แผ่นดินนี้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย แต่ในภาคอีสานมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายเชื้อชาติเช่น เชื้อชาติลาว เชื้อชาติเขมร เชื้อชาติไทย เชื้อชาติจีน เชื้อชาติเวียดนาม เชื้อชาติอินเดีย หรือเชื้อชาติอื่นๆที่อพยพเข้ามาอยู่แต่โบราณกาลหรืออพยพเข้ามาอยู่ใหม่หลังสงคราม (จารุมุกต์ เรื่องสุวรรณ คนไทยอีสาน 2540) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากที่สุดและถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในอีสาน ราชสำนักส่วนกลางในสมัยก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2435 เรียกหัวเมืองแถบนี้ว่า “หัวเมืองลาวกาวตะวันออก” จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นมาบริเวณที่เคยเป็นมณฑลต่างๆในอีสานได้ถูกสถาปนาเป็นภาคอีสานมาจนปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตามหลักฐานทางตำนานและพงศาวดาร ลาวเป็นกลุ่มชนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่เมืองสิงห์ ทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนา มายังแคว้นสิบสองจุไทยในเขตลุ่มแม่น้ำดำทางตะวันออก และคลุลงมาทางใต้ในเขตหัวพันลงมาจนถึงบริเวณแคว้นตวัน-นินห์ ของญวน มีลาวกลุ่มหนึ่งได้ขยายมาทางลุ่มแม่น้ำโขงทางด้านตะวันตกและด้านใต้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2536) ได้แสดงทัศนะว่าในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ตรงกับรัชกาลของพระยาสามแสนไทย เป็นช่วงเวลาที่คนลาวเริ่มเข้ามาตั้งหลักแหล่งบ้านเมืองในอีสาน การเข้ามาอยู่ในดินแดนไทยของคนลาว มีการเข้ามาอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. การอพยพเข้ามาตั้งเป็นบ้านเป็นเมือง ส่วนใหญ่จะกระจุกกระจายกันอยู่ตามท้องถื่นต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. การถูกกวาดต้อนเข้ามา ส่วนใหญ่จะถูกนำมาอยู่ในเขตจังหวัดในภาคกลาง

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในแถบอีสาน โดยเฉพาะในจังหวัดสกลนคร ได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณริมหนองหารและยกเป็นบ้านเป็นเมืองในสมัยราชการที่ 3 คือ เป็นเมืองสกลทวาปี (ปีพ.ศ. 2381) การศรัทธาวัตรพระธาตุเชิงชุม พระธาตุนารายณ์เจงเวง เป็นสัญลักษณ์เพื่อการเคารพบูชา มีสัญลักษณ์แห่งความศรัทธาในศาสนา ในสกลนครกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวจะเป็นการอพยพจากบริเวณเขตจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม ยโสธร เข้ามาอาศัยอยู่ตามเขตพื้นที่ๆ เป็นเนินสูง/ โนนเป็นโคก และมีลุ่มน้ำไหลผ่าน เพื่อทำมาหากินกับการปลูกข้าวและหาอยู่หากินกับลุ่มน้ำ ดังนั้นกลุ่มไทยลาวจึงกระจัดกระจายอยู่ตามแหล่งดังกล่าว ในทุกเขตอำเภอของสกลนคร และผสมผสานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ผู้ไทย

2.5 เรื่องถิ่นเดิมชาติพันธุ์ลาวมีแนวคิด 2 อย่าง (มีเหตุผลใกล้เคียงกัน)

1. ถิ่นเดิมของลาวอยู่ที่อีสาน ไม่ได้อพยพมาจากไหน ถ้าเหมาว่าคนบ้านเชียงคือลาว ก็แสดงว่าลาวมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านเชียงมากกว่า 5600 ปีมาแล้ว เพราะอายุหม้อบ้านเชียงที่พิสูจน์โดยวิธีคาร์บอน 14 บอกว่าหม้อบ้านเชียงอายุเก่าแก่ถึง 5,600 ปี กว่าคนบ้านเชียงจะเริ่มตีหม้อใช้ในครัวเรือน ก็ต้องสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยก่อนหน้านั้นแล้ว แนวความคิดนี้ยังบอกอีกว่านอกจากลาวจะอยู่อีสานแล้ว ยังกระจายไปอยู่ที่อื่นอีก เช่น เวียดนาม จีน ญี่ปุ่น ยุโรป แล้วข้ามไปอเมริกาเป็นพวกอินเดียนแดง

2. ถิ่นเดิมของลาวอยู่ที่อีสานและมีมาจากที่อื่นด้วย (อภิศักดิ์ โสมอินทร์. 2540:69) แนวคิดนี้เชื่อว่า คนอีสานน่าจะมียุ่แล้วในดินแดนที่เรียกว่า “อีสาน” หรือส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ โดยประมาณ 10,000 – 7,000 ปีที่ผ่านมา นักมานุษยวิทยา และนักประวัติศาสตร์ได้สันนิษฐานว่าได้มีการอพยพของพวกละว้า หรือชาลงมาอยู่ในแดนสุวรรณภูมินับเป็นคนพวกแรกที่เข้ามา พอเข้ามาอยู่สุวรรณภูมิก็แบ่งเป็นอาณาจักรใหญ่ๆ 3 อาณาจักร คือ อาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีนครปฐมเป็นราชธานี มีอาณาเขตถึงเมืองละโว้(ลพบุรี) อาณาจักรที่สองคือโยนก เมืองหลวงได้แก่เมืองเงินยาง หรือเชียงแสน มีเขตแดนขึ้นไปถึงเมืองชะเลียงและเมืองเขิน อาณาจักรที่สามคือโคตรบูรณ ได้แก่บรรดาชาวข่าที่มาสร้างอาณาจักรในลุ่มน้ำโขง มีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองโคตรบูรณ ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง

จากแนวคิดที่ 2 จะเห็นว่าในคำรวมที่นักมานุษยวิทยา และนักประวัติศาสตร์เรียกว่า “คนอีสาน” นั้นน่าจะมียุ่หลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ปะปนกันอยู่และในหลายกลุ่มนั้นน่าจะมียุ่กลุ่มชาติพันธุ์ “ลาว” อยู่ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากงานเขียนของนักวิชาการบางคนทีกล่าวว่า หลังจากพวกละว้าหรือพวกข่าหมดอำนาจลง ดินแดนอีสานก็ถูกครอบครองโดยขอมและอ้ายลาว ต่อมาขอมก็เสื่อมอำนาจลง ดินแดนส่วนนี้จึงถูกครอบครองโดยอ้ายลาวมาจนถึงปัจจุบัน ถ้าเป็นอย่างนี้จริงจึงกล่าวสรุปได้ว่า “อ้ายลาว” ก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ลาวนั่นเอง

อ้ายลาวเป็นสาขาหนึ่งของมองโกลเดิม อยู่ทางตอนบนของแม่น้ำแยงซีเกียงและแม่น้ำเหลือง ก่อนที่จะอพยพเข้าครอบครองอีสานนั้นได้รวมตัวกันตั้งเมืองสำคัญขึ้น 3 เมือง คือ นครลุง นครเงี้ยว และนครปา ต่อมากลุ่มอ้ายลาวเกิดสู้รบกับจีน สาเหตุเพราะจีนมาแย่งดินแดน อ้ายลาวสู้จีนไม่ได้จึงอพยพลงใต้ถอยร่นลงมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาตั้งอาณาจักรอยู่บริเวณญานในปัจจุบัน มีเมืองแกนเป็น

ศูนย์กลางสำคัญ แต่ก็ยังถูกรุกรานแย่งชิงจากจีนไม่หยุดหย่อน อ้ายลาวจึงอพยพลงมาตั้งอาณาจักรใหม่อีก คือ อาณาจักรหนองแส มีขุนบรมวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของอ้ายลาวเป็นผู้ปกครองขุนบรมขึ้นครองราชย์ พ.ศ.1272 ได้รวบรวมผู้คนเป็นปึกแผ่น และส่งลูกหลานไปครองเมืองต่าง ๆ ในบริเวณนั้น ลูกหลานที่ส่งไปครองเมืองมี 7 คน คือ

1. ขุนลอ ครองเมืองขวา คือ หลวงพระบาง
2. ขุนยี่ผาลาน ครองเมืองหอแต่หรือสิบสองพันนา
3. ขุนสามจูสง ครองเมืองปะกันหรือหัวพันทั้งห้าทั้งหก
4. ขุนไชสง ครองเมืองสุวรรณโคมคำ
5. ขุนงัวอิน ครองเมืองอโยธยา (สุโขทัย)
6. ขุนลกกลม ครองเมืองมอญ คือ หงสาวดี
7. ขุนเจ็ดเจือง ครองเมืองเชียงขวางหรือเมืองพวน

พี่น้องอ้ายลาวทั้ง 7 ปกครองบ้านเมืองแบบเมืองพี่เมืองน้องมีอะไรก็ช่วยเหลือเจือจุนกันโดยยึดมั่น ในคำสาบานที่คำสัตย์ปฏิญาณร่วมกันว่า “ไผ่บราแย่งแผ่นดินกันขอให้ฟ้าผ่ามันตาย” สำหรับกลุ่มอ้ายลาวนี้ น่าจะเกี่ยวโยงเป็นกลุ่มเดียวกับคนชาติพันธุ์ลาวในอีสาน น่าจะเป็นกลุ่มลาวเชียงและลาวเวียง คือ กลุ่มจากอาณาจักรล้านนา (ลาวเชียง) และกลุ่มจากอาณาจักร ล้านช้าง (ลาวเวียง)

ในพุทธศตวรรษที่ 17-18 เริ่มตั้งแต่สร้างเมืองขวาหรือเมืองหลวงพระบาง มีกษัตริย์ปกครองติดต่อกันมาถึง 22 องค์ กษัตริย์องค์หนึ่งคือพระเจ้าเจ็ว ได้กำเนิดลูกชายคือพระเจ้าฟ้าจุ่ม พระเจ้าฟ้าจุ่ม เกิดมามีฟันเต็มปาก เสนาอำมาตย์ในราชสำนักเห็นเป็นอาเพศจึงทูลให้พระบิดานำไป “ลองโง” คือลอยแพไปตามลำน้ำโขง มีพระเชษฐาหนึ่งพบเข้าเกิดเมตตาเอาพระเจ้าฟ้าจุ่มไปชุบเลี้ยงจนเติบใหญ่ แล้วถวายตัวในราชสำนักเชษฐาพระเจ้าฟ้าจุ่มได้รับการศึกษาอบรมอย่างองค์ชาย เชษฐ และทรงเป็นราชบุตรเขยของกษัตริย์เชษฐด้วย

เมื่อพระเจ้าฟ้าเจ็วสิ้นพระชนม์ เจ้าฟ้าคำเสี้ยวผู้เป็นน้องชายขึ้นครองราชย์แทน พระเจ้าฟ้าจุ่มจึงยกทัพจากเขมรทวงราชสมบัติของบิดาคืน สามารถโจมตีเมืองหลวงพระบางได้ เจ้าฟ้าคำเสี้ยวเสียทีแก่หลานสู่ไม่ได้ น้อยใจจึงกินยาพิษตาย เจ้าฟ้าจุ่มจึงขึ้นครองเมืองหลวงพระบางเมื่อ พ.ศ. 1896 ทรงพระนามว่า “พระยาฟ้าจุ่มแหล่งหล้าธรณี” พระเจ้าฟ้าจุ่มเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถมาก เป็นนักรบผู้กล้าหาญชาญฉลาด ในช่วงนั้นอาณาจักรสุโขทัยมีพระมหาธรรมราชาลิไทเป็นกษัตริย์

พระเจ้าฟ้าจุ่มได้ขยายอำนาจแผ่ไปถึงญวน ลงมาถึงส่วนหนึ่งของเขมรตอนล่างและเข้ามาสู่ดินแดนอีสานได้อพยพผู้คนจากเวียงจันทน์มาอยู่บริเวณเมืองหนองหาน และหนองหานน้อยประมาณ 10,000 คน พระเจ้าฟ้าจุ่มครองราชย์และแผ่แสนยานุภาพเรื่อยมาจนถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าฟ้าจุ่มคิดแผ่แสนยานุภาพเข้าครอบครองกรุงศรีอยุธยา ทำให้พระเจ้าอู่ทองต้องเจรจาหย่าศึกโดยอ้างความเป็นญาติร่วมวงศ์ขุนบรมเดียวกันว่า “เฮาหากแมนอ้ายน้องกันมาแต่ขุนบรมพัน หากเจ้าเป็นลูกหลานขุนบรมจริง เฮาย่อมารบราฆ่าฟันกันเลย ดินแดนส่วนที่อยู่เลยดงสามเส้า (ดงพญาไฟ) ไปจดภูพระยายาผอและแดนเมืองนครไทยให้เป็นของเจ้า ส่วนที่อยู่

เลยดงพญาไฟลงมาให้เป็นของข้อย แล้วจัดส่งลูกสาวไปจัดที่อยู่ให้นอนให้” (ทองสืบ ศุภमारค: อ้างใน สมเด็จพระสังฆราชลาวง 2528:43)

พระเจ้าอู่ทองยัง ได้ส่งช้างพลาย 51 เชือก ช้างพัง 50 เชือก เงินสองหมื่น นอแรดแสนนอ กับ เครื่องบรรณาการอื่น ๆ อีกอย่างละ 100 ให้แก่พระเจ้าฟ้าจัม จากหลักฐานนี้อาณาจักรล้านช้างจึงมี อำนาจครอบครองดินแดนอีสาน ยกเว้นเมืองนครราชสีมาที่ยังคงเป็นอิสระอยู่เพราะในหนังสือ “ King of Laos” ระบุว่าในปี ค.ศ. 1385 อาณาเขตกรุงล้านช้างทางทิศตะวันตกติดต่อกับโคราช (นครราชสีมา) ดินแดนอีสานส่วนใหญ่ตกอยู่ในอำนาจของพระเจ้าฟ้าจัมเรื่อยมาจนถึงสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (ลาวเขียนไชยเสฏฐามหาราช) ขึ้นครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.2091-2114 ได้ย้ายเมืองหลวง จากหลวงพระบางมาอยู่เวียงจันทน์ พระองค์ได้ทำสัญญาพันธมิตรกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่ง กรุงศรีอยุธยา และทั้งสองได้สร้างพระธาตุศรีสองรัก ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นเขตแดน ระหว่างสองอาณาจักร กษัตริย์องค์นี้ได้สร้างวัดองค์ดี้อ และ ศาสนสถานต่างๆ ในเขตเมืองหนองคาย และบูรณะพระธาตุพนม

จึงอาจกล่าวได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสนใจดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงมากกว่าสมัยก่อน ๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2250 ได้เกิดการแย่งอำนาจขึ้นในลาว ทำให้ลาวถูกแบ่งออกเป็น 2 อาณาจักร มี หลวงพระบางและเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลาง และในปี พ.ศ. 2256 อาณาเขตเวียงจันทน์ทางใต้ได้ถูก แบ่งแยกโดยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร (เจ้าหน่อกล้วย) มีเมืองนครจำปาศักดิ์เป็นเมืองหลวง ผู้ ครองนครจำปาศักดิ์ได้ส่งจารย์แก้ว (เจ้าแก้วมงคล) มาเป็นเจ้าเมืองท่งหรือเมืองทุ่ง ในเขตอำเภอ สุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด นับว่านครจำปาศักดิ์ได้ขยายอำนาจเข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำมูล – ชี ตอนกลาง เวลาต่อมาลูกหลานเจ้าเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิได้สร้างเมืองต่างๆ ในดินแดนอีสานมากกว่า 15 เมือง (อภิศักดิ์ โสมอินทร์. 2540:71) เช่น สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ มหาสารคาม ชนบท ขอนแก่น ฯลฯ ต่อมาเกิดความไม่ลงรอยแตกแยกกัน ระหว่างกลุ่มขุนนางและกษัตริย์ลาวผู้คนได้ อพยพหนีภัยการเมืองจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเข้าสู่อีสานเหนือ กลุ่มสำคัญได้แก่

- **กลุ่มเจ้าฟ้าขาว โสมพะมิตร** กลุ่มนี้อพยพผู้คนมาตั้งอยู่ริมน้ำป่าว คือ บ้านแก่งส้มโฮง (สำโรง) เจ้าโสมพะมิตรได้เข้าเฝ้ารัชกาลที่ 1 ที่กรุงเทพฯ เพื่อถวายความจงรักภักดี และ เนื่องจากมีกำลังคนถึง 4,000 คน รัชกาลที่ 1 จึงโปรดเกล้าให้ยกบ้านแก่งส้มโฮงเป็นเมือง กาฬสินธุ์ขึ้นตรงต่อกรุงเทพและเจ้าโสมพะมิตรได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาไชยสุนทร” เจ้า เมืองกาฬสินธุ์
- **กลุ่มพระวอพระตา** พระวอพระตาเป็นเสนาบดีลาว เกิดขัดใจกษัตริย์เวียงจันทน์ อพยพผู้คน ข้ามโขงมาอยู่ที่หนองบัวลุ่มภู ซึ่งเป็นเมืองอยู่ก่อนแล้ว ตั้งชื่อเมืองว่า “นครเขื่อนขันธ์กาบแก้ว บัวบาน” แต่ได้ถูกกองทัพลาวตามตีจนพระตาตายที่รบ ส่วนพระวอได้พาบริวารไพร่พลหนีลง ไปตามลำแม่น้ำโขงจนถึงดอนมดแดง และต่อมาลูกหลานของพระวอได้ขอตั้งเป็นเมือง อุบลราชธานี และเมืองยโสธร

- **กลุ่มท้าวแล** ท้าวแลและสมัครพรรคพวกได้อพยพหนีภัยการเมืองจากเวียงจันทน์ มาอยู่ในท้องที่เมืองนครราชสีมา ต่อมาได้ย้ายไปทางตอนเหนือแล้วขอตั้งเป็นเมืองชัยภูมิ ท้าวแลได้รับโปรดเกล้าให้เป็นเจ้าเมือง มีบรรดาศักดิ์ว่า “พระภักดีชุมพล” ต่อมาได้เลื่อนเป็น “พระยาภักดีชุมพล” การตั้งบ้านเมืองในดินแดนอีสานตั้งแต่พุทธศตวรรษ 24-25 หรือตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีเมืองต่างๆ เกิดขึ้นมากกว่า 100 เมือง มีแบบแผนการปกครองตามแบบหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์คือมีตำแหน่งอาญาสี่คือ เจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ส่วนเมืองในเขตอีสานใต้คือ นครราชสีมาและหัวเมืองเขมรป่าดง ได้ใช้แบบแผนการปกครองแบบกรุงเทพฯ คือมีเจ้าเมือง ปลัดเมือง ยกกระบัตรเมือง และผู้ช่วยราชการเมืองจากหลักฐานของลาวสามารถหาได้กลุ่มชาติพันธุ์ลาว ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอีสานมานานแล้ว จึงสรุปได้ว่า คนในท้องถื่นอีสาน หรือบริเวณนี้เป็นเชื้อสายลาว ซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนาน สืบทอดสายธารทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และตลอดไปในอนาคตอีกนานเท่านาน

2.6 คนอีสาน

คนไทยอีสานในอดีตกาลนั้น เป็นนักต่อสู้ชีวิต สู้ทั้งกับภัยธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ เพราะผืนดินอีสานเป็นภาคที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย การดูแลทางด้านสุขอนามัยของทางภาครัฐไม่ค่อยทั่วถึง และหลายพื้นที่ในอดีตเป็นป่าดงดิบอยู่ห่างไกลความเจริญ บุคลิกและอุปนิสัย

โดยเอกลักษณ์ นิสัยใจคอของชาวอีสานในอดีตส่วนใหญ่แล้ว เป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังจะเห็นได้ในหมู่บ้านของชาวอีสานจะมีซุ้มเล็กๆ หรือเพิงเล็กๆ ปลูกไว้หน้า บ้านในซุ้มหรือเพิงเล็กๆ นั้นจะมีตุ่มน้ำเย็นใสสะอาดพร้อมกระบวย ไว้ให้แขกต่างบ้าน หรือใครที่เดินผ่านไปมาได้ดื่มน้ำดื่มกินแก้กระหาย คนอีสาน เป็นกันเอง กับทุกคน เป็นคนจริงใจ ให้ความไว้วางใจไว้นื้อเชื่อใจคนง่าย เพราะคนอีสานในอดีต จะเป็นคนที่ไม่ชอบพูดโกหก หรือพูดปดมดเท็จ ซื่อสัตย์ ปฏิบัติตามศีลห้าค่อนข้างจะเคร่งครัดในศีลธรรม ถ้าใครคนหนึ่งบอกกล่าวหรือเล่าอะไร ก็เชื่อตามไปเกือบทั้งหมด นี่เป็นสาเหตุหนึ่งของชนชาวอีสานในอดีตที่มักจะถูกหลอกลวงง่าย เพราะเชื่อว่าทุกคนให้ความจริงใจต่อกันและกัน ทำให้มีฉาวชิวบางกลุ่มอาศัยจุดนี้หลอกลวง ทำมาหากินบนความเชื่อของชนชาวไทยอีสานมานานัก่อนัก

เอกลักษณ์เด่นอีกอย่างหนึ่งของชาวอีสานคือเป็นคนอ่อนน้อม ถ่อมตน มีความกตัญญูสูง ให้ความเคารพนับถือต่อบุพการี ให้ความเคารพผู้มีพระคุณ และผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก จะได้ยิน ผู้มีอายุน้อยกว่าเรียกผู้สูงอายุในเกือบทุกพื้นที่ว่า “พ่อคุณ” “แม่คุณ” คำว่า “คุณ” ที่ใช้เรียกชื่อผู้สูงอายุแทนการเรียกชื่อ กับคนที่รู้จักและไม่รู้จัก มีความหมายว่า “ผู้มีพระคุณ” คนอีสาน ระลึกเสมอว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้มีพระคุณต่อทุกคน เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์การดำรงชีวิต และเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ชนรุ่นหลัง เสมอมา

ชาวอีสานเป็นชนที่ให้ความเคารพนับถือและปฏิบัติตน เป็นพุทธมามะกะที่ดียึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็น ได้จากการทุกเทศกาลสำคัญของไทย ชนชาวไทยอีสานจะตั้งกองกฐิน ผ้าป่าไปทอดถวายพระที่บ้านเกิด เพื่อนำรายได้ไปสร้างวัดและบูรณะ ปฏิสังขรณ์ วัดวาอารามต่างๆ ที่บ้านเกิดเมืองนอน ของตนเองเป็นเนืองนิจ คนอีสานเมื่อไปเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านต่างถิ่น สิ่งแรกที่จะมองหานั้นคือวัดวาอาราม หากหมู่บ้าน มีวัดวาอาราม และพระอุโบสถ (สิม) สวยงดงาม จะเป็นที่เชิดหน้าชูตาของหมู่บ้านนั้นๆ

ความเชื่อคนอีสานในอดีตกาลนั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ ไกลปืนเที่ยง การดูแลทางด้านสุขอนามัยเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย คนอีสานจึงหันไปพึ่งภูตผี คนอีสานนั้นเชื่อในเรื่อง ผี เป็นทุนเดิมไม่ว่าจะเป็นผี ของปู่ ย่า ตา ยาย ผีป่า ผีเขา ผีปอบ ฯลฯ ในทุกวันนี้ความเชื่อในเรื่องผี ของชาวอีสานนั้นยังมีอยู่ยากที่จะลบล้างในความเชื่อนั้น ในขณะที่เดียวกันบนความเชื่อนั้นนอกจากจะเป็นการเตือนสติ ไม่ให้ประพฤติดิปฏิบัติชั่วแล้ว ยังทำให้เกิดประเพณีที่งดงาม งานบุญต่างๆ มากมาย กับคนอีสาน

บทที่ 3 เครื่องใช้ของคนอีสาน

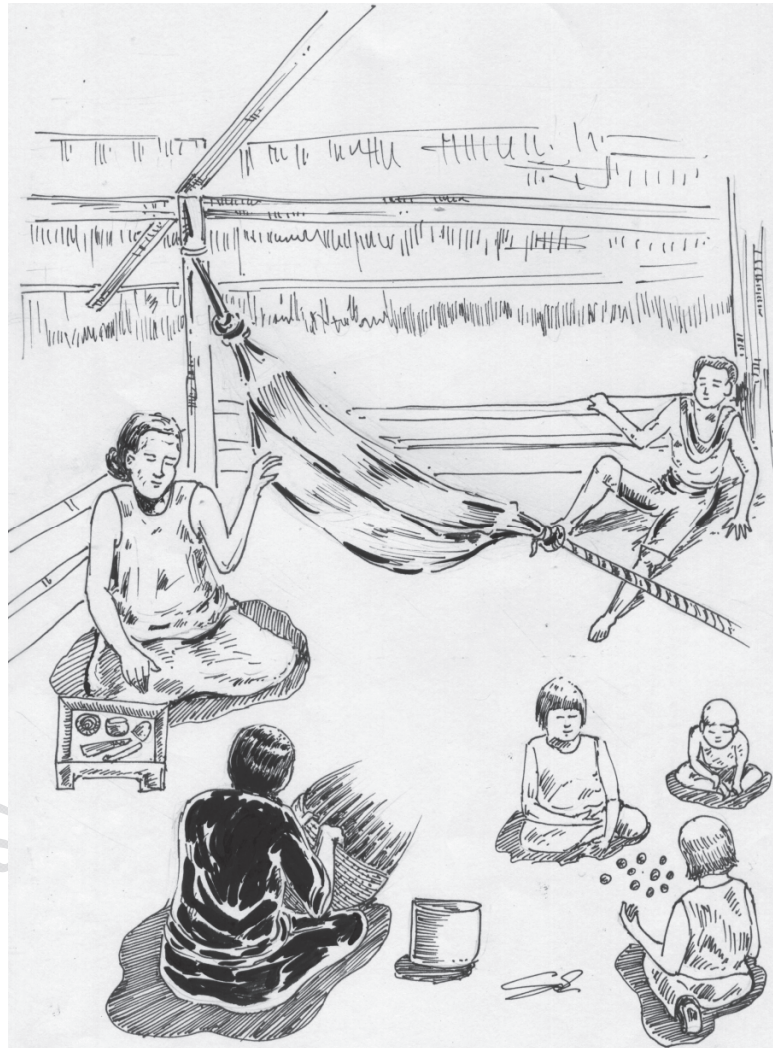
เทคโนโลยีเครื่องมือและเครื่องใช้ของชาวอีสานในอดีต บรรพบุรุษของชาวอีสานได้พยายามประดิษฐ์คิดค้นสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องมือสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย เครื่องมือการประกอบอาชีพ เครื่องใช้ภายในบ้าน รวมถึงเครื่องเล่นของเด็กอีสานสมัยก่อนและดนตรีความบันเทิงต่างๆ ในกิจกรรมงานเทศกาลประเพณีที่สำคัญ หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว เครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ แสดงถึงวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ชาวอีสานที่เป็นอยู่ในช่วงเวลานั้น

เครื่องมือและเครื่องใช้ของชาวอีสานในอดีต ส่วนมากวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ทำเป็นวัสดุจากท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าคนอีสานได้ใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในขณะนั้น มาพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น และมีการใช้งานมาหลายชั่วอายุคน เครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างได้เป็นมรดกตกทอดถึงยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันมีหลายสิ่งหลายอย่างได้สูญหายไปตามกาลเวลา เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้เครื่องมือและเครื่องใช้ของชาวอีสานในอดีต ทางทีมงานได้พยายามรวบรวมเครื่องมือและเครื่องใช้ที่สำคัญ และได้นำเสนอในรูปแบบของภาพเขียนประกอบการประยุกต์ใช้ต่างๆ

3.1 อุ้มนอนผ้าขาวม้า

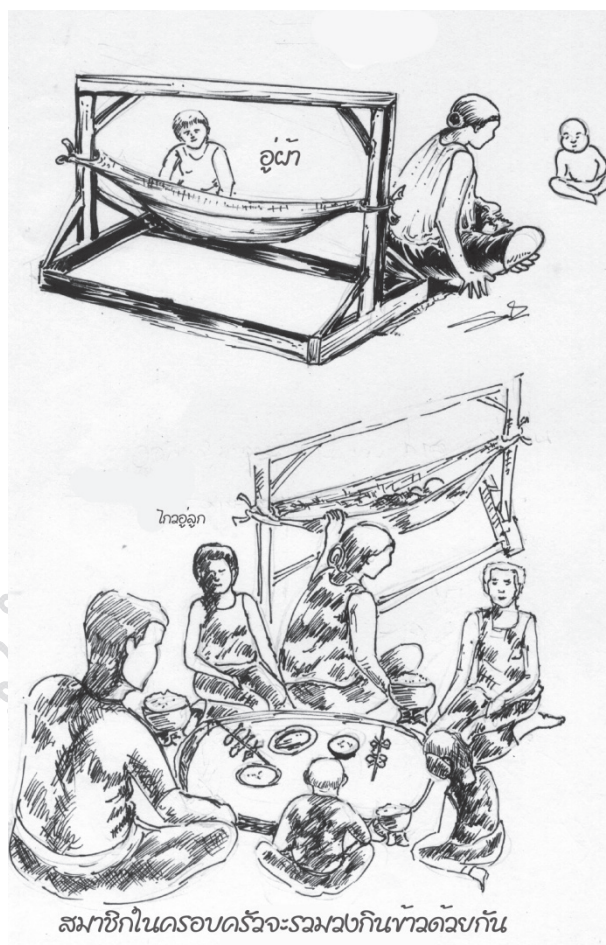
สมัยก่อนอุ้มนอนมีความจำเป็นมากสำหรับใช้กับเด็กแรกเกิด อุ้มนอนเด็กสมัยก่อนทำจากผ้าขาวม้า 1 ผืน ใช้เชือกผูกหัวและท้าย โยงกับเสา 2 ต้น อาจเป็นเสาบ้านหรือต้นไม้ที่พอเหมาะ ซึ่งเป็นการจำลองให้เด็กนอนอยู่สภาพคล้ายกับอยู่ในท้องของแม่หรืออยู่ในที่เป็นอุ้งนอนที่สบาย ปกติครอบครัวของชาวอีสานเมื่อเสร็จจากงานต่างๆ แล้วจะอยู่รวมกัน พ่อ แม่ ลูก ซึ่งแต่ละคนจะมีกิจกรรมที่แตกต่างกัน เช่น พ่อสานกระบุงหรือตะกล้าไว้ใช้ แม่กวย (ไกว) อุ้มน้องน้อยนอนและเคี้ยวหมาก (กินหมาก) ส่วนลูกๆ ก็เล่นของเล่นสมัยก่อน เช่น ลูกเก็บ เป็นต้น ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีความสุข ดังรูปที่ 3.1

รูปที่ 3.1 อุ้มนอนของเด็กและกิจกรรมของครอบครัวอีสานในอดีต

3.2 อุไม้

เป็นการพัฒนาจากอุนอนเด็กแรกเกิดที่เป็นอุนอนผ้าขาวม้า ที่มีปัญหาคือใช้ได้เฉพาะที่มีเสา 2 ต้นที่พอเหมาะเท่านั้น ไม่สามารถใช้งานได้กับพื้นที่ทั่วไป จึงได้ออกแบบโครงสร้างเป็นไม้ให้สามารถเคลื่อนย้ายไปได้และใช้งานได้ทุกที่มีที่วาง อุไม้ผ้าได้หลายชนิดทั้งผ้าขาวม้าหรือผ้าอื่นๆ ที่พอเหมาะ โครงสร้างส่วนมากทำจากไม้เนื้อแข็ง ฐานใช้ไม้ขนาดพอเหมาะจำนวน 4 ท่อน ต่อด้วยเสา 2 ต้นอยู่ด้านข้างตรงกันข้ามกัน ใช้สำหรับผูกผ้าที่เป็นอุนอน ด้านบนหัวเสาทั้ง 2 มี ไข้ไม้ ยึดและด้านข้างมีไม้ยึดให้มีความแข็งแรง เวลาแกว่งไกวอยู่จะได้มั่นคง กิจกรรมของครอบครัวอีสานโบราณ เวลาทานข้าวจะอยู่ด้วยกันทั้งหมด บางครั้งแม่อาจจะนั่งกวຍอุไม้ให้น้องนอนก่อน ส่วนพ่อและลูกๆ จะนั่งทานด้วยกันอย่างมีความสุข ดังรูปที่ 3.2

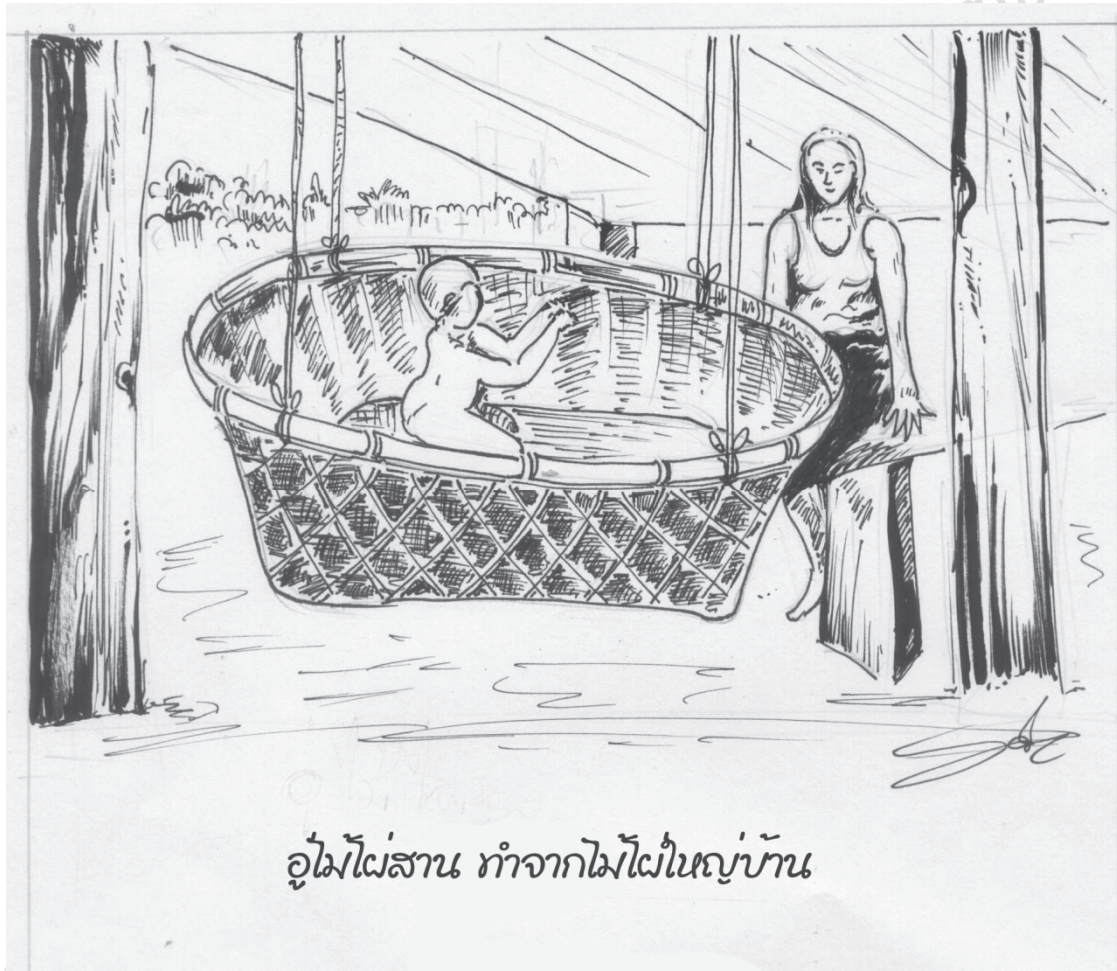

รูปที่ 3.2 อุนอนของเด็กและทานอาหารร่วมกันของครอบครัวอีสาน

3.3 อุไม้ไผ่สาน

เป็นการพัฒนาอุ้นอนให้ผู้นอนสะดวกสบายมากขึ้น ใช้กับเด็กที่โตขึ้น ประมาณอายุ 1 -3 ขวบ โครงสร้างสานด้วยไม้ไผ่ ที่เหลาเป็นตอกเส้นเล็กๆ สานมีลวดลายที่สวยงาม ภายในมีพื้นที่กว้างพอที่จะนอน นั่งเล่น ขอบของอุ้นทำด้วยไผ่เหลาเป็นแผ่นแข็งและยึดด้วยเส้นหวาย การทำใช้เวลานาน มีความละเอียดมาก ใช้ได้นาน

การใช้งานจะต้องมีเชือกผูกกับขอบอุ้น 4 ด้าน โยงกับคานไม้ สามารถแกว่งไกวได้ระยะมากขึ้น เหมือนกับโอนซาหรือชิงช้า ดังรูปที่ 3.3

รูปที่ 3.3 อุไม้ไผ่สาน

3.4 ม้าก้านกล้วย

เด็กสมัยก่อนอายุประมาณ 2 - 5 ขวบ ชอบเล่นม้าก้านกล้วยวิ่งแข่งกัน เมื่อมีการทำบุญมีการห่อข้าวต้มข้าวขมนม จะใช้ใบตองกล้วยแต่จะเหลือก้านที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ผู้เฒ่าสมัยนั้นคิดวิธีประยุกต์ก้านกล้วยเป็นของเล่น เป็นอุบายให้เด็กออกกำลังกายวิ่งแข่งกัน ดังรูปที่ 3.4

การเล่นของเด็กสมัยก่อน
ม้าก้านกล้วย ทำมาจากก้านกล้วย
ซึ่งคนแก่ได้เอามาไปใบตองนมนมหรือข้าวต้ม
วิธีทำ นำก้านกล้วย ไขมีดปาด 2 ท้าง
ความลึกนิดหน่อย ความยาวพอประมาณ
แล้วตัดด้ายปลาน้ำเงินเข้าลำตัว
จากนั้นไขไม้ไผ่เป็นซี่เล็กๆ
มาเสียบหนีบหัวกับลำตัวไว้

รูปที่ 3.4 การเล่นม้าก้านกล้วย

3.5 เล่นตีล้อ

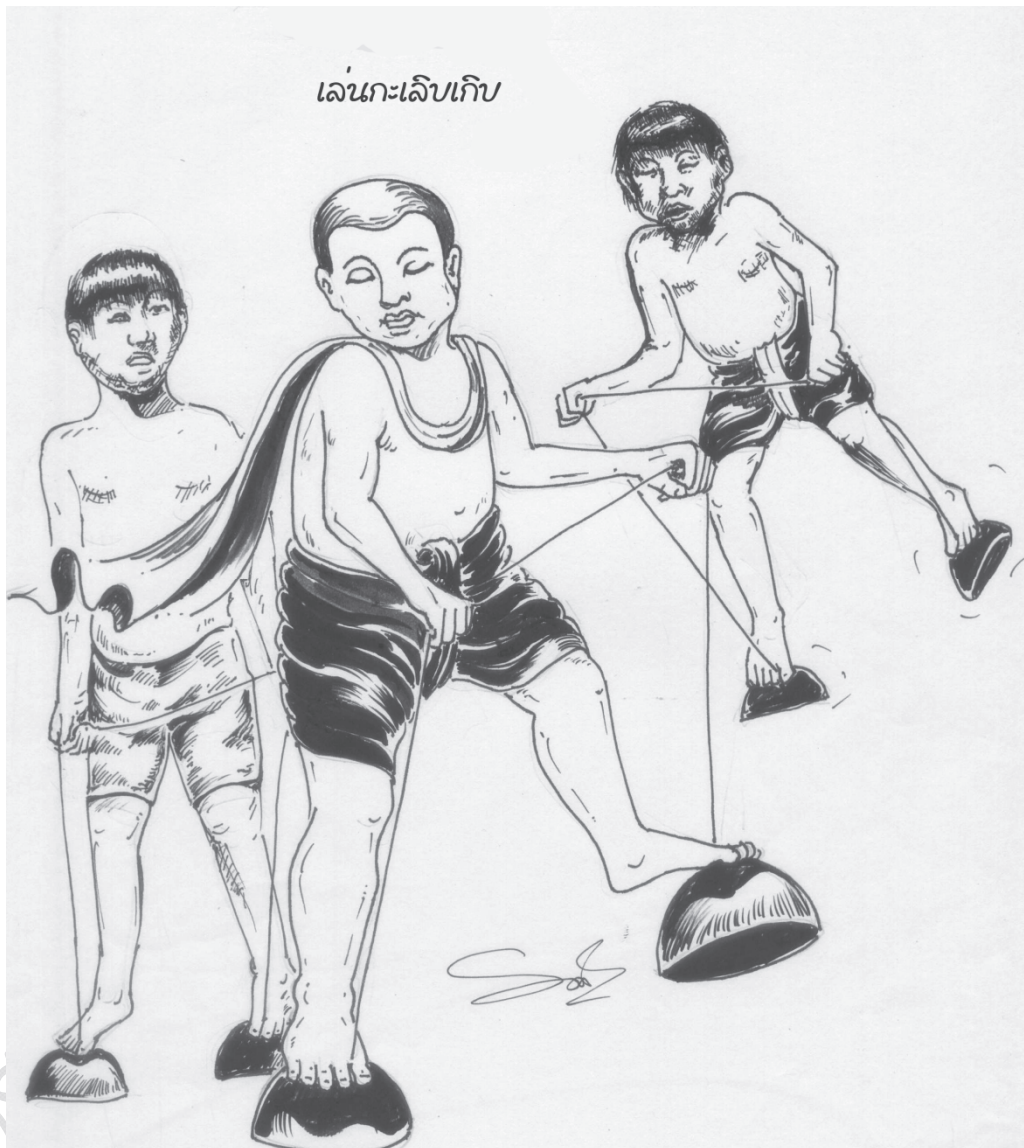
เป็นเครื่องเล่นชนิดหนึ่งของเด็กอีสานโบราณ ประกอบด้วยไม้ขนาดพอเหมาะมือ และวงล้อที่ทำจากก้านมะพร้าวหรือไม้ไผ่ การเล่นผลักให้วงล้อวิ่งไปก่อนจากนั้นเด็กจะวิ่งตามใช้ไม้ตีล้อให้วิ่งต่อไป ใครวิ่งออกหน้าก่อนก็ชนะ เด็กที่เล่นอายุประมาณ 2 – 7 ขวบ ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น มาประยุกต์เป็นของเล่น วิ่งแข่งกัน ส่วนมากเล่นกันเป็นกลุ่มมีหลายคน 2 – 5 คน ดังรูปที่ 3.5

รูปที่ 3.5 การเล่นตีล้อ

3.6 กะเลิบเก็บ

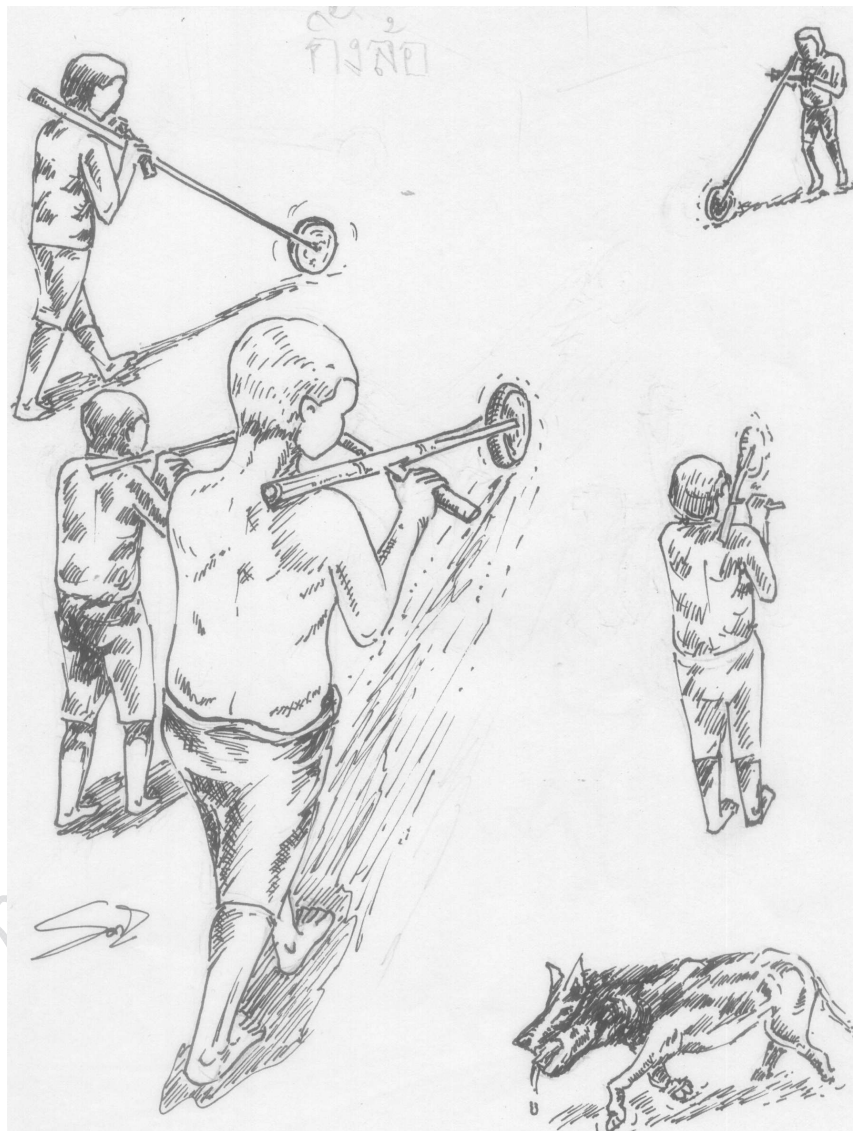
เป็นเครื่องเล่นโบราณประกอบด้วยกะลามะพร้าวที่ผ่าครึ่งลูกจำนวน 2 อัน เจาะรูตรงกลางใช้เชือกขนาดพอเหมาะผูกติดกัน การเล่นโดยใช้เท้าทั้ง 2 ข้างสอดเชือกระหว่างนิ้วหัวแม่เท้ากับนิ้วชี้ เดินโดยการยกเชือกแต่ละข้าง เป็นการเล่นของเด็กอายุประมาณ 3 – 10 ขวบ ดังรูปที่ 3.6

รูปที่ 3.6 การเล่นกะเลิบเก็บ

3.7 การเล่นบักกิ้งล้อ

เมื่อสมัยก่อนผู้เฒ่าว่างจากงาน จะคิดทำเครื่องเล่นให้ลูกหลานเล่นกันสนุกสนาน ไม่ให้เด็กว่างงาน มีกิจกรรมทำตลอดเวลา โครงสร้างประกอบด้วยตัวล้อทำจากไม้เนื้อแข็งกลมเจาะรูตรงกลาง มีคันเป็นลำไม้ไผ่ผ่าครึ่งแล้วเจาะตรงปลายให้ใส่ล้อวิ่งได้พอดี มีคันบังคับเลี้ยวซ้าย เลี้ยวขวาได้ เป็นการออกแบบด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านฝึกทักษะการควบคุมของเด็กสมัยก่อน พวกเด็กๆ จะขับวิ่งแข่งกันสนุกสนานกันมาก ดังรูปที่ 3.7

รูปที่ 3.7 การเล่นบักกิ้งล้อ

3.8 การเล่นเกมบักสะบ้า

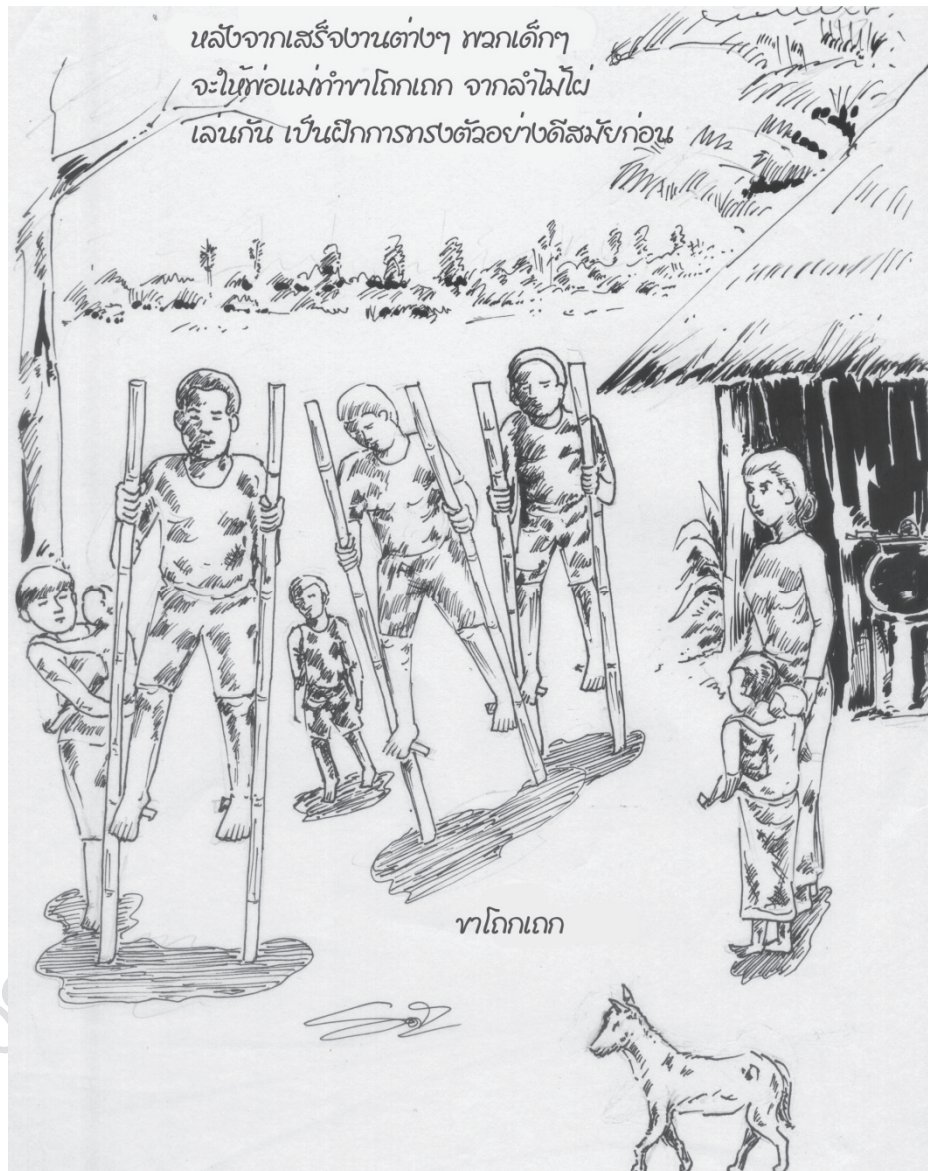
ลูกสะบ้ามีสีดำมีรูปทรงกลมรียาวคล้ายไข่ไก่ เป็นเมล็ดผลไม้ชนิดหนึ่ง มีขนาดเล็กกว่าไข่ การเล่นเกมบักสะบ้าเป็นการลงเดิมพันกัน ถ้าเล่นกัน 4 คนแต่ละคนให้ลูกสะบ้าเท่ากัน เช่น คนละ 3 ลูก ทั้งหมด 12 ลูกจะนำตั้งเป็นแถวทั้งหมด แล้วกำหนดระยะห่างคนเล่นพอสมควร ที่ตกลงกันผู้เล่นแต่ละคนจะหมุนลูกสะบ้าอีกลูก ให้วิ่งไปชนแถวลูกสะบ้าที่ตั้งไว้ ถ้าชนลูกสะบ้าล้มมากที่สุดคนนั้นก็จะได้เท่ากับลูกที่ล้ม สลับกันเล่น ดังรูปที่ 3.8

รูปที่ 3.8 การเล่นเกมบักสะบ้า

3.9 การขี่ขาโลกเถก

ส่วนมากเป็นเด็กโตมีอายุประมาณ 3 ขวบขึ้นไป เครื่องเล่นชนิดนี้ทำจากไม้ไผ่ 2 อัน เจาะรูใส่เดือยไม้ใช้เท้าเหยียบยื่นระยะความสูงขึ้นอยู่กับผู้เล่นต้องการ ผู้เล่นต้องใช้ความสามารถเป็นพิเศษ ในการทรงตัวอยู่บนไม้โลกเถก แต่โอกาสตกมีมาก ยิ่งถ้ามีระยะความสูงมากอาจเป็นอันตรายได้ ใช้เดินหรือวิ่งแล้วแต่ความสามารถของแต่ละคน แข่งกันหลายคนมีความสุขมากตอนเล่น ดังรูปที่ 3.9

รูปที่ 3.9 การเล่นขาโลกเถก

3.10 การเล่นว่าว

สมัยก่อนคนอีสานส่วนมากมีอาชีพหลักคือการทำงาน หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จมีลมหนาวมาจากทางทิศเหนือ เกียวข้าวเสร็จมีพื้นที่ว่าง ทำว่าวเล่นตามทุ่งนา ส่วนมากทำว่าวธนู (สะนู) ฟังเสียงตอนกลางคืน และว่าวจุฬาที่ใช้หางเป็นใบตาลเวลาเล่นหางจะบิดเป็นเกลียวเมื่อถูกแสงอาทิตย์จะมีสีสันสวยงามมาก โครงสร้างเป็นไม้ไผ่และกระดาษงูพันซีเมนต์ ทั้งสองว่าว มีรูปทรงต่างกัน ดังรูปที่ 3.10

รูปที่ 3.10 การเล่นว่าว

3.11 การเล่นเตะตะกร้อ

ตะกร้อทำจากใบมะพร้าวนำมาสานเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมด้านเท่า ใหญ่กว่ากำปั้นเล็กน้อย นิยมเล่นกันเป็นวงตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป โดยเล่นเหมือนเตะตะกร้อวง เริ่มจากมีผู้โยนให้อีกคนเตะแล้วเวียนกันไปไม่ให้ลูกตกถึงพื้น ถ้าตกก็เริ่มต้นใหม่ ใช้เล่นเวลาว่างจากงานต่างๆ ส่วนมากเป็นเด็กโตประมาณอายุตั้งแต่ 7 - 10 ขวบขึ้นไป ดังรูปที่ 3.11

รูปที่ 3.11 การเล่นเตะตะกร้อ

3.12 กระดานชนวน

ใช้เป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในอดีต นักเรียนไม่มีสมุดหนังสือ มีแต่กระดานชนวนแผ่นเดียว มีขนาดความยาวประมาณ 1 ฟุต กว้าง 8 นิ้ว และดินสอหินใช้เขียน ทุกเรื่องเขียนแล้วส่งครูแล้วลบออก ในสมัยโบราณหมอดูใช้กระดานชนวนในการคำนวณค่าต่างๆ เพื่อการทำนาย ดังรูปที่ 3.12

รูปที่ 3.12 การใช้กระดานชนวน

3.13 โหงกะบอง

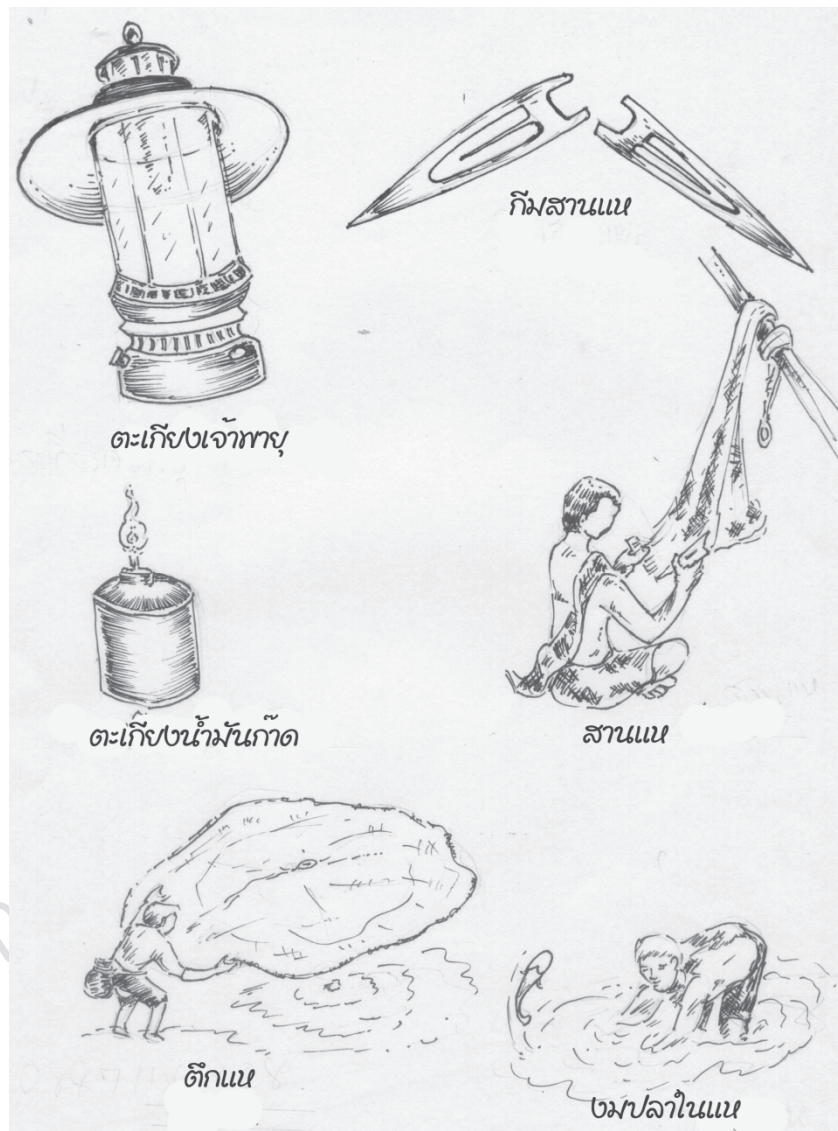
ทำจากไม้เนื้อแข็งเป็นวงรี ตรงกลางเจาะเป็นร่องเพื่อรองรับขี้กะบองที่ไหม้แล้ว และมีที่เสียบกะบอง กะบองทำจากเศษไม้เนื้ออ่อนที่ติดไฟง่ายผสมกับน้ำมันยางห่อด้วยใบตองชาด ความยาว 30 – 50 เซนติเมตร ใช้จุดให้แสงสว่างตอนกลางคืน สมัยโบราณใช้กะบองเป็นหลักในการให้แสงสว่าง เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น คຸຍແລກປ່ຽນຄວາມຮູ້ກັນ หรือ สอนลูกสอนหลาน ตอนกลางคืน ดังรูปที่ 3.13

รูปที่ 3.13 การใช้กะบองให้แสงสว่างตอนกลางคืน

3.14 ตะเกียงและแห

ตะเกียงพัฒนาจากกะบอง งานพิธีใหญ่ๆ ตอนกลางคืนต้องการแสงสว่างมากๆ ใช้ตะเกียงเจ้าพายุ เป็นเทคโนโลยีใหม่ การทำงานใช้น้ำมันก๊าด ผสมกับแรงดันลม และไส้ตะเกียงให้แสงสว่าง ส่วน ตะเกียงน้ำมันก๊าด มีไส้เป็นฝ้ายจุ่มลงในน้ำมันก๊าด ด้านปลายก็จุดไฟเป็นตะเกียง ส่วนแหเป็นเครื่องมือ จับปลาใช้มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ใช้กิมसानเป็นตาข่ายขนาดเล็กหรือใหญ่กำหนดได้จากไม้แบบ ดังรูป ที่ 3.14

รูปที่ 3.14 ตะเกียงและแห

3.15 คู้ซึ้ง

เป็นเครื่องมือตักน้ำที่สำคัญในสมัยโบราณของอีสาน ทำจากไม้ไผ่สานเหมือนตะกร้า มีคันที่ทำจากไม้ ใช้ครึ่งผสมกับยางไม้ (ซึ้งหรือชัน) ทำให้มีความหนาพอประมาณ เมื่อใส่แล้วไม่ให้น้ำรั่วซึม ใช้ตักน้ำจากบ่อน้ำมาใส่หม้อน้ำสำหรับใช้ดื่มและใช้อย่างอื่นในบ้าน ใช้คุตักน้ำรดผักและต้นไม้ การหาบคือมีคุ 2 คุ และมีไม้คานหาบ ผู้หญิงอีสานสมัยก่อนส่วนมากจะต้องหาบน้ำได้ทุกคน ดังรูปที่ 3.15

รูปที่ 3.15 คู้ซึ้ง

3.16 การใช้คุ้ยียง

ในชุมชนหรือหมู่บ้านอีสานในอดีต จะทำการขุดบ่อน้ำแห่งเดียวให้ลึกพอที่จะมีน้ำให้ได้ ใช้ทั้งชุมชนหรือหมู่บ้านตลอดทั้งปี ชาวบ้านโดยเฉพาะผู้หญิงจะต้องมีหน้าที่หาน้ำมาใส่หม้อ เพื่อใช้ในครอบครัว ซึ่งจะต้องใช้คุ้ยในการตักน้ำจากบ่อที่อยู่ห่างจากบ้าน แล้วหาบกลับบ้านเป็นประจำทุกวัน สมัยก่อนบ้านโบราณจะมีความสูงมีบันไดขึ้นหลายชั้น จะต้องหาน้ำขึ้นบันไดบ้านอีก ดังรูปที่ 3.16

รูปที่ 3.16 บ่อน้ำและการใช้คุ้ยียงตักน้ำ

3.17 เครื่องใช้ภายในบ้านพื้นฐาน (1)

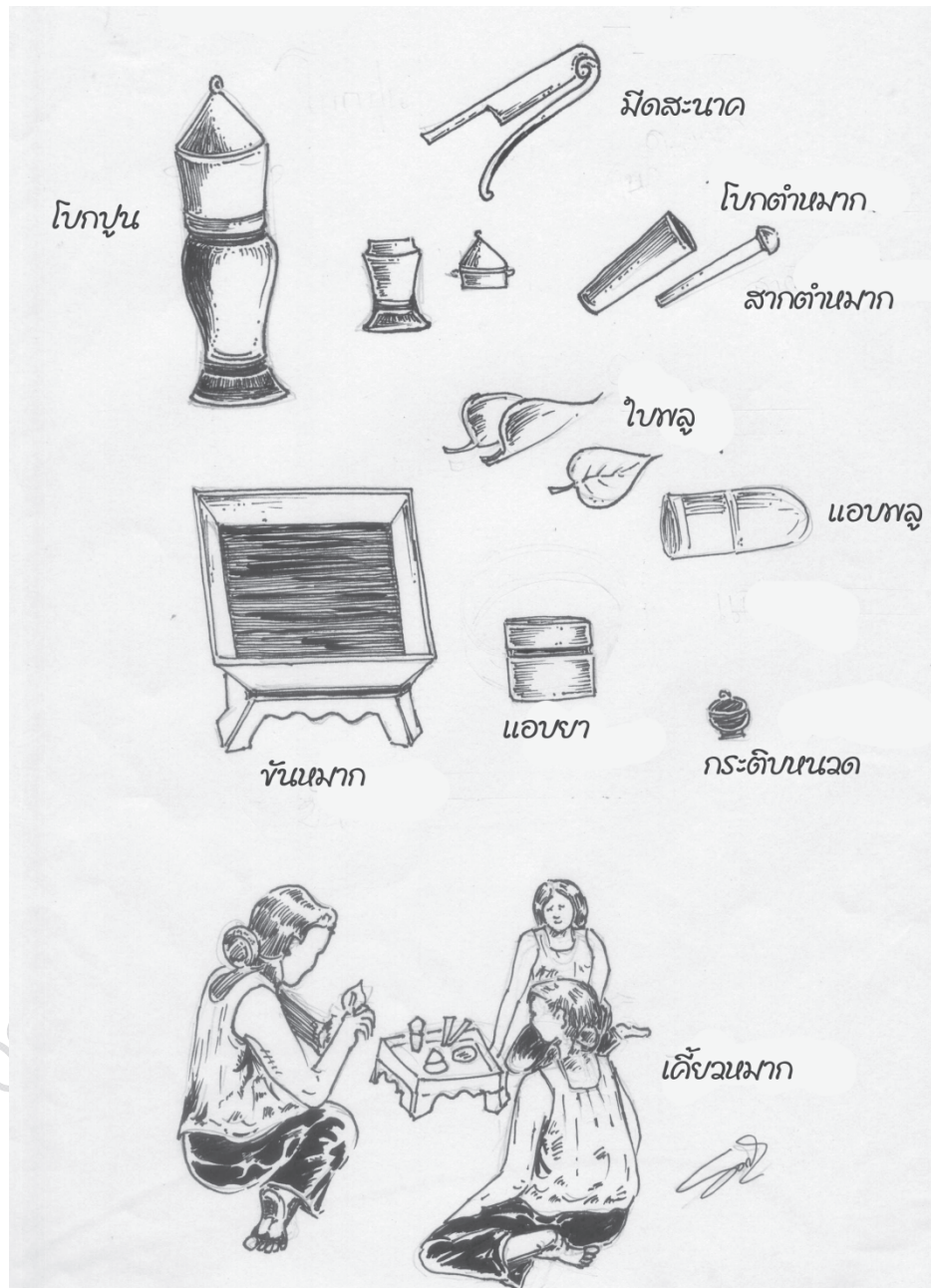
ครอบครัวของอีสานมีเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่สำคัญเกี่ยวกับการทำอาหาร การนึ่งข้าวเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน พ่อบ้านจะต้องหาเครื่องมือที่จำเป็นมาให้ เช่น หวด หม้อนึ่ง กระจับปี่ ทัพพี กล่องข้าว เป็นต้น เมื่อนึ่งข้าวเสร็จ พ่อบ้านถ้าไม่มีงานจะปิ้งข้าวให้ลูกๆ ได้กิน ดังรูปที่ 3.17

รูปที่ 3.17 อุปกรณ์และเครื่องใช้ภายในบ้านพื้นฐาน (1)

3.18 เครื่องใช้ภายในบ้านพื้นฐาน (2)

ผู้หญิงอีสานส่วนมากในอดีตพออายุมากขึ้น จะเคี้ยวหมาก (กินหมาก) ทุกคร้วเรือนจึงจำเป็นต้องมีอุปกรณ์พื้นฐานในใช้เคี้ยวหมากทุกคร้วเรือน เพื่อต้อนรับเพื่อนบ้านหรือแขกที่มาเยี่ยมบ้าน ดังรูปที่ 3.18

รูปที่ 3.18 อุปกรณ์และเครื่องใช้ภายในบ้านพื้นฐาน (2)

3.19 การสานกระบุง

ผู้ชายและผู้หญิงชาวอีสานสมัยโบราณ จะต้องมีความรู้ภูมิปัญญาและความสามารถหลายอย่าง ที่เรียนจากผู้พ่อแม่หรือเฒ่าที่มีประสบการณ์ โดยเฉพาะการจัดหาหรือจัดทำเครื่องใช้ภายในบ้านให้เพียงพอต่อการใช้งาน หรือเครื่องมือประกอบอาชีพต่างๆ ซึ่งส่วนมากจะประยุกต์จากสิ่งที่มีอยู่ ตัวอย่าง เช่น การสานกระบุงสำหรับใส่สิ่งของ ขนข้าวเปลือก ข้าวสาร ผัก ผลไม้ สิ่งของอื่นๆ ที่ใช้การหาบคอนเป็นต้น ดังรูปที่ 3.19

รูปที่ 3.19 การสานกระบุง

3.20 ตาชั่งคานหรือตาชั่งจีน

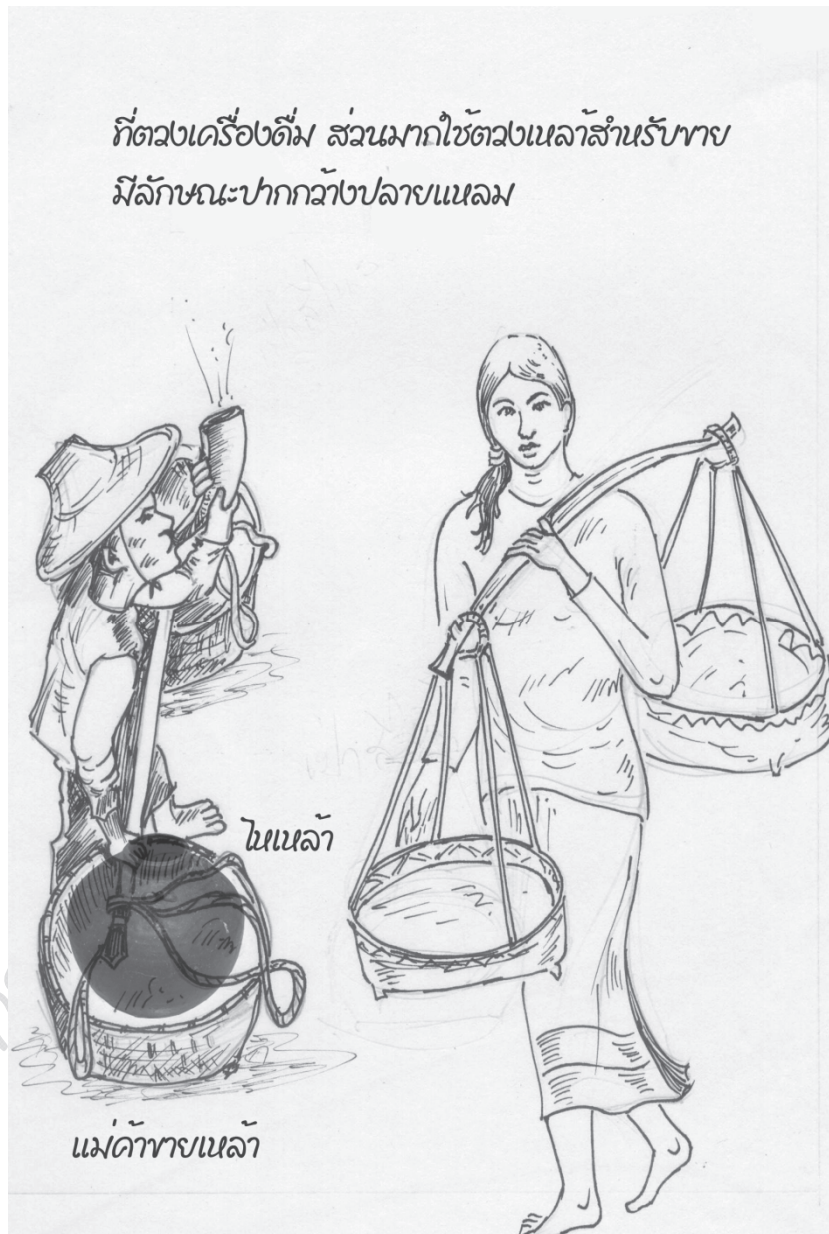
การค้าขายสมัยโบราณของชาวอีสาน การชั่งน้ำหนักเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ ใช้ตาชั่งคานหรือตาชั่งจีน โครงสร้างเป็นคานงัดที่มีสเกลบอกค่าน้ำหนักใช้คู่กับลูกตุ้มน้ำหนัก และวัตถุสิ่งของ ที่ต้องการทราบน้ำหนัก มีหน่วยวัดเป็นขีดและกิโลกรัม ดังรูปที่ 3.20

รูปที่ 3.20 ตาชั่งคานหรือตาชั่งจีน

3.21 อุปกรณ์ตวงเครื่องตม

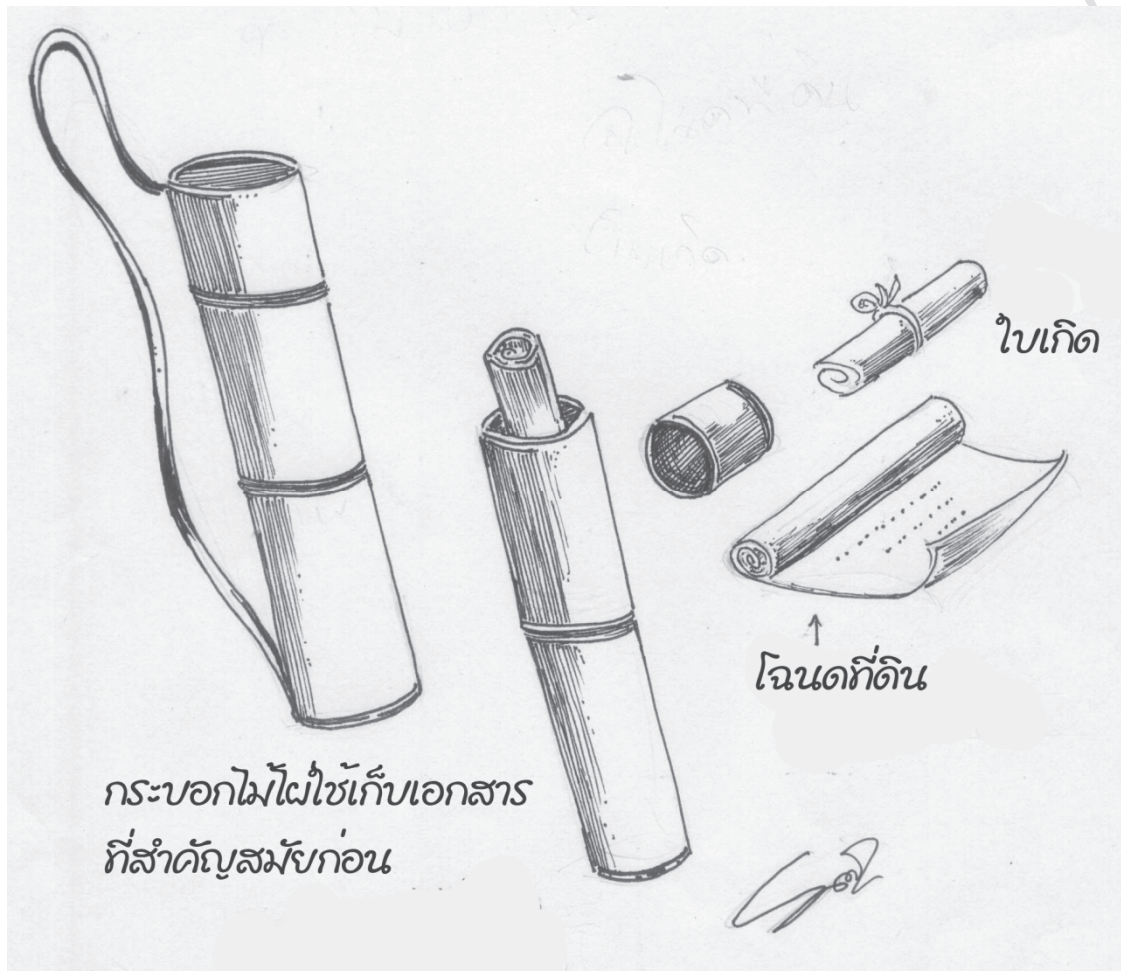
ส่วนมากเครื่องตมสมัยก่อนนอกจากน้ำและสุรา(เหล้ากลั่น) ที่ทำกันภายในชุมชน การจำหน่ายหรือขายแม้ค้าจะต้องใช้เครื่องตวงปริมาณ สมัยโบราณเครื่องตวงคล้ายปลายเขาควาย ดังรูปที่ 3.21

รูปที่ 3.21 อุปกรณ์ตวงเครื่องตม

3.22 กระบอกไม้ไผ่เก็บเอกสาร

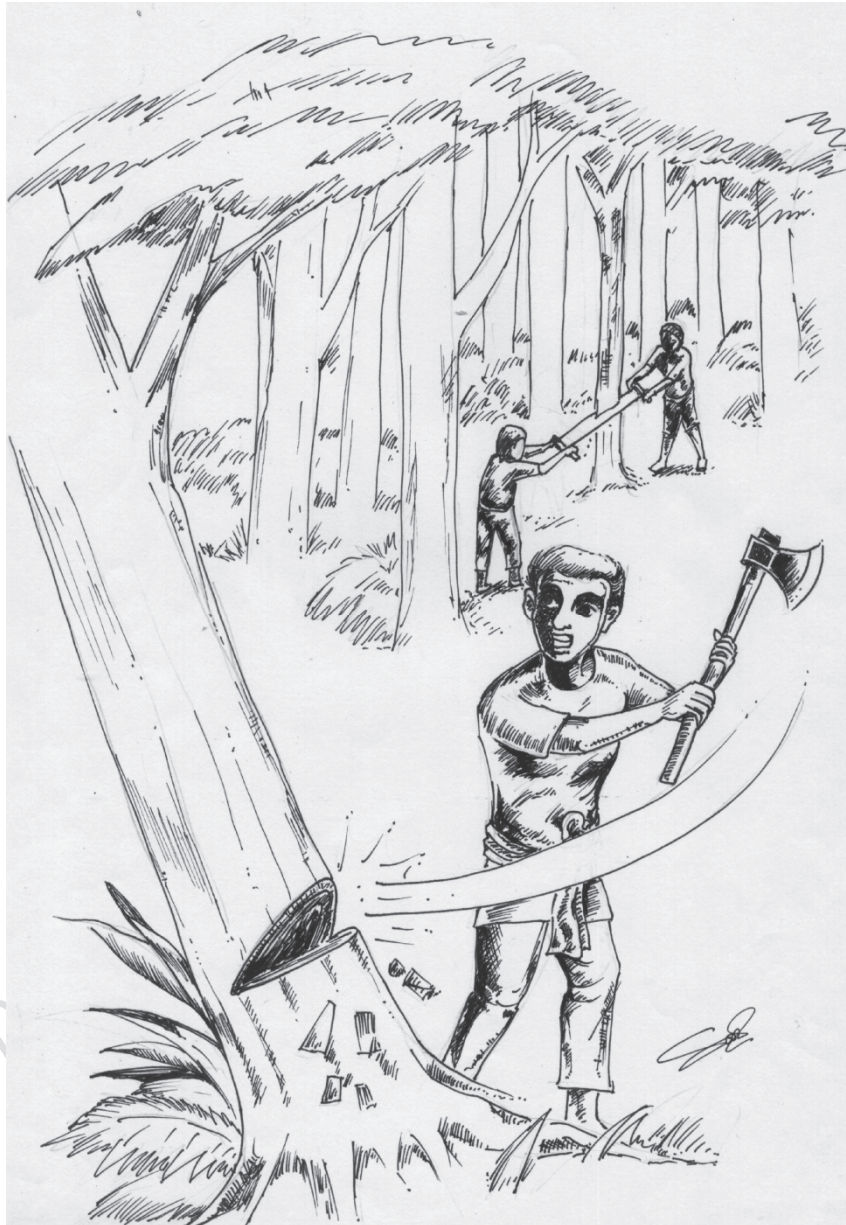
การเก็บเอกสารที่สำคัญสมัยโบราณ ด้วยภูมิปัญญาของคนอีสานได้ประดิษฐ์ที่เก็บเอกสาร โดยใช้กระบอกไม้ไผ่ทะลุข้อตามขนาดเอกสารที่ต้องการเก็บ และมีฝาปิดป้องกันความชื้นหรือสิ่งอื่นๆ ที่จะเข้าไปทำลาย ซึ่งสามารถเก็บเอกสารนั้นไว้ได้นาน โดยไม่เสื่อมสภาพเร็ว ดังรูปที่ 3.22

รูปที่ 3.22 กระบอกไม้ไผ่เก็บเอกสาร

3.23 ขวานตัดไม้

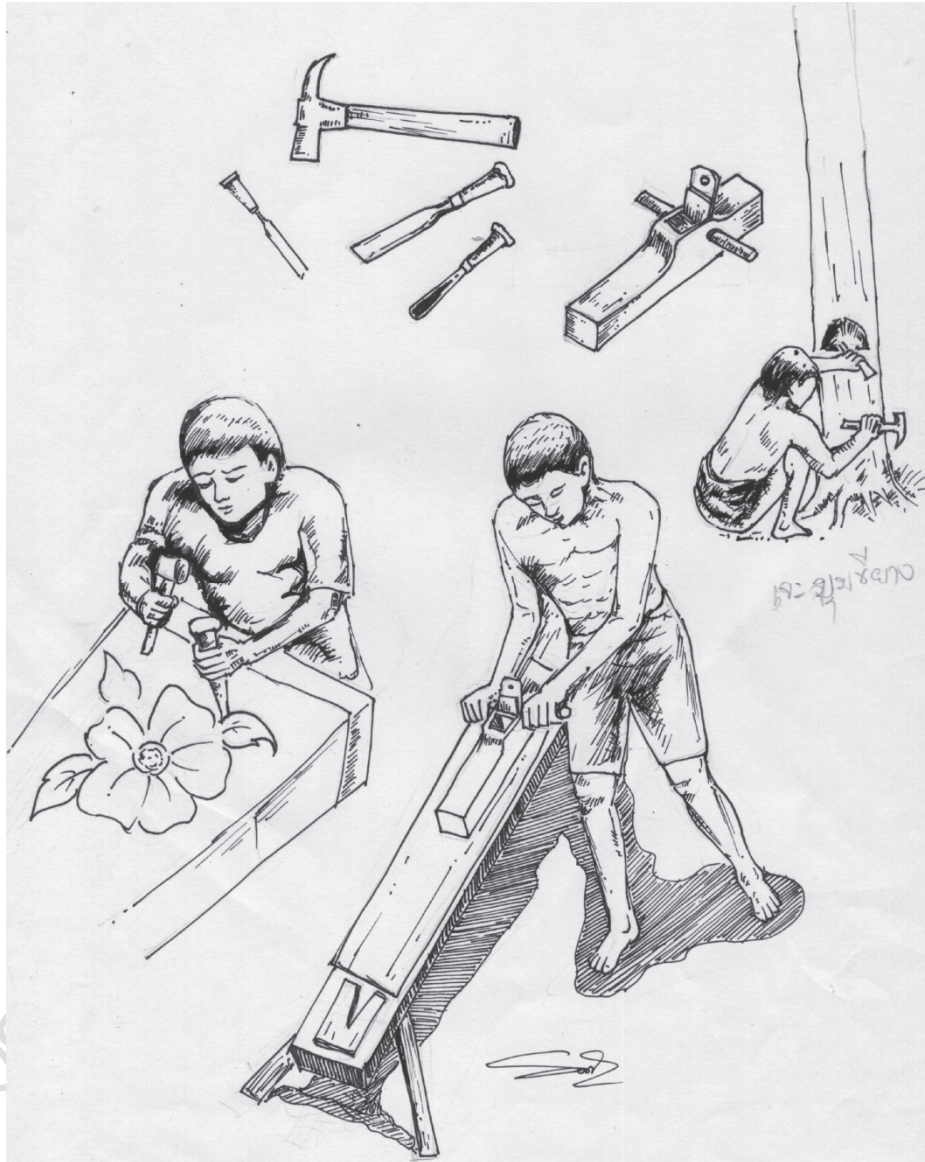
ขวานเป็นเครื่องมือสำหรับตัดไม้ที่ใช้งานตั้งแต่ยุคโบราณถึงปัจจุบัน ทำด้วยเหล็กมีสันขวานและด้ามเป็นไม้เนื้อแข็ง (ภาษาอีสานเรียกขวานชนิดนี้ว่า “ขวานหิหมู”) ใช้ตัดต้นไม้ทุกชนิด ตัดฟัน ฯลฯ ซึ่งผู้ชายอีสานสมัยก่อนใช้ตัดต้นไม้มาก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ดังรูปที่ 3.23

รูปที่ 3.23 ขวานตัดไม้

3.24 เครื่องมือช่างไม้ (1)

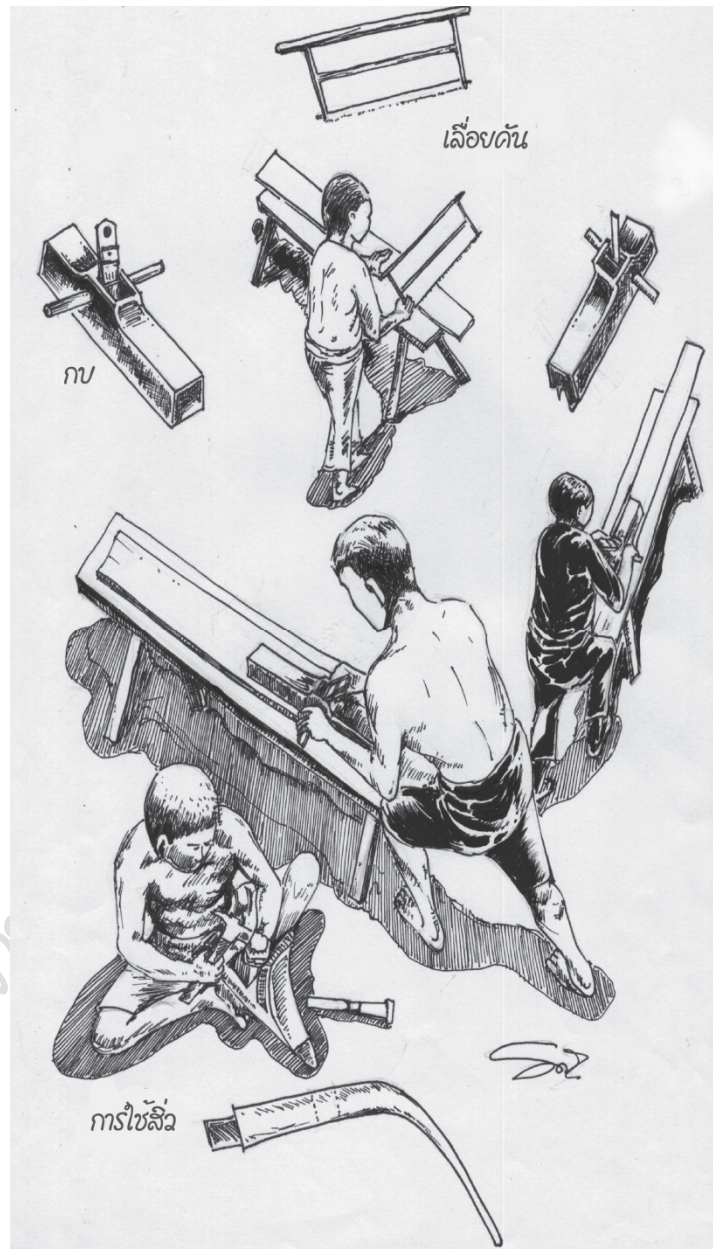
อุปกรณ์หลักของช่างไม้โบราณ ซึ่งคนอีสานที่เป็นผู้ชายจะต้องใช้เป็นทุกคน การก่อสร้างที่อยู่อาศัย ในสมัยก่อนหมู่บ้านหรือชุมชนจะช่วยกันทำ ไม่มีการรับจ้าง อุปกรณ์ที่จะก่อสร้างช่วยกันจัดหา มาจากท้องถิ่น เครื่องมือส่วนมากที่สำคัญคือ ค้อน ส่ว กบไล่ไม้ ดังรูปที่ 3.24

รูปที่ 3.24 เครื่องมือช่างไม้ (1)

3.25 เครื่องมือช่างไม้ (2)

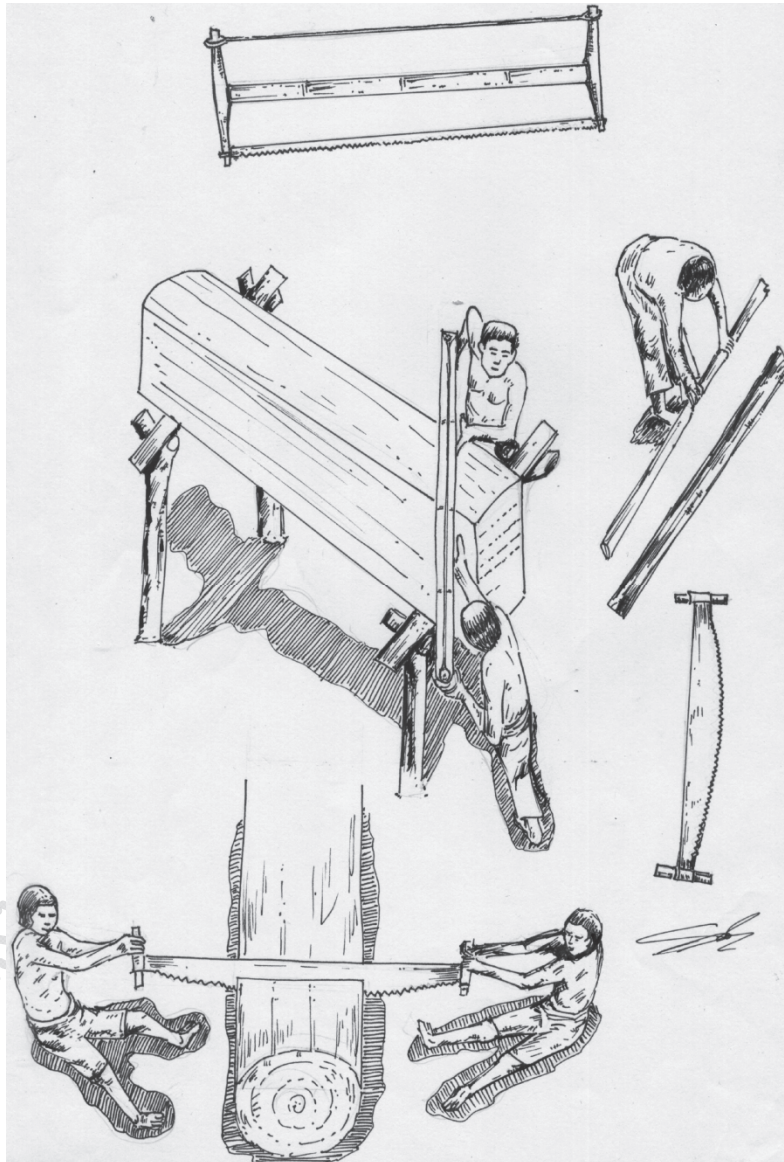
เครื่องมือช่างไม้ที่ใช้ตัด ตกแต่งไม้ให้สวยงาม เหมาะสมกับงานที่ต้องการทำ คนอีสานโบราณ มีฝีมือและความสามารถในการตกแต่งไม้ ในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ให้มีความคงทนและสวยงาม โดยใช้เครื่องมือช่างเหล่านี้ เช่น เลื่อย ดังรูปที่ 3.25

รูปที่ 3.25 เครื่องมือช่างไม้ (2)

3.26 เครื่องมือช่างไม้ (3)

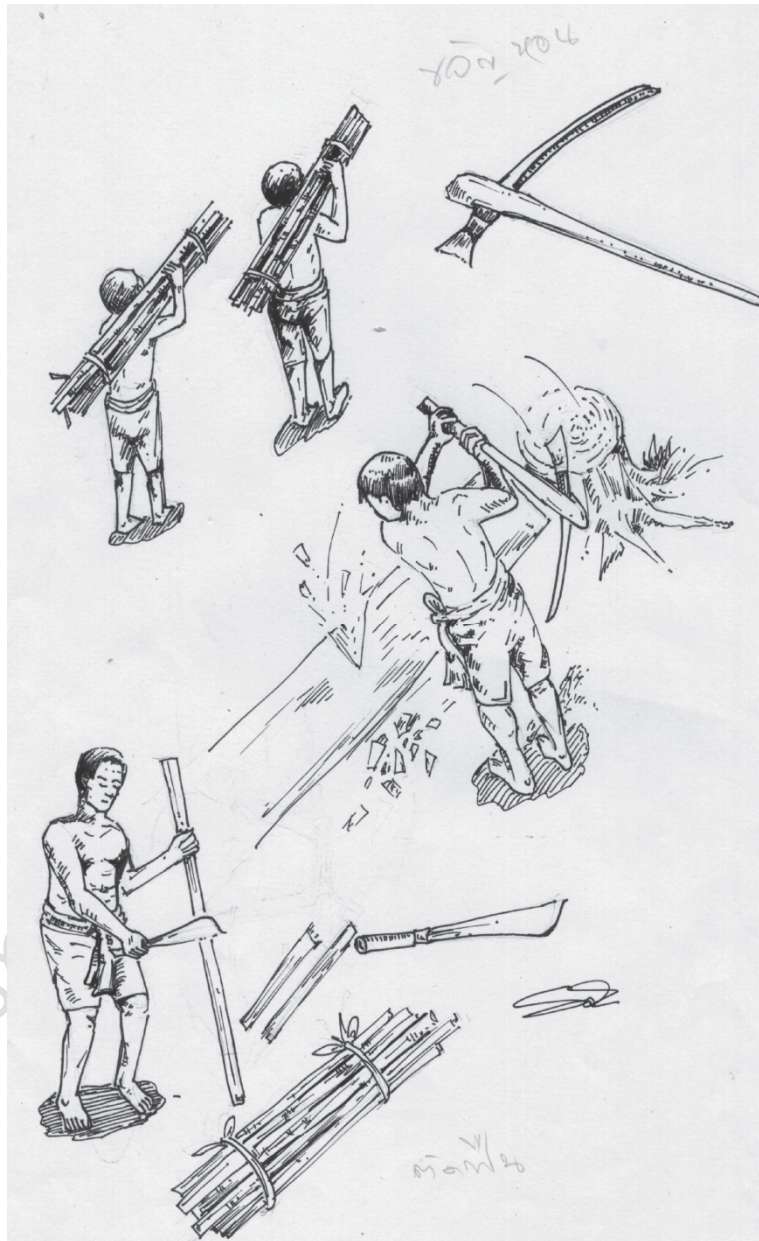
เครื่องมือช่างไม้ใช้ในการแปรรูปไม้ให้เป็นไม้ชนิดต่างๆ ตามการประยุกต์ใช้งานที่เหมาะสม ต้องอาศัยเลื่อยตัดด้วยแรงคน ถ้าเป็นไม้ขนาดใหญ่จำเป็นต้องใช้เลื่อยที่ใหญ่ เป็นเลื่อยคันที่ใช้ 2 คนดึง เหมาะที่จะเลื่อยไม้เป็นแผ่น หรือเสาบ้าน แต่ถ้าต้องการตัดใช้ไม้ขนาดใหญ่ จะใช้เลื่อยตัด 2 คนดึง แต่ไม่มีคัน ดังรูปที่ 3.26

รูปที่ 3.26 เครื่องมือช่างไม้ (3)

3.27 เครื่องมือตัดไม้

คนอีสานส่วนมากการตัดไม้ทั่วไปที่มีขนาดใหญ่ไม่มากจะใช้ขวานตัด ถ้าเป็นไม้ขนาดใหญ่จะใช้ขวานที่มีหอนยาว เวลาตัดไม้จะได้มีกำลังหรือแรงน้ำหนักของหอนช่วย แต่ผู้ตัดต้องใช้กำลังมาก เพราะขวานมีน้ำหนักมากและขนาดใหญ่ ดังรูปที่ 3.27

รูปที่ 3.27 เครื่องมือตัดไม้

3.28 การตีเหล็ก

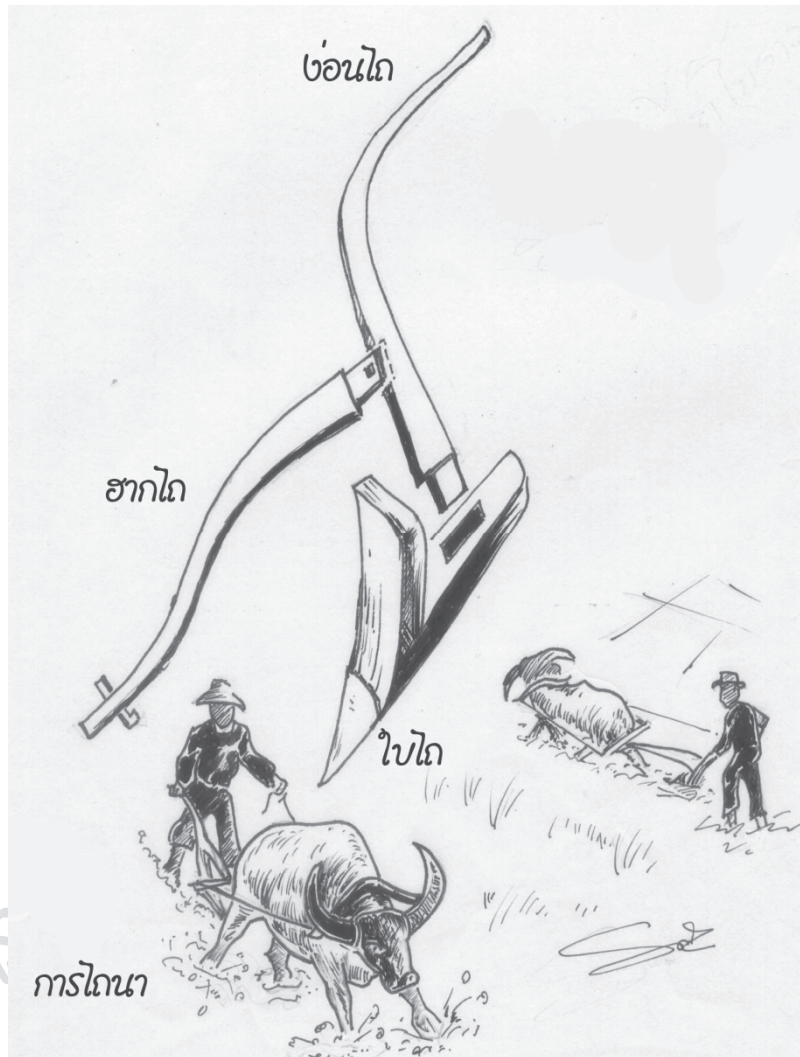
วิธีการตีเหล็กสมัยก่อนมีขั้นตอนดังนี้ การเผาเหล็กให้ร้อนมากเป็นสีแดง จากนั้นนำไปตีขึ้นรูปที่ต้องการ เช่น อวุธ หอก ดาบ มีด พร้า ขวาน เคียว และเครื่องใช้ที่เป็นเหล็กอื่นๆ จากนั้นทำให้เหล็กเย็นลงโดยจุ่มลงในน้ำ ซึ่งเป็นอาชีพที่ใช้กำลังมากและเทคนิคเฉพาะตัวสูง และเป็นสิ่งจำเป็นในสมัยโบราณ ที่ทุกอย่างจะต้องทำขึ้นใช้เอง ดังรูปที่ 3.28

รูปที่ 3.28 การตีเหล็ก

3.29 ไถ (1)

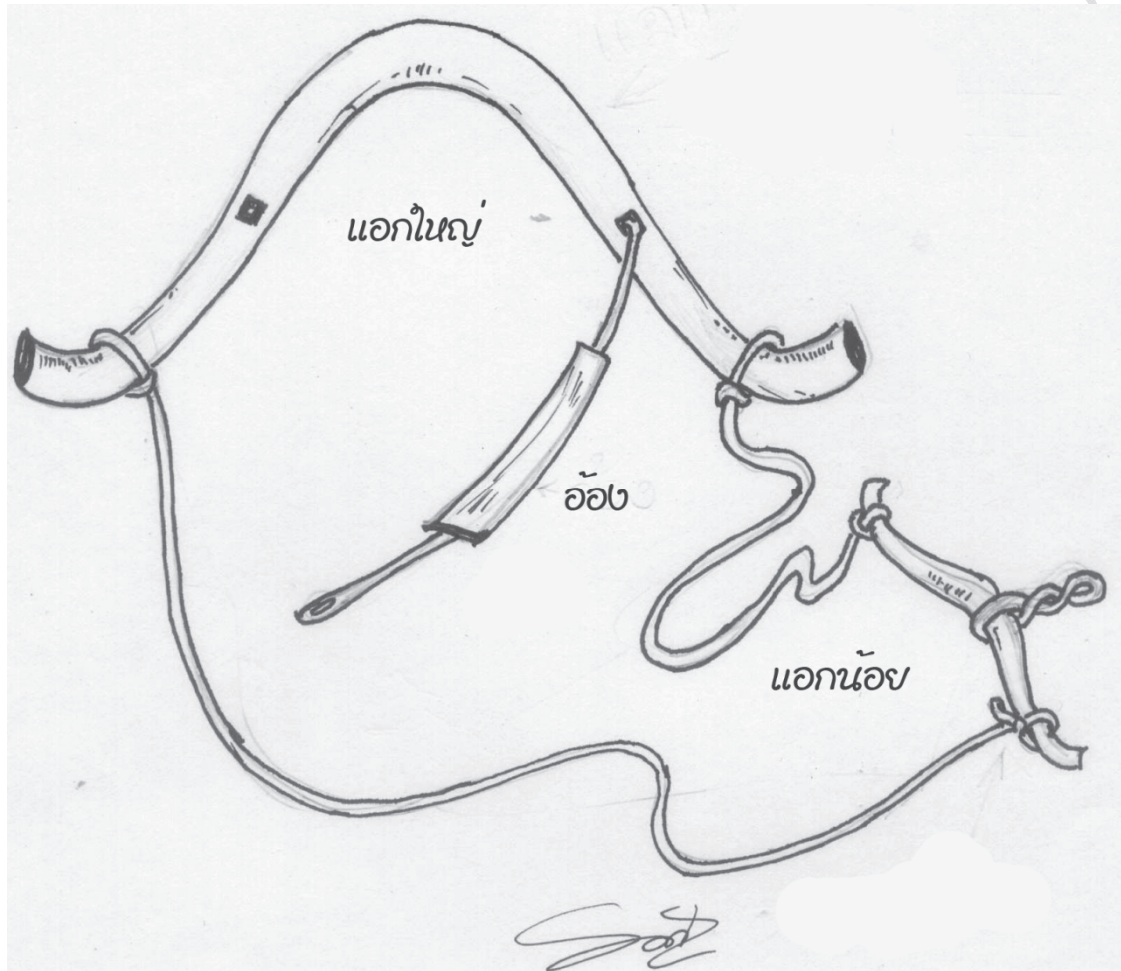
คนอีสานสมัยก่อนในการตั้งชุมชนหรือเมือง จะต้องพิจารณาและหาพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำไร่นา และสวน เครื่องมือทำนาที่สำคัญในการพรวนดินก่อนปลูกข้าวคือไถ ส่วนประกอบที่สำคัญคือใบไถ คันไถหรืออ่อนไถ และฮากไถ ซึ่งคนอีสานสมัยก่อนทุกคนจะต้องทำนาเป็นอาชีพหลัก ดังรูปที่ 3.29

รูปที่ 3.29 ไถ (1)

3.30 ไถ (2)

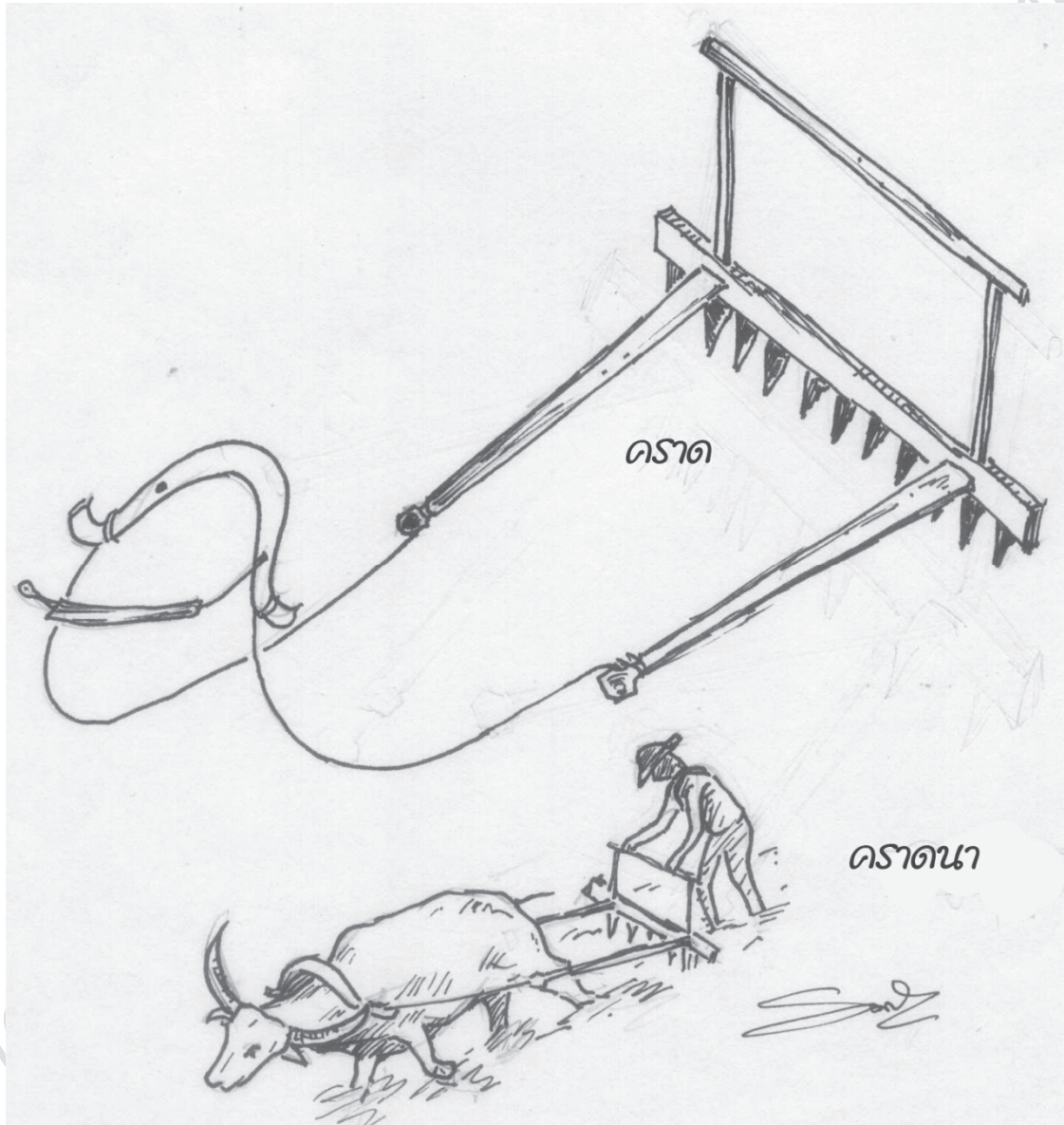
ส่วนประกอบที่สำคัญของไถส่วนหนึ่ง ส่วนที่ขับเคลื่อนด้วยควาย คือแอกใหญ่ใส่ที่คอควายมีตัวคล้องคอ (อ้อง) มีเชือกโยงยังแอกน้อย และเชื่อมกับคันไถโดยใช้หนังตองแอก ส่วนมากใช้เถาไม้ (ต้นยางที่เป็นเถาไม้มีลูกกินได้) มาบิดเป็นเกลียว ดังรูปที่ 3.30

รูปที่ 3.30 ไถ (2)

3.31 คราด

เป็นเครื่องมือสำคัญของการทำนา หลังจากไถนาเสร็จก่อนจะดำนา จะต้องใช้คราดให้ดินที่ไถแตกกระจายเรียบพอที่จะปักดำข้าวได้ ส่วนประกอบของคราด โครงของคราดมีที่บังคับและมีลูกคาคดที่ทำจากไม้เนื้อแข็งเป็นซี่ มีจำนวนตั้งแต่ 10 ซี่ขึ้นไป และส่วนที่เป็นแอกใส่ที่คอควาย การใช้งาน ดังรูปที่ 3.31

รูปที่ 3.31 คราดนา

3.32 การดำนา

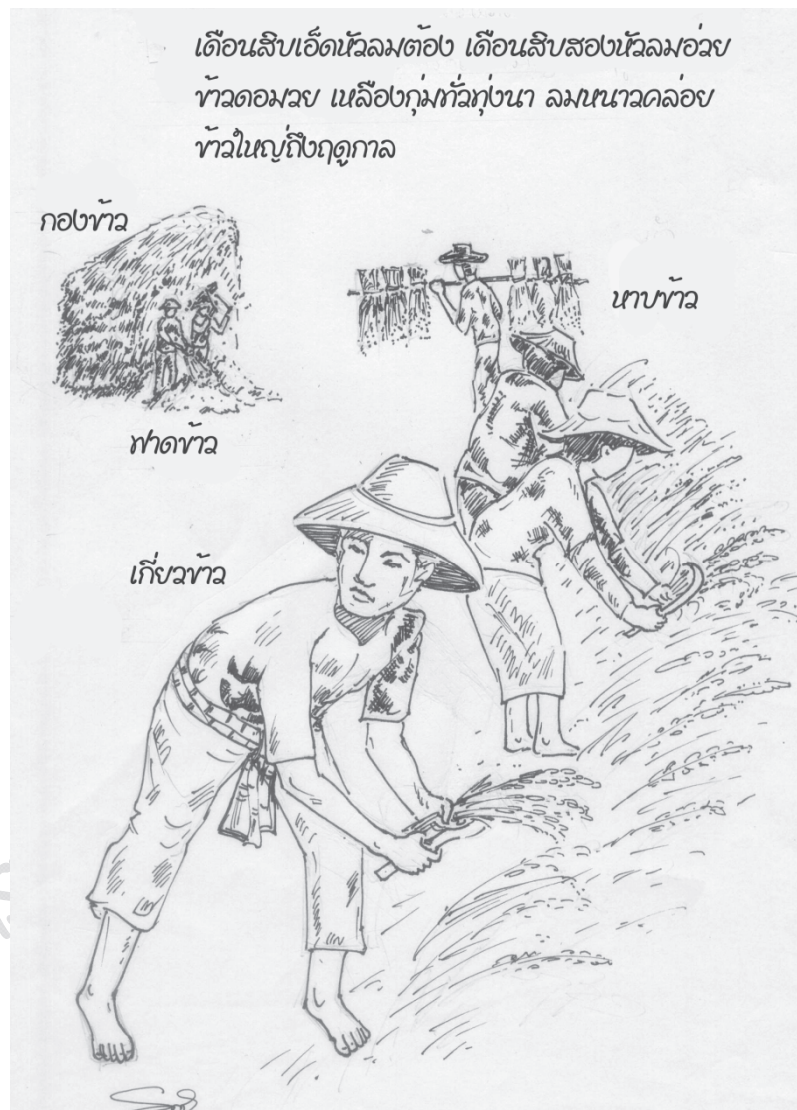
หลังจากไถและคราดพื้นนาเสร็จ การดำนาจะเริ่มจากการถอนต้นกล้าและใช้ตอกมัด จากนั้นนำไปปักดำ ทิศทางการดำนา *ดำนาจะถอนกล้า แต่การถอนกล้า จะเดินหน้า* การทำนาสมัยก่อนมีการช่วยกันทั้งชุมชนหรือหมู่บ้าน เจ้าของนาทำกับข้าวเลี้ยงกันเท่านั้น ไม่มีการจ้าง ถ้าเสร็จจากบ้านนี้ก็ไปช่วยบ้านนั้นจนครบทุกครอบครัว ดังรูปที่ 3.32

รูปที่ 3.32 การดำนา

3.33 การเกี่ยวข้าว

สมัยก่อนฤดูกาลเกี่ยวข้าว เป็นช่วงที่เปลี่ยนแปลงภูมิอากาศจากฝนเป็นหนาว อากาศดีมีลมพัดจากทางทิศเหนือไปทางใต้ตลอดเวลา เป็นช่วงที่การทำงานมีผู้ทำมีความสุขมากที่สุดเห็นต้นข้าวเหลืองเต็มนา เกี่ยวเสร็จจะตากให้ข้าวแห้งก่อนประมาณสัปดาห์ แล้วมัดฟ่อนหาบไปกองรวมกัน รอทำลานข้าวเสร็จก่อน จึงนำไปรวมทั้งหมด ช่วงนี้อาหารการกินอุดมสมบูรณ์มาก เช่น ปลาในสระน้ำ ปลาข่อน กบจำศีล ฯลฯ การเกี่ยวข้าวเป็นการช่วยกัน (ลงแขกข้าว) ดังรูปที่ 3.33

รูปที่ 3.33 การเกี่ยวข้าว

3.34 การลงแขกฟาดข้าว

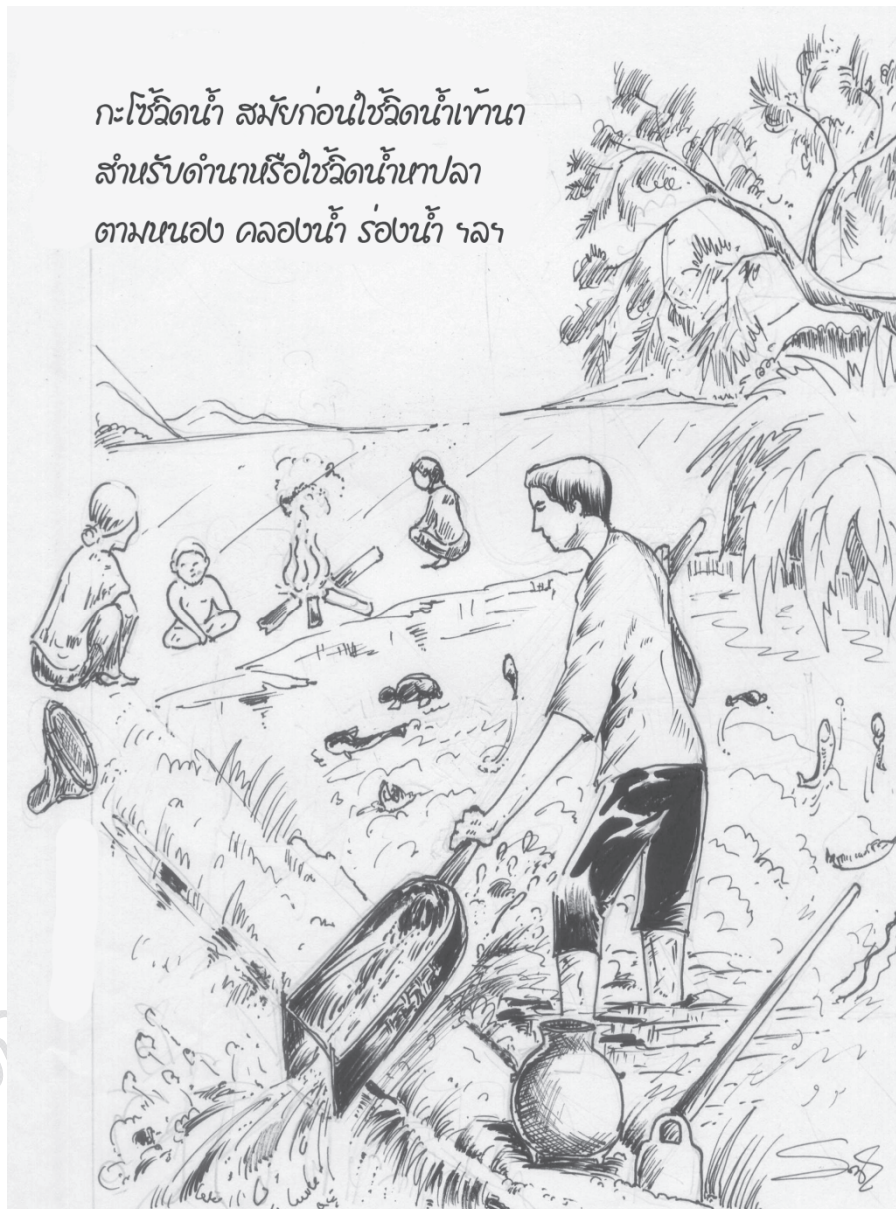
หลังจากนำข้าวที่เกี่ยวเสร็จและมัดฟ่อน มารวมกันที่ลานข้าว ซึ่งลานข้าวทำด้วยซี่ควายผสม น้ำทาทั่วบริเวณที่เก็บข้าว เมื่อลานแห้ง เป็นการฟาดข้าว หรือนวดข้าวของคนอีสาน เป็นการบอกกล่าวเพื่อนบ้านให้มาช่วยฟาดข้าว โดยใช้ไม้สำหรับฟาดข้าวแต่ละคน ถือเป็นการลงแขกฟาดข้าว ช่วยกันจนเสร็จ อาจเป็นวันหนึ่งหรือหลายวันขึ้นอยู่กับจำนวนข้าวที่มี ดังรูปที่ 3.34

รูปที่ 3.34 การลงแขกฟาดข้าว

3.35 กะโช้วิดน้ำ (1)

เป็นเครื่องมือวิดน้ำ (ภาษาอีสานเรียก “วิดน้ำ” เป็น “สานน้ำ”) ชนิดหนึ่ง คนอีสานสมัยโบราณนิยมใช้ในอดีต วิดน้ำใส่ไร่นา วิดน้ำหาปลา ใช้สานด้วยตอกไม้ไผ่สานสวยงาม มีคันใช้ไม้ไผ่สำหรับจับวิดน้ำ แรงที่ออกเวลาใช้งาน น้ำหนักของน้ำที่ตัก รวมกับน้ำหนักกะโช้ ดังรูปที่ 3.35

รูปที่ 3.35 กะโช้วิดน้ำ (1)

3.36 กะโไซ้วิดน้ำ (2)

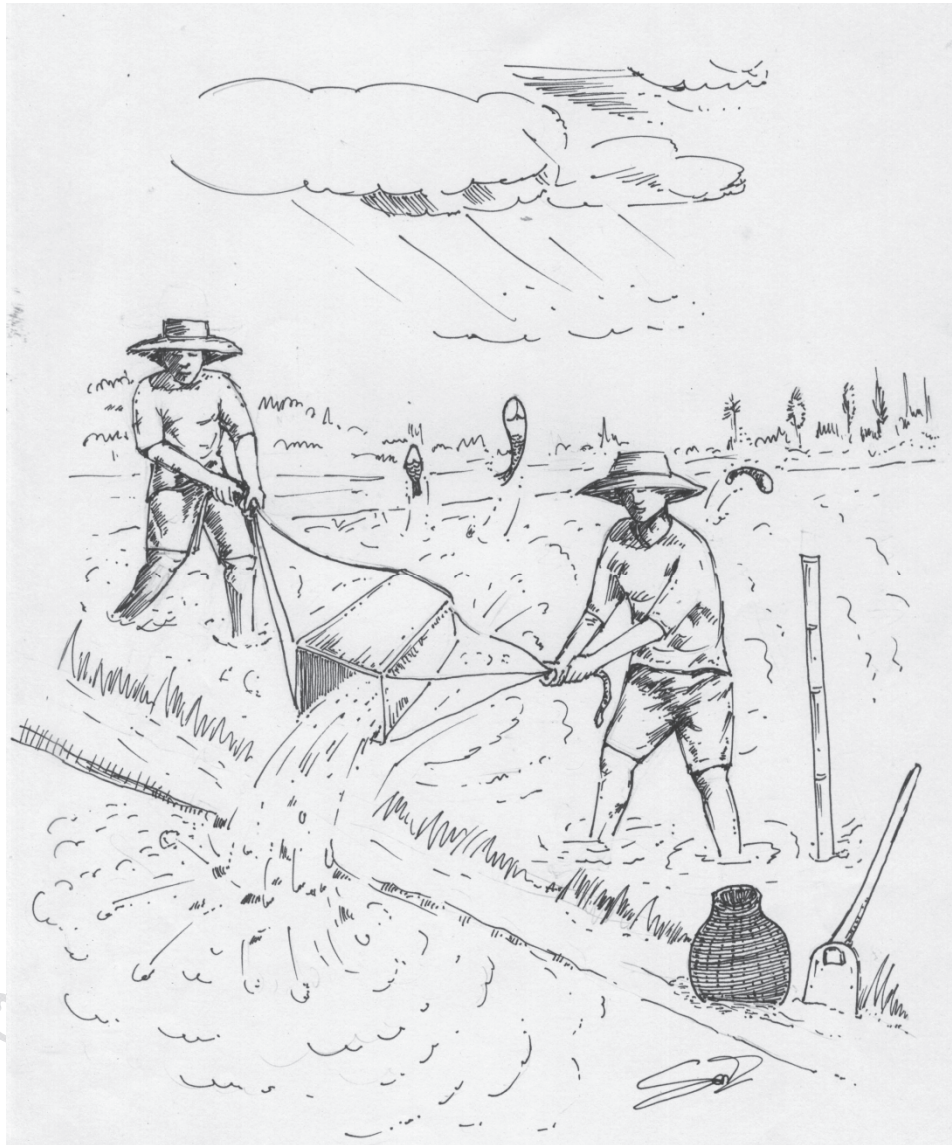
ในกรณีที่มีน้ำปริมาณมาก การใช้กะโไซ้วิดต้องใช้เวลานานและออกแรงมาก คนอีสานได้คิดค้นเครื่องมือทุ่นแรง โดยใช้ไม้ค้ำเป็น 3 เสา ทำเป็นรูปปิรามิด เรียกว่า “*हांฮะ*” น้ำหนักก็จะเบาขึ้นใช้แรงน้อย สามารถทำงานได้นาน ดังรูปที่ 3.36

รูปที่ 3.36 กะโไซ้วิดน้ำ (2)

3.37 การวิดน้ำด้วยปับ

บรรพบุรุษอีสานได้คิดค้นเทคโนโลยีการวิดน้ำจากที่ต่ำมากๆ เช่น สระน้ำ บ่อน้ำ โดยใช้ปับเจาะรูช่องละ 4 รู ใช้เชือกร้อย ใช้ 2 คนทำงาน อยู่คนละด้าน หย่อนเชือกให้ปับไปตักน้ำในบ่อหรือสระ ให้ก้นปับสูงขึ้นแล้วให้ปากปับต่ำลงตักเอาน้ำ แล้วยกปากปับให้สูง นำไปที่ต้องการส่งน้ำไป เมื่อจะเทน้ำออกจากปับ ต้องการยกทางก้นปับให้สูงขึ้น ดังรูปที่ 3.37

รูปที่ 3.37 การวิดน้ำด้วยปับ

3.38 โอนซา

เป็นเครื่องเล่นของคนอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ใช้เชือก 2 เส้นผูกติดกับต้นไม้และปลายเชือกอีกข้างหนึ่งผูกติดกับไม้สำหรับนั่ง สมัยก่อนเด็กวิ่งขึ้นไปเลี้ยวควายตามทุ่งนา ทางอีสานจะมีต้นไม้ตามทุ่งนามาก สามารถนำเชือกผูกกับกิ่งไม้ ทำเป็นโอนซาเล่นกันอย่างสนุกสนาน ดังรูปที่ 3.38

รูปที่ 3.38 การเล่นโอนซา

3.39 โอนชาและหมากเก็บ

เด็กอีสานสมัยก่อนเครื่องเล่นต่างๆ มีไม่มาก ส่วนมากทำขึ้นเอง ดังตัวอย่าง ถ้าหน้าบ้านมีต้นไม้ใหญ่ก็จะทำเป็นโอนชาเล่นกัน ส่วนเด็กผู้หญิงจะนั่งเล่นหมากเก็บกันเป็นวง ใช้เม็ดหมากขามเป็นหมากเก็บและมีลูกกลมๆ ขนาดพอเหมาะเป็นตัวโยน การเล่นเมื่อหว่านเม็ดหมากขามให้กระจายแล้วโยนลูกขึ้นแล้วทำการเก็บเม็ดหมากขาม จากนั้นรับลูกโยน ถ้าใครรับลูกโยนไม่ทันถือว่าคนนั้นแพ้ ดังรูปที่ 3.39

รูปที่ 3.39 การเล่นโอนชาและเล่นหมากเก็บ

บทที่ 4 เครื่องมือการล่าสัตว์

การเป็นอยู่ของคนในอดีตจำเป็นต้องหาวิธีการเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ และสามารถหาอาหารมาเลี้ยงครอบครัวและชุมชนได้อย่างเพียงพอ บรรพบุรุษของคนอีสานมีความสามารถศึกษาเรียนรู้พฤติกรรมของสัตว์ต่างๆ จากธรรมชาติ และได้คิดค้นและประดิษฐ์เครื่องมือที่ใช้ในการล่าสัตว์ขึ้น โดยอาศัยทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

เครื่องมือที่สร้างขึ้นสามารถล่าสัตว์ได้หลายประเภทได้แก่ สัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ สัตว์ที่อาศัยอยู่บนพื้นดินและใต้พื้นดิน อยู่บนต้นไม้ และอยู่ในอากาศ เครื่องมือที่ใช้ล่าสัตว์จึงมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของสัตว์ ซึ่งสมัยก่อนปริมาณสัตว์ต่างๆ มีจำนวนมาก คนมีจำนวนไม่มาก จำนวนป่าไม้ก็มีมาก สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่ามีจำนวนมากมาย แหล่งน้ำธรรมชาติก็ประกอบไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด

คนอีสานในยุคนั้นได้ใช้ความเฉลียวฉลาดจากภูมิปัญญาตอนนั้น ทำการออกแบบสร้างเครื่องมือการดักจับสัตว์ต่างๆ โดยอาศัยหลักการง่ายๆ แต่มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งเครื่องมือบางอย่างสามารถนำมาใช้ถึงยุคปัจจุบัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้ เป็นเครื่องมือการล่าสัตว์ของคนอีสานสมัยก่อน ซึ่งได้แนะนำเป็นบางส่วนเท่านั้น

4.1 สุ่มจับปลา (1)

เป็นเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งที่มาตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบัน ทำวัสดุที่เป็นไม้ไผ่ การใช้งานผู้หาปลาจะนำสุ่มเดินเบาๆ ไปตามแหล่งน้ำที่ใสไม่ลึกมากมองเห็นตัวปลา จากนั้นจะใช้สุ่มครอบลงไปยังบริเวณปลาอาศัยอยู่ เมื่อปลาอยู่ในสุ่มแล้วก็สามารถจับตัวปลาได้ เพราะมีพื้นที่ให้ตัวปลาอยู่ภายในสุ่ม ดังรูปที่ 4.1

รูปที่ 4.1 การใช้สุ่มจับปลา (1)

4.2 สุ่มจับปลา (2)

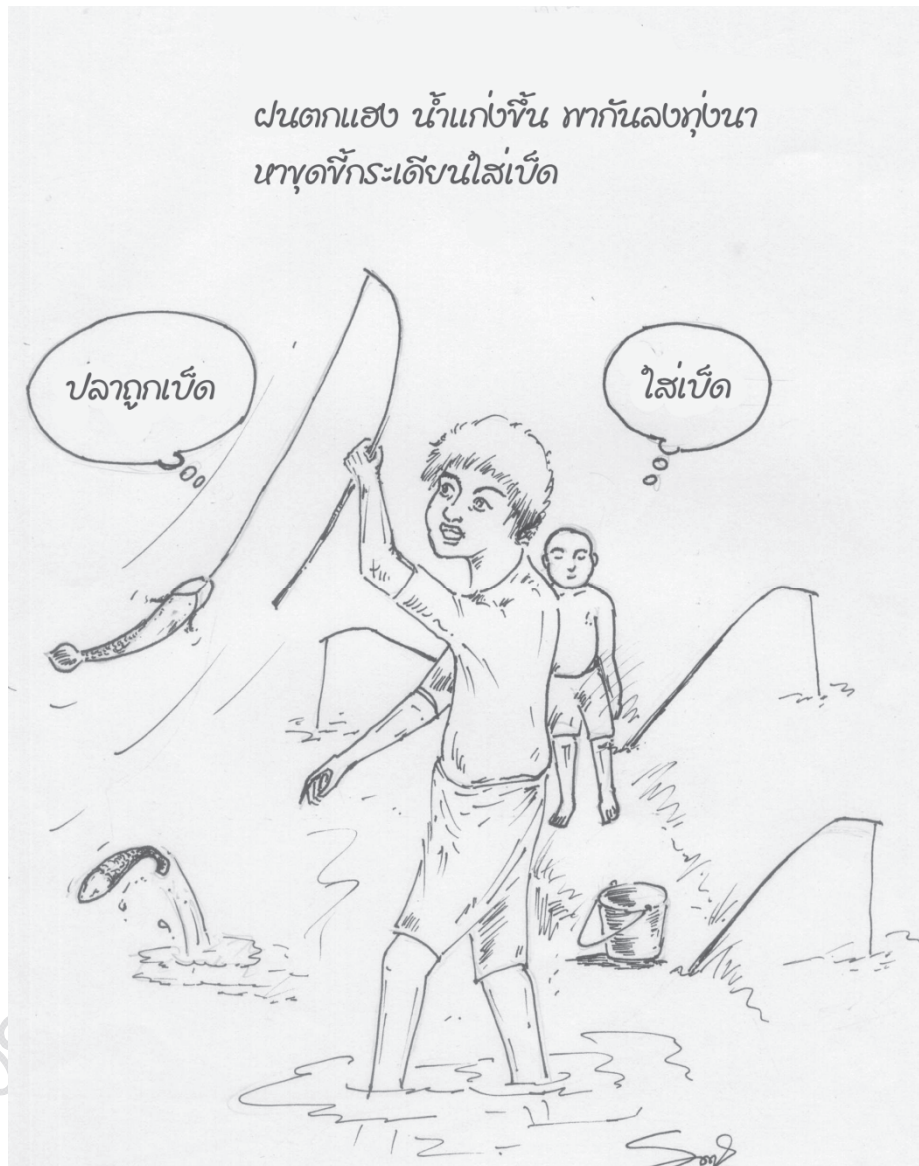
วิธีการจับปลาด้วยซุ่มทำได้ง่าย ใครๆ ก็สามารถจับได้ แต่ต้องมีทักษะระวังการเดินหาปลา อย่าทำเสียงดังจะทำให้ปลาตกใจและหนีไปก่อน ซึ่งสมัยก่อนการสอนความรู้และประสบการณ์ให้กับส่วนมากพ่อสอนลูก พี่สอนน้อง เป็นการทำให้ดูจากการปฏิบัติจริง ผู้เรียนสังเกตเห็นแล้วเข้าใจได้ง่าย ดังรูปที่ 4.2

รูปที่ 4.2 การใช้ซุ่มจับปลา (2)

4.3 การไล่เบ็ด

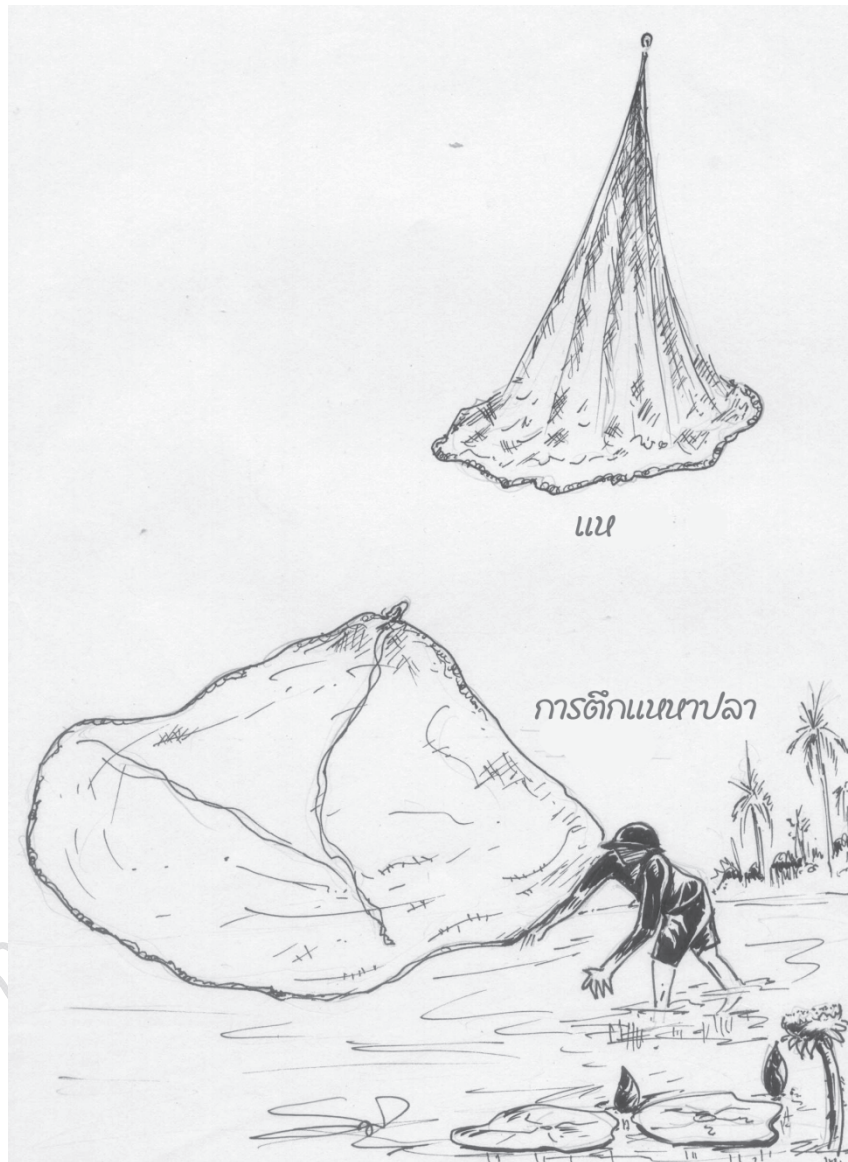
เบ็ดที่ใช้หาปลา ประกอบด้วยคันเบ็ดที่ทำจากไม้ไผ่ เหล่าให้ปลายเลี้ยวผูกด้วยด้าย และปลายอีกด้านหนึ่งผูกเบ็ด เสียบเหยื่อล่อปลา สมัยก่อนส่วนมากเหยื่อที่ใช้เป็นไส้เดือน เมื่อปลามากินแล้วเบ็ดจะปักภายในปากปลา ก็สามารถจับปลาได้ ดังรูปที่ 4.3

รูปที่ 4.3 การหาปลาด้วยเบ็ด

4.4 การตักแหหาปลา

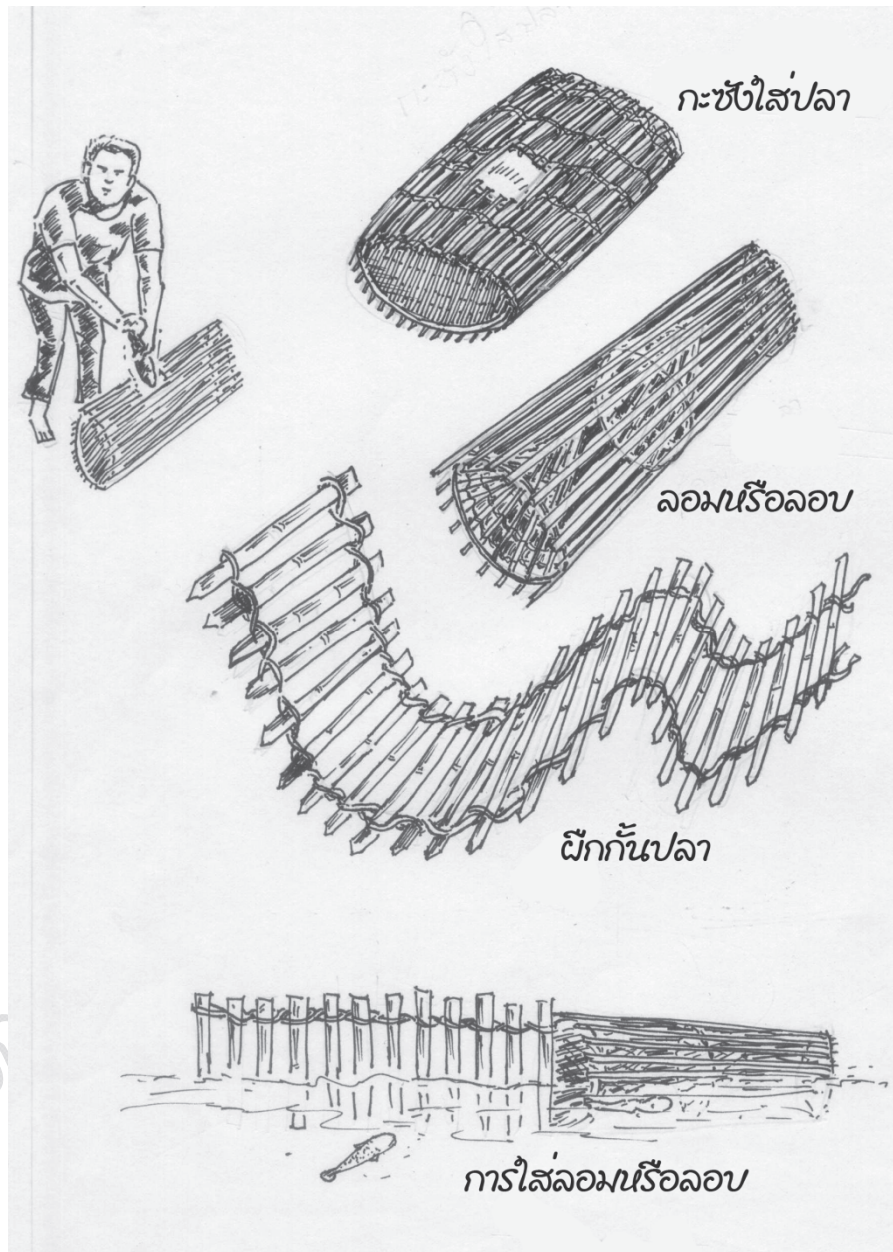
แหเป็นเครื่องมือหาปลาที่นิยมใช้กันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีหลายขนาดตั้งแต่ 5 – 9 ศอก (ศอกของเจ้าของแห) ความถี่หรือห่างของตาข่ายต่างกัน ตรงปลายที่เรียกว่าตีนแห ใช้ลูกตะกั่วถ่วงร้อยกับแห ผู้ใช้ใหม่ต้องฝึกการขว้างแห (ภาษาอีสานเรียกว่า “ตักแห”) ถ้าผู้มีความชำนาญ เวลาขว้างแหออกไปแหจะขยายออกเป็นวงกลม ดังรูปที่ 4.4

รูปที่ 4.4 การตักแหหาปลา

4.5 เครื่องมือการจับปลา

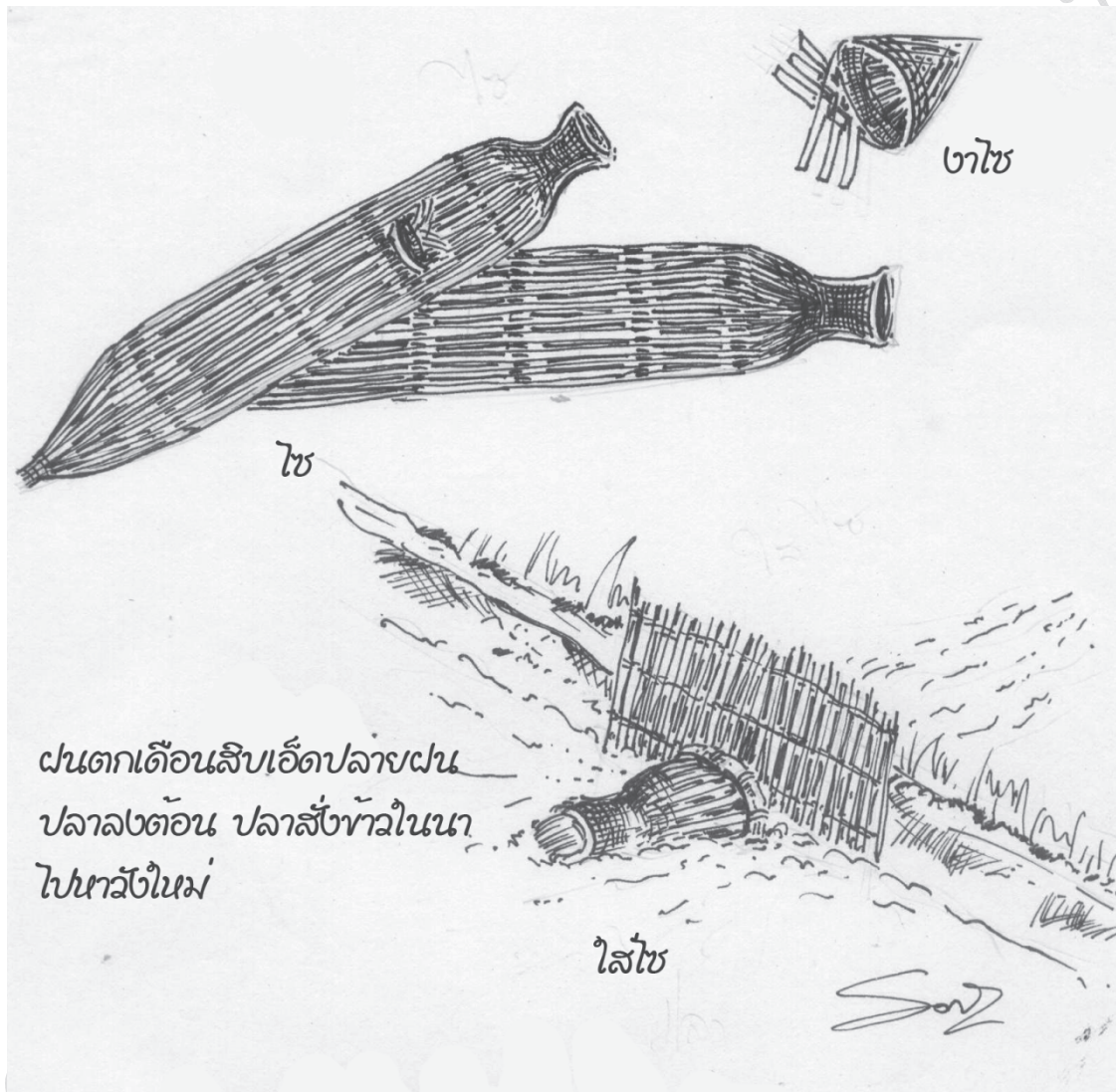
ลอมหรือลอบเป็นเครื่องมือการจับปลา ออกแบบให้ปลาเข้าได้ทางเดียวแต่ออกไม่ได้ ทำด้วยไม้ไผ่ทักทอด้วยเครื่องมือที่เหนียว ตรงปากลอมจะมีทางกลเข้าได้แต่ออกไม่ได้ ส่วนมากใช้คู่กับฝักเป็นตัวกันให้ปลาเข้าลอม จากนั้นเมื่อได้ปลานำไปใส่ไว้ที่กะชังใส่ปลา เพื่อนำกลับบ้าน ดังรูปที่ 4.5

รูปที่ 4.5 เครื่องมือการจับปลา

4.6 ไซจับปลา

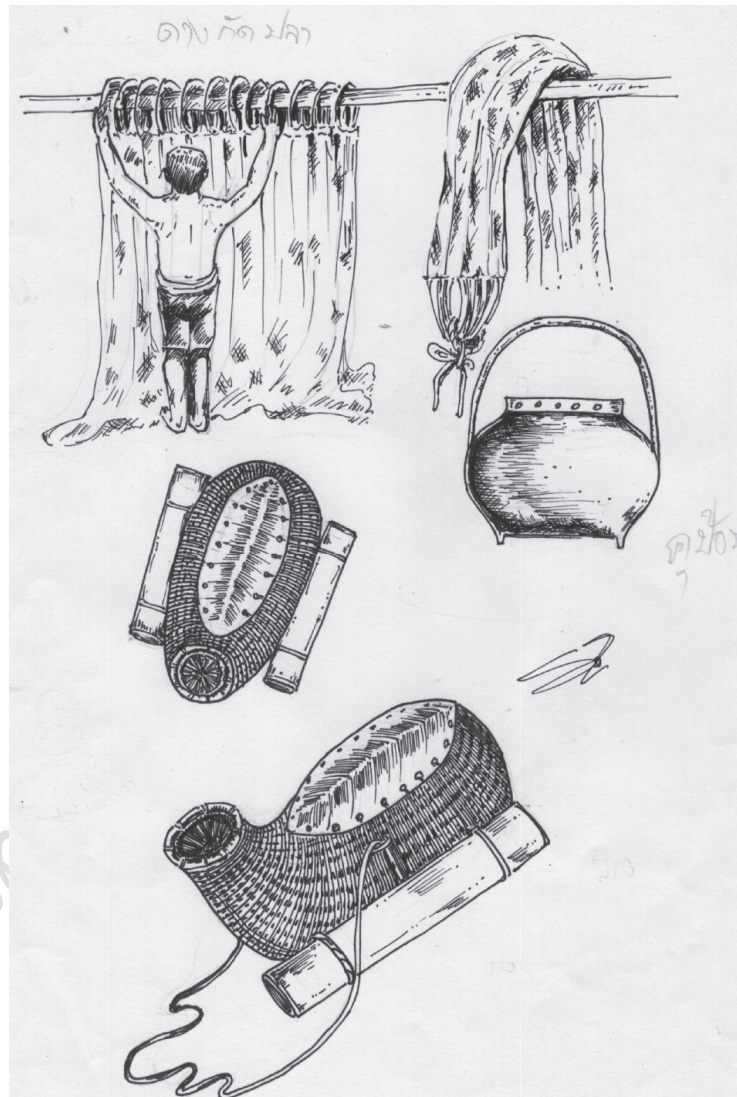
ไซเป็นเครื่องมือจับปลา ทำด้วยไม้ไผ่มีลักษณะมีปากบานและคอแก้ว ลำตัวกลมยาว การใช้งานตรงปากไซต้องปิดไว้ ข้างลำตัวมีงาไซเป็นประตูกลให้ปลาเข้า 2 ด้าน หรือ 2 ทิศทาง ปลาสามารถเข้าทั้งด้านหน้าและด้านหลัง โดยผ่านงาไซทั้งสอง เมื่อต้องการนำปลาออกจากไซ ต้องเปิดปากไซออกแล้ว ยกกันไซให้สูง ปลา ก็จะไหลออกจากไซ เป็นเครื่องนิยมใช้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังรูปที่ 4.5

รูปที่ 4.6 ไซจับปลา

4.7 เครื่องมือดักและใส่ปลา

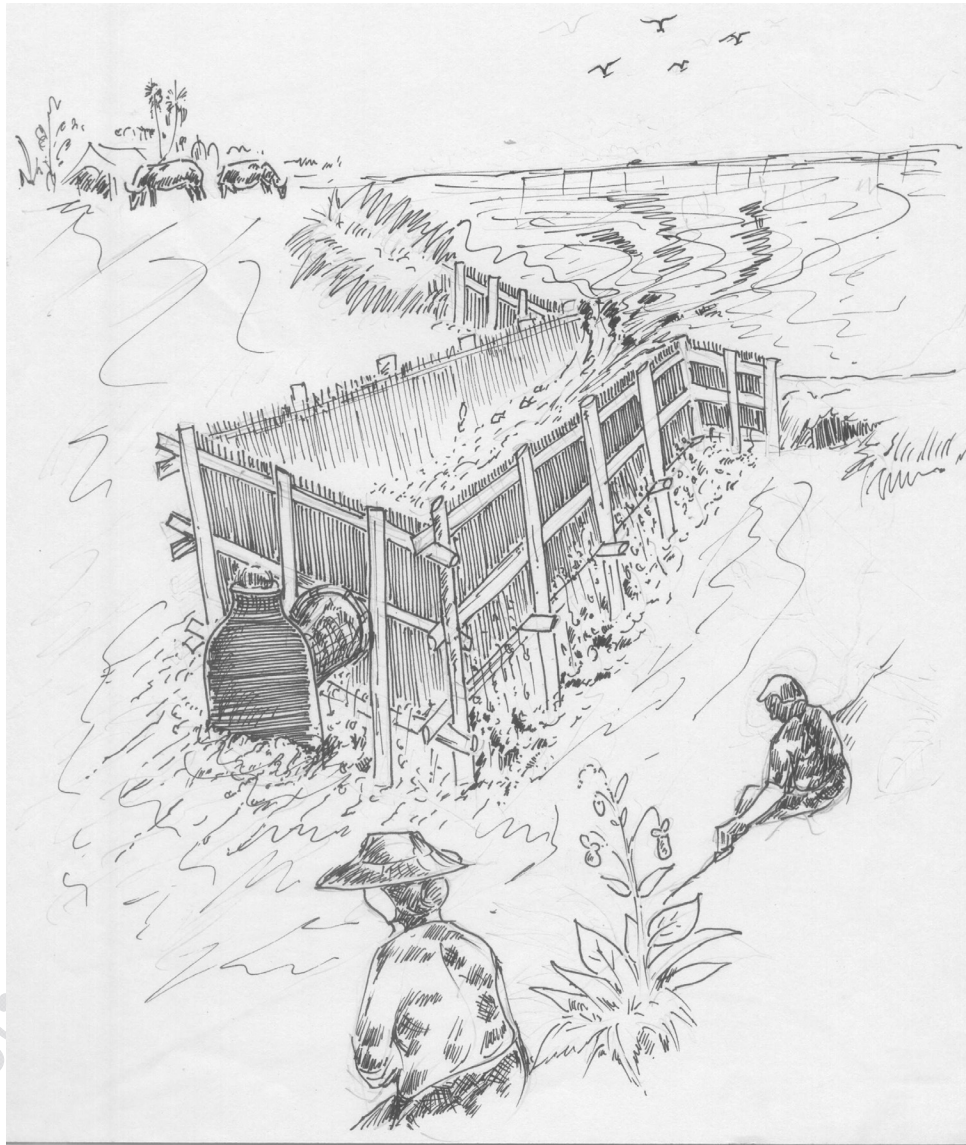
ดางหรือตาข่ายดักปลา มีลักษณะเป็นผืนยาวใช้กั้นบริเวณหาปลาหรือการหาปลาที่ห้วยหรือหนองที่มีขนาดใหญ่ จะเอากิ่งไม้จำนวนพอเหมาะไปสุมรวมไว้ในน้ำไว้นานๆ เรียกว่า “เฮอะ” อาจเป็นเดือนหรือปี เพื่อให้ปลาเข้าไปอาศัยอยู่ ถ้าต้องการจับปลาจะเอาดางไปล้อมไว้ จากนั้นนำกิ่งไม้ออกให้หมด ใช้แหหรือเครื่องมือจับปลาในบริเวณที่ดางกั้นไว้ นิยมใช้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เวลาจับปลาได้จะนำไปเก็บในคุ่มหรือช่องลอยมีฝาปิด ดังรูปที่ 4.7

รูปที่ 4.7 เครื่องมือดักและใส่ปลา

4.8 หลีตักปลา (1)

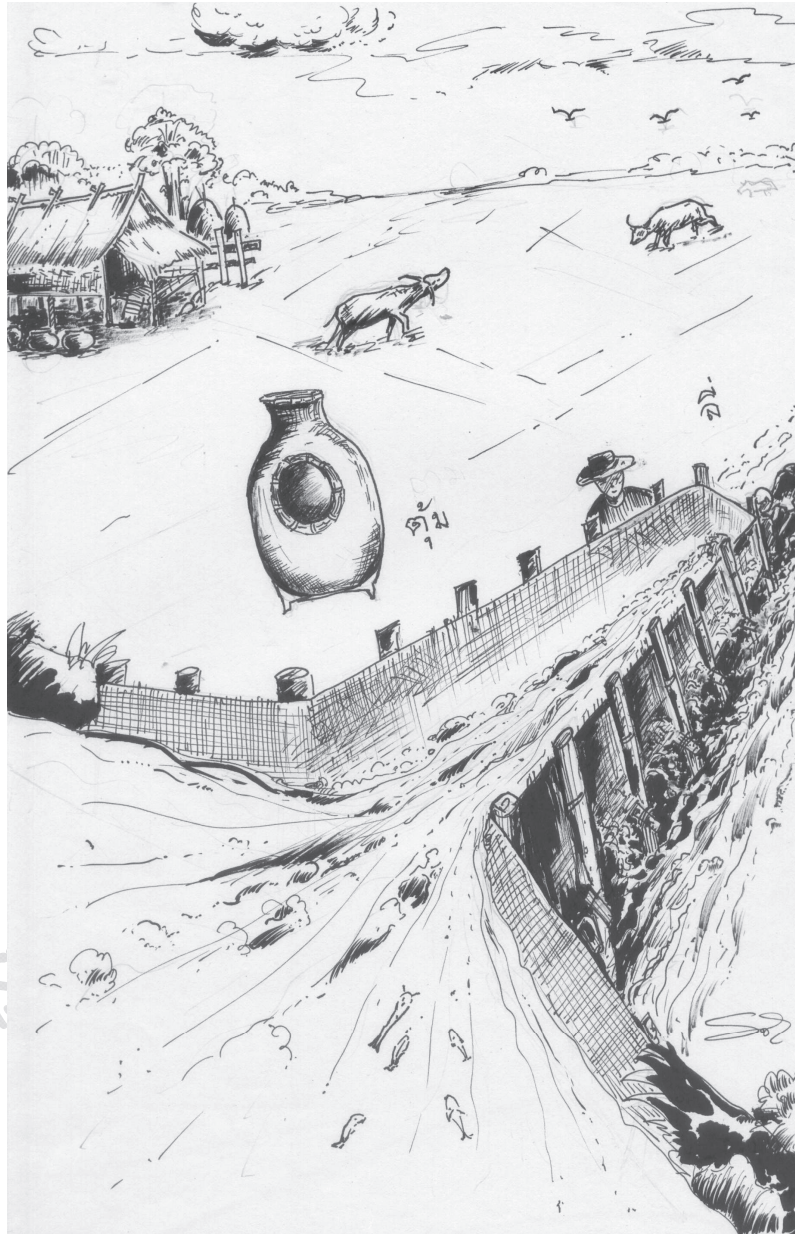
เป็นระบบจับปลาที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ที่คนอีสานโบราณได้ช่วยกันคิดประดิษฐ์ขึ้น กรณีที่มีร่องน้ำลำธารหรือลำห้วยที่น้ำไหลแรง เวลาหน้าน้ำมีน้ำไหลปลาจะมาตามน้ำ ชาวบ้านจะทำ หลีตักปลาทั้งหมดที่มาตามน้ำ ลักษณะหลีด้านหน้าจะต่ำ ด้านหลังจะสูงขึ้นเหนือระดับน้ำ ตรงท้ายหลีจะมีที่ใส่ปลาขนาดใหญ่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไหลมากับน้ำจะผ่านหลีทั้งหมด ดังรูปที่ 4.8

รูปที่ 4.8 หลีตักปลา (1)

4.9 หลีตักปลา (2)

โครงสร้างของหลีได้ถูกออกแบบให้ทนต่อแรงกระแทกของน้ำ ซึ่งมีแรงปะทะของน้ำมาก หลีจะมีประสิทธิภาพสูงจะต้องเป็นที่มิดน้ำไหลแรงมากๆ ปลาไม่สามารถว่ายทวนน้ำได้ ปลาจะถูกน้ำดันไปรวมกันในตุ้มเก็บปลาตรงท้ายหลี ถ้าน้ำไหลไม่แรงปลาสามารถว่ายทวนน้ำออกไปได้หลีก็ใช้ไม่ได้ผล ดังรูปที่ 4.9

รูปที่ 4.9 หลีตักปลา (2)

4.10 บ่วงคล้องกะปอม

เป็นสิ่งประดิษฐ์ของชาวบ้านสมัยก่อน บ่วงคล้องกะปอม (ภาษาอีสาน “บ่วงด่องกะปอม”) เป็นเครื่องมือจับกิ้งก่า ที่ออกแบบง่ายๆ ประกอบด้วยเชือกที่ทำเป็นบ่วงผูกกับปลายไม้ตามขนาดที่พอเหมาะ การใช้งานจะต้องอาศัยทักษะผู้ใช้สูง เวลาคล้องผู้ใช้งานจะต้องฉีวปากให้กิ้งก่ารับรู้ก่อน จึงเอาบ่วงค่อยๆ คล้องคอกิ้งก่า ดังรูปที่ 4.10

รูปที่ 4.10 บ่วงคล้องกะปอม

4.11 พยิงสัตว์

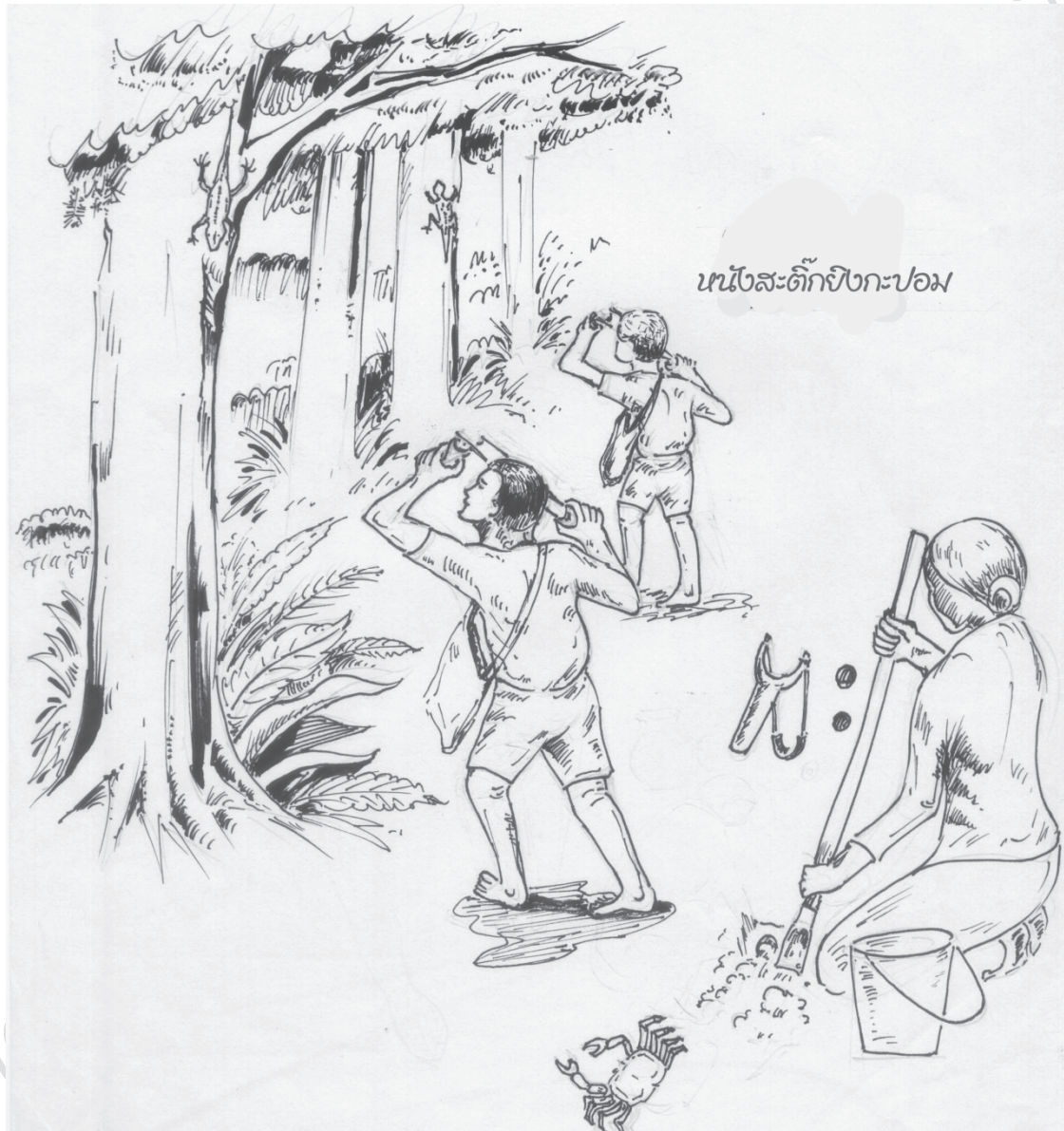
เป็นเครื่องมือจับสัตว์ขนาดเล็กชนิดหนึ่ง ทำจากไม้ไผ่มีความยาวประมาณ 2 - 3 เมตร ตัดให้ตรงแล้วทะลุมุมทุกอัน ลูกพทำจากไม้ไผ่เหลาปลายให้แหลมตอนท้ายพันด้วยนุ่นหรือสำลี การใช้สอดลูกเข้าลำพ ใช้แรงคนเป่าให้ลูกพวิ่งออกไปหาเป้าหมายที่กำหนด ระยะหวังผลขึ้นอยู่กับกำลังเป่าของแต่ละคน ส่วนมากใช้ยิงกะปอม นก หนู ฯลฯ สัตว์ตัวไม่ใหญ่มาก ดังรูปที่ 4.11

รูปที่ 4.11 การใช้พยิงกะปอม

4.12 หนังสติ๊กล่าสัตว์

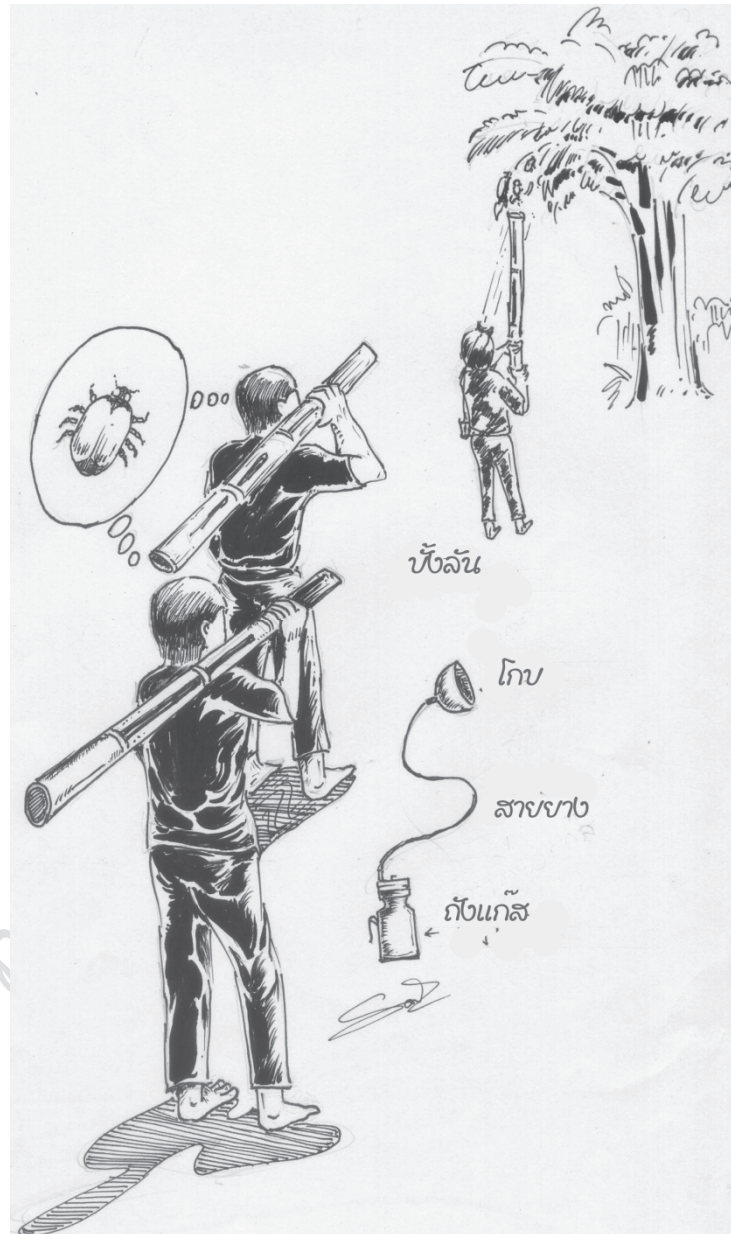
หนังสติ๊กเป็นเครื่องมือล่าสัตว์ขนาดเล็ก ส่วนประกอบมีง่ามและยางยืด มีลูกเป็นหินหรืออย่างอื่นที่พอเหมาะ สมัยก่อนใช้ยิงกะปอม ยิงนกและสัตว์อื่นๆ ผู้ใช้จะต้องฝึกทักษะการยิงให้แม่นยำก่อน ระยะเวลาในการยิงประมาณ 5 – 10 เมตร สมัยก่อนอาจไปหากะปอมหรือของป่ากันหลายคน เช่น ลูกๆ ไปหายิงกะปอมกัน แม่หาชุดหาปูหรือแมลงต่างๆ ที่อยู่ในดินที่เป็นอาหาร ดังรูปที่ 4.12

รูปที่ 4.12 การใช้หนังสติ๊กยิงกะปอม

4.13 บั้งลันหาแมงจิ้งจก

บั้งลันเป็นเครื่องมือหาแมงจิ้งจก ทำจากลำไม้ไผ่มีความยาว 3 - 5 เมตร ทะลุช่องให้เหลือไว้เฉพาะท้ายลำ คนอีสานในอดีตการไปหาแมงจิ้งจกในป่าในเวลากลางคืน โดยใช้ไฟส่องจากตะเกียงแก๊สหาแมงจิ้งจกบนต้นไม้ พอเจอแล้วใช้บั้งลันเขย่าให้แมงจิ้งจกตกลงในกระบอกบั้งลัน ดังรูปที่ 4.13

รูปที่ 4.13 การใช้บั้งลันหาแมงจิ้งจก

4.14 เสียมหาแมงกูดกี

เสียมเป็นเครื่องมือสารพัดประโยชน์ของคนอีสานสมัยก่อนถึงปัจจุบัน ในการขุดดินทั่วไป ดังตัวอย่างใช้เสียมหาแมงกูดกีตามทุ่งนา ตั้งแต่โบราณมาชาวอีสานตื่นเช้าขึ้นมาจะต้องไปหาอาหาร โดยไปขุดแมงกูดกีเป็นอาหารที่มีโปรตีนสูงอยู่ตามกองขี้ควายตามทุ่งนา ตอนเย็นควายจะถ่ายมูลไว้พอตกกลางคืนจะมีแมงกูดกีเข้าไปอยู่หาอาหาร พอถึงเวลาเช้าคนจะใช้เสียมไปขุดหามาทำเป็นอาหาร ดังรูปที่ 4.14

รูปที่ 4.14 การใช้เสียมหาแมงกูดกี

4.15 สวิงหาปลา

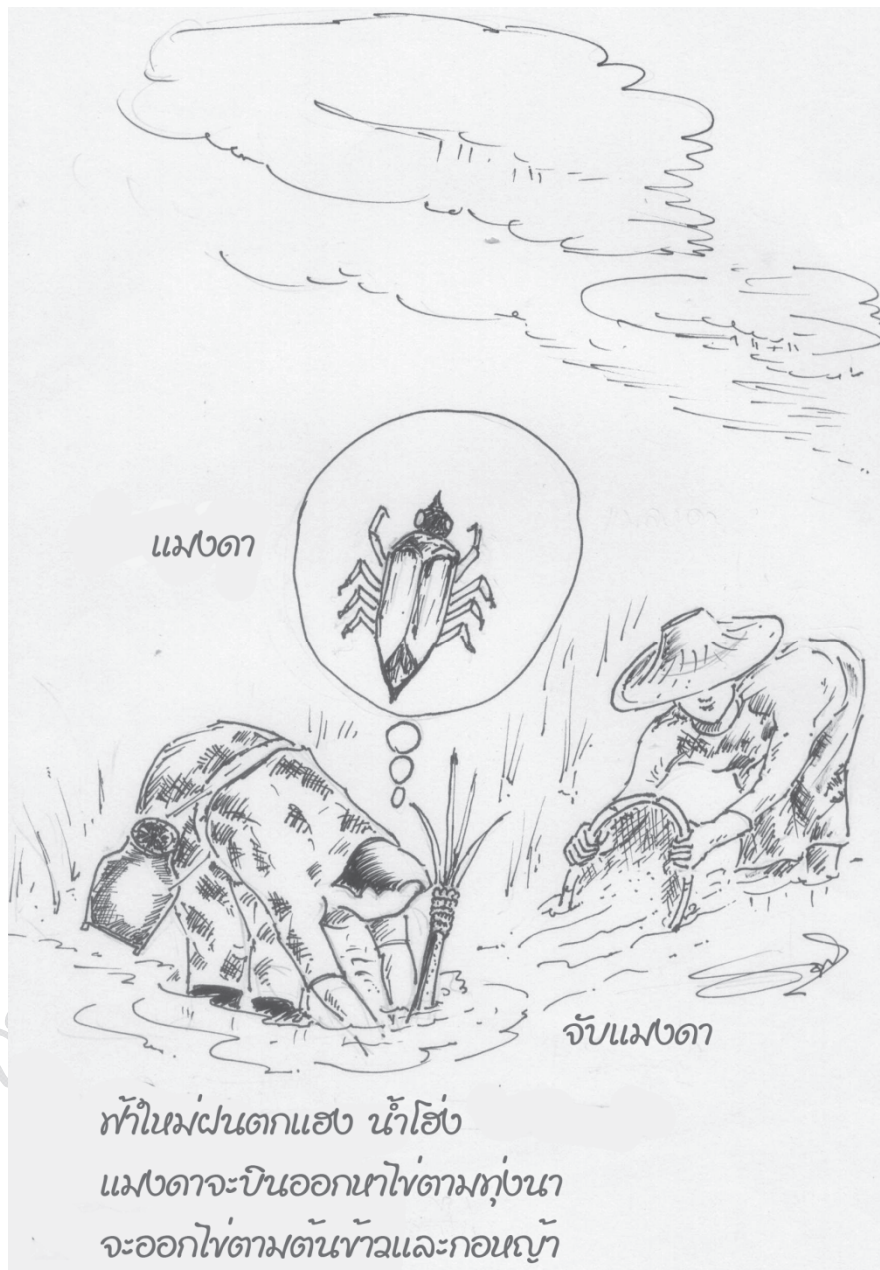
เป็นเครื่องมือหาปลาและสัตว์ที่อยู๋ในน้ำอื่นๆ โครงสร้างเป็นตาข่ายถักสานด้วยด้าย ปากกว้างท้ายเลี้ยว ที่ปากสวิงมีขอบไม้ใช้จับเวลาซ้อนปลา ซ้อนลูกกบ ซ้อนแมงดา ฯลฯ เป็นต้น ดังรูปที่ 4.15

รูปที่ 4.15 การใช้สวิงหาปลาและสัตว์น้ำ

4.16 สวิงจับแมงดา

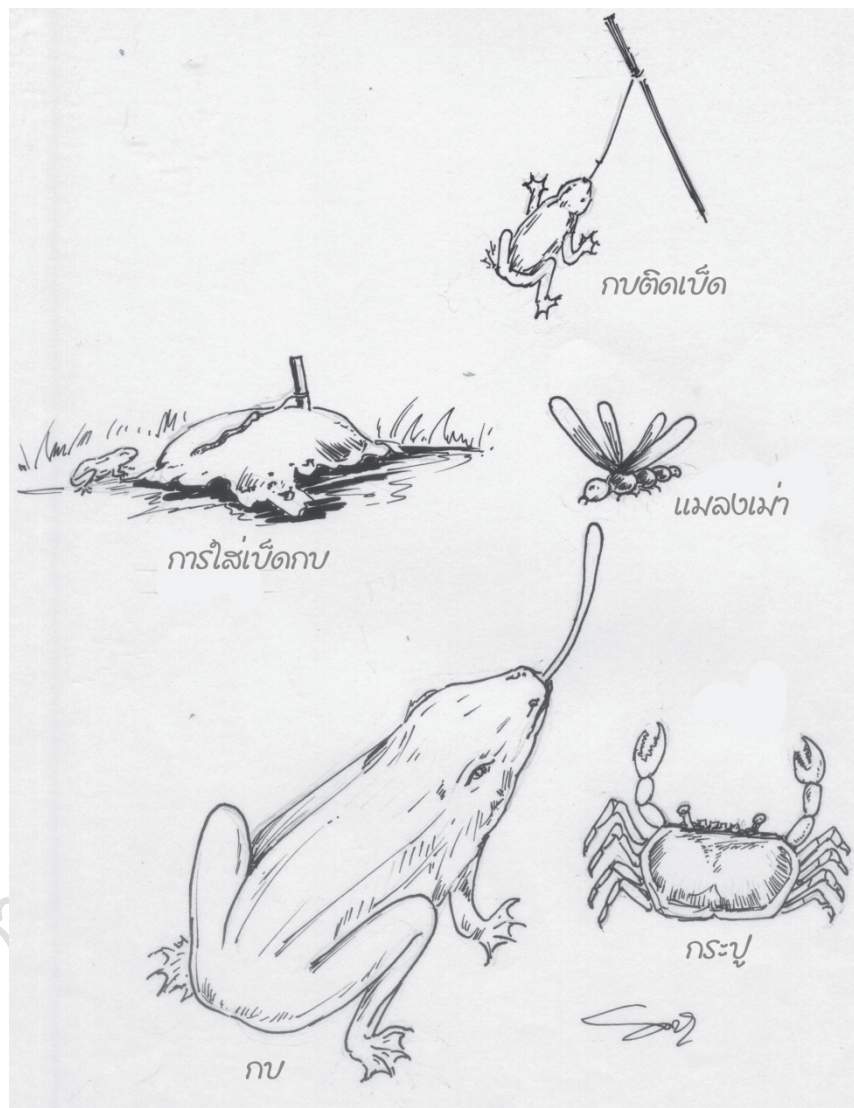
การไปหาแมงดาสมัยก่อนของชาวอีสาน ไปกันหลายคนช่วยกัน เพราะแมงดามันมีเงี่ยงปักคนจับได้ง่ายขณะอยู่ในน้ำ ซึ่งจะทำให้เกิดอาการเจ็บปวดได้ จึงใช้สวิงช้อนขึ้นเมื่อเจอแมงดาอยู่ในน้ำ ดังรูปที่ 4.16

รูปที่ 4.16 การใช้สวิงช้อนแมงดา

4.17 เบ็ดกบ

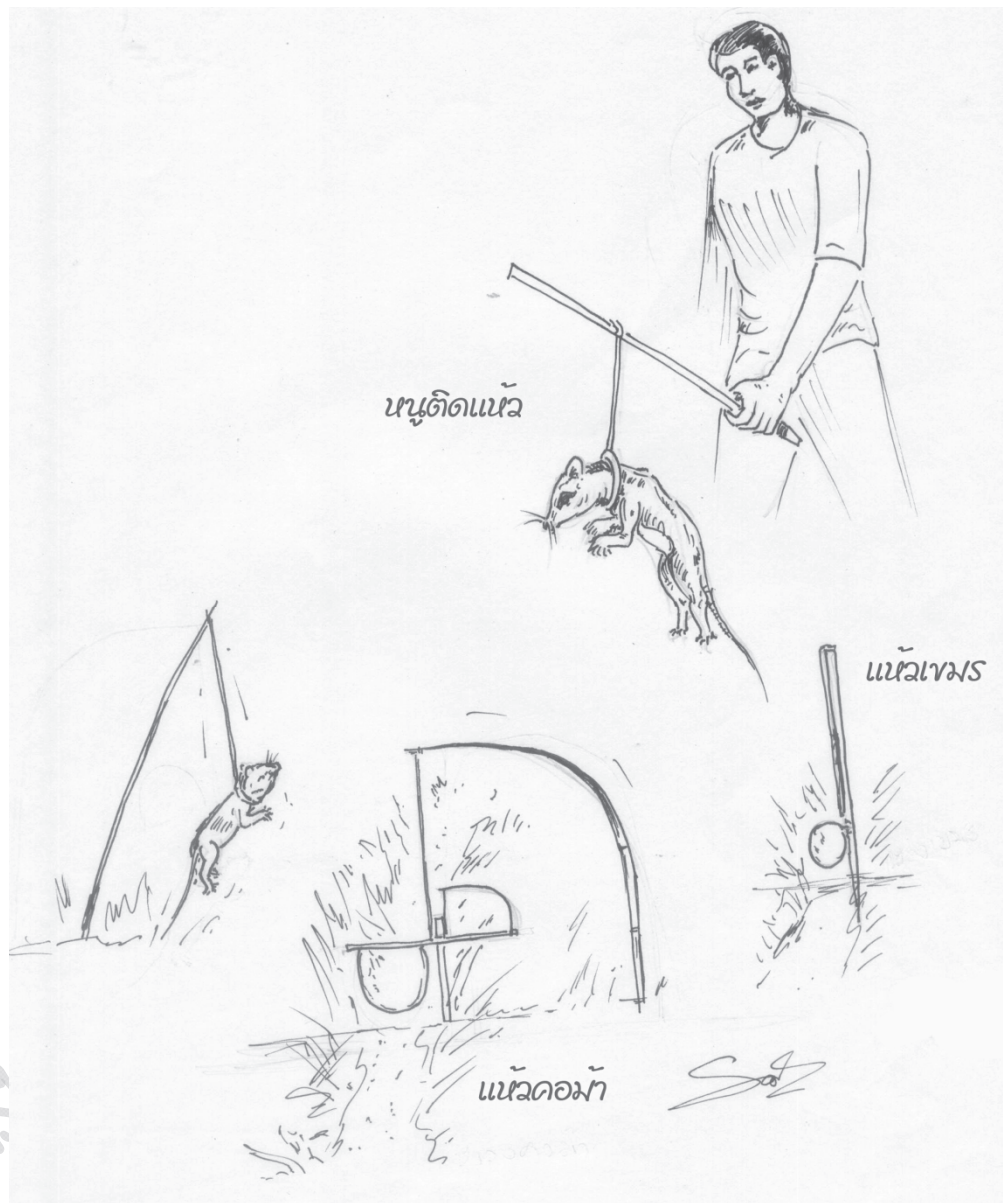
เป็นเครื่องมือการจับกบโบราณ ประกอบด้วยคันเบ็ดทำจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 ฟุต พร้อมด้ายที่เป็นสายเบ็ดประมาณครึ่งฟุต ที่ปลายสายผูกกับเบ็ด (คล้ายกับเบ็ดตกปลา) การใช้งานจะปักด้ามเบ็ดบนเนินดินบริเวณที่คิดว่ามีกบอาศัยอยู่ ที่เนินดินทำความสะอาดไม่ให้มีอะไรกีดขวาง วางเหยื่อที่เป็นไส้เดือนหนึ่งตัวความยาว 10 – 15 เซนติเมตรที่ติดกับเบ็ดไว้บนเนินดิน ตอนเย็นกบจะมากินเหยื่อ ตอนกลางคืน พอตอนเข้าไปดูกบจะติดเบ็ด ดังรูปที่ 4.17

รูปที่ 4.17 การใช้เบ็ดกบ

4.18 แห้วดักหนู

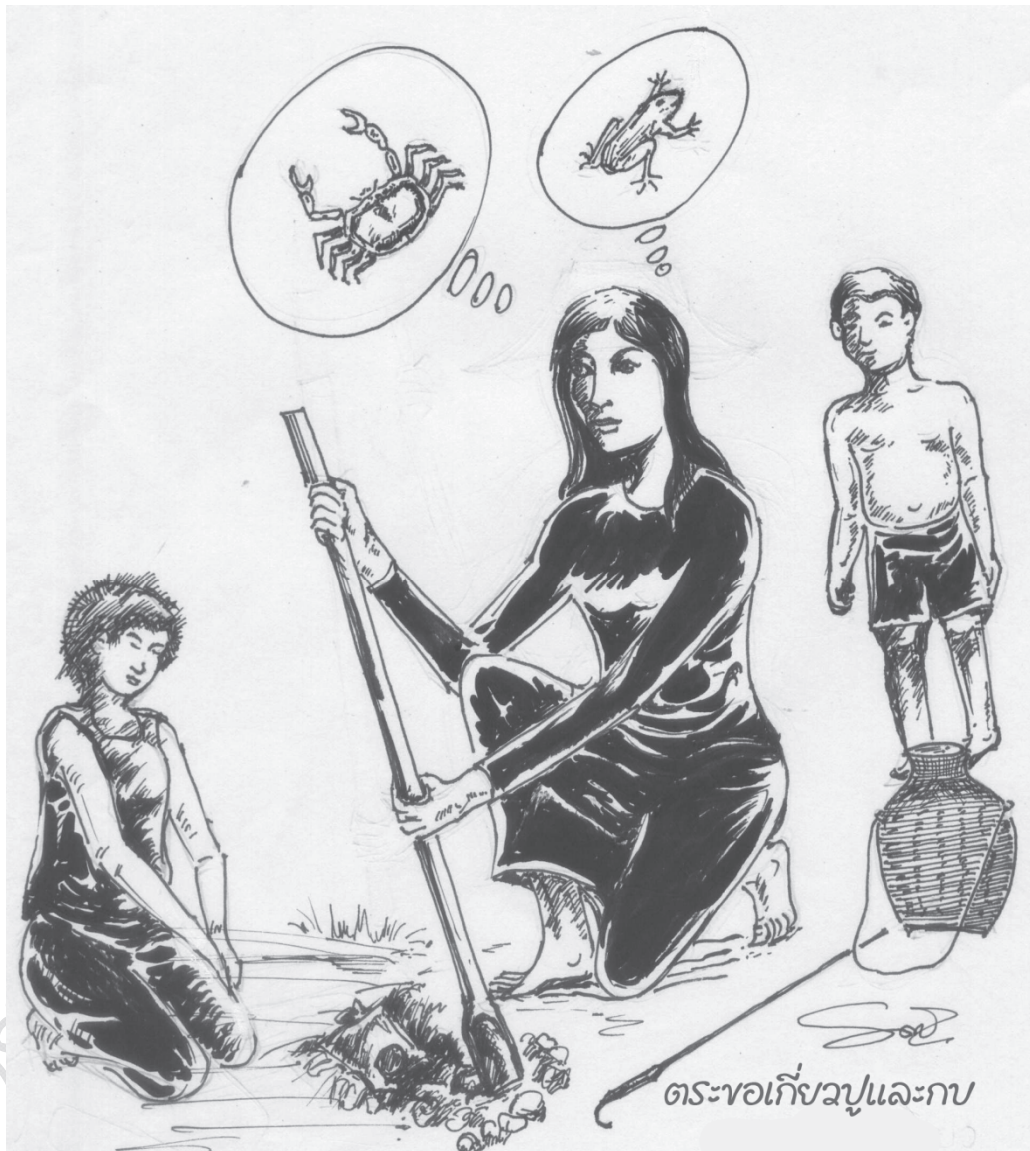
แห้วค่อม้าและแห้วเขมร เป็นเครื่องมือดักจับหนู แห้วค่อม้าใช้คันเป็นไม้ไผ่เหลากลม เวลาใช้จะโค้งลงมาและมีบ่วงคล้องเหมือนค่อม้า ถ้าหนูติดคันแห้วจะติดขึ้น ส่วนแห้วเขมรเป็นหลักไม้ไผ่และมีบ่วงระยะที่พอเหมาะกับหนูวิ่ง ถ้าติดหนูก็จะวิ่งอ้อมหลัก ดังรูปที่ 4.18

รูปที่ 4.18 การใช้แห้วดักหนู

4.19 ตระขอเกี่ยวปูและกบ

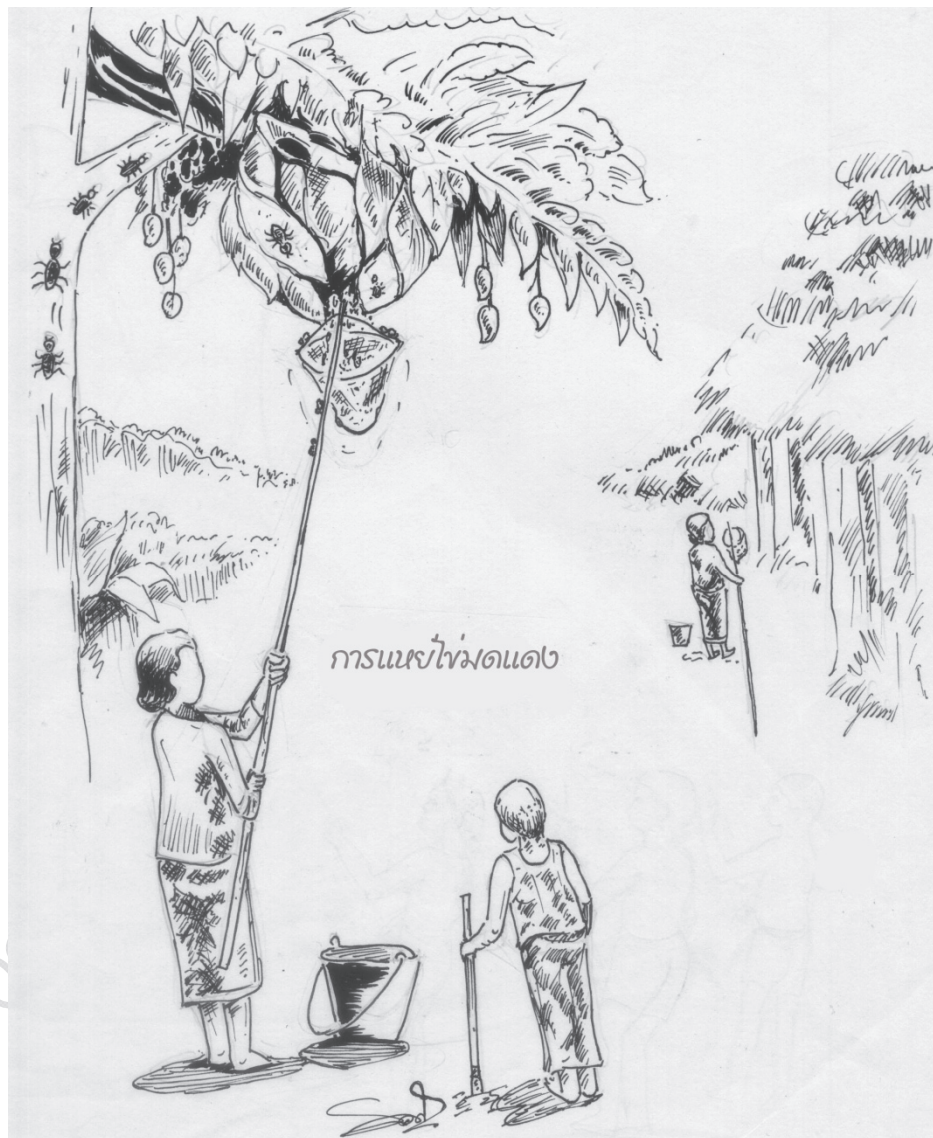
ตระขอเกี่ยวใช้คู่กับการใช้เสียม ตระขอเกี่ยวประกอบด้วยตระขอที่เป็นลวดหรือเหล็กแข็งและมีด้ามทำด้วยไม้ไผ่ยาวพอประมาณ เวลาไปหาปูหรือกบที่อยู่ในรูที่อยู่ลึกในดิน จะใช้เสียบขุดไปได้ระยะหนึ่งก่อน มีความลึกพอสมควร จากนั้นจะใช้ตระขอเกี่ยวแย่งลงไปในรู เพื่อดึงเอาปูหรือกบที่อยู่ในรูนั้นออกมา โดยไม่จำเป็นต้องขุดต่อไปอีก ดังรูปที่ 4.19

รูปที่ 4.19 การใช้ตระขอเกี่ยว

4.20 การเหยย้ไข่มดแดง

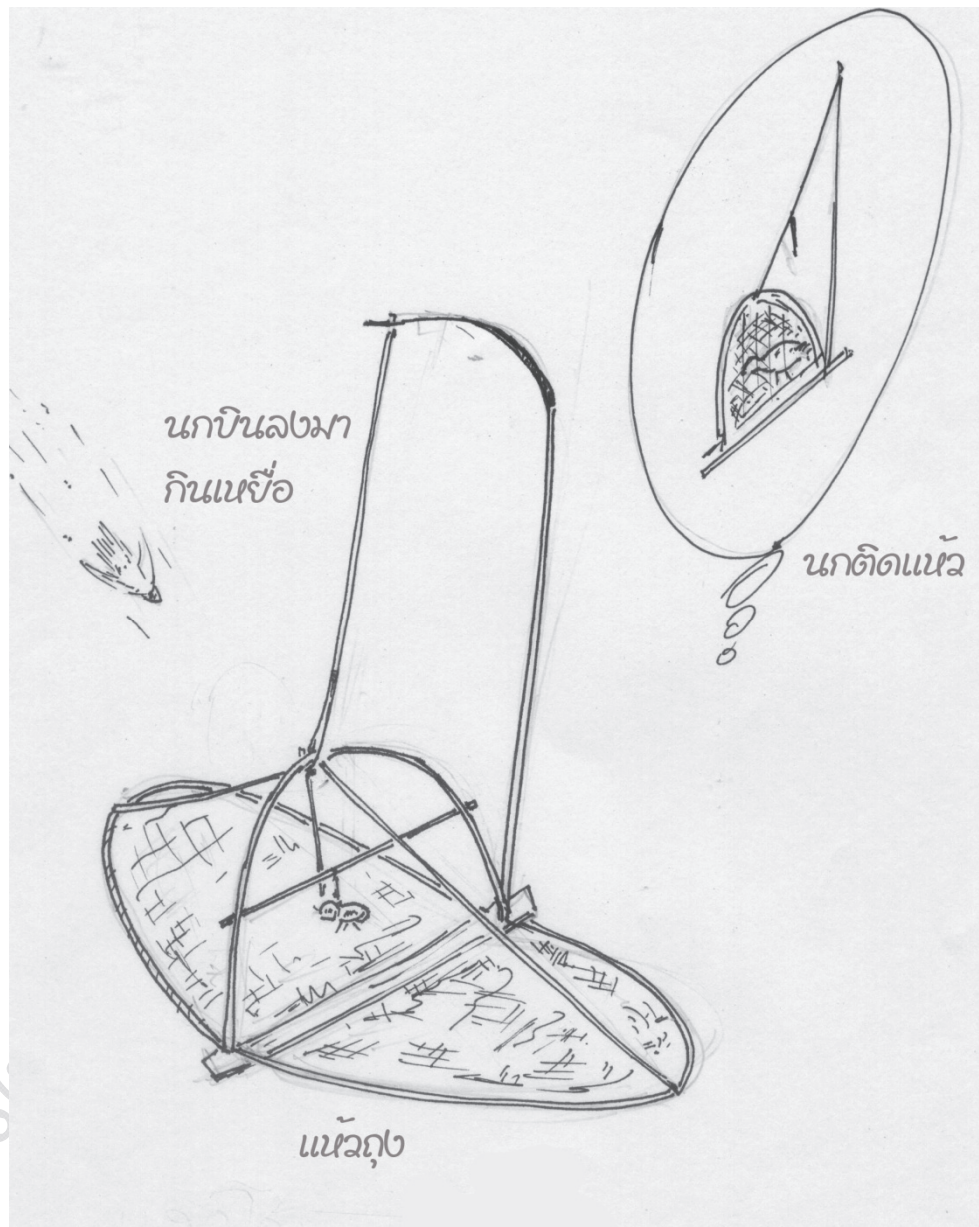
เครื่องมือเหยย้ไข่มดแดงหรือภาษาอีสานเรียกว่า “**แย้ไข่มดแดง**” ประกอบด้วยสวิงและคันไม้ไผ่ความยาวขึ้นอยู่กับต้นไม้ที่มีรังมดแดง คนอีสานได้คิดค้นและสร้างเครื่องมือนี้มาตั้งแต่โบราณ ทุกวันนี้ก็ยังใช้วิธีนี้อยู่ การใช้งานนำปลายคันไม้ที่ติดกับสวิงไปยังรังมดแดงแล้วเขย่ารังให้แตกออกไข่มดแดงก็จะตกลงในสวิง ถ้ามดแดงวิ่งลงมาตามคันเพียงแค่เคาะคันแรงๆ มดแดงก็ตกลงก่อนถึงตัวคน ดังรูปที่ 4.20

รูปที่ 4.20 การเหยย้ไข่มดแดง

4.21 หัวถักจับนก

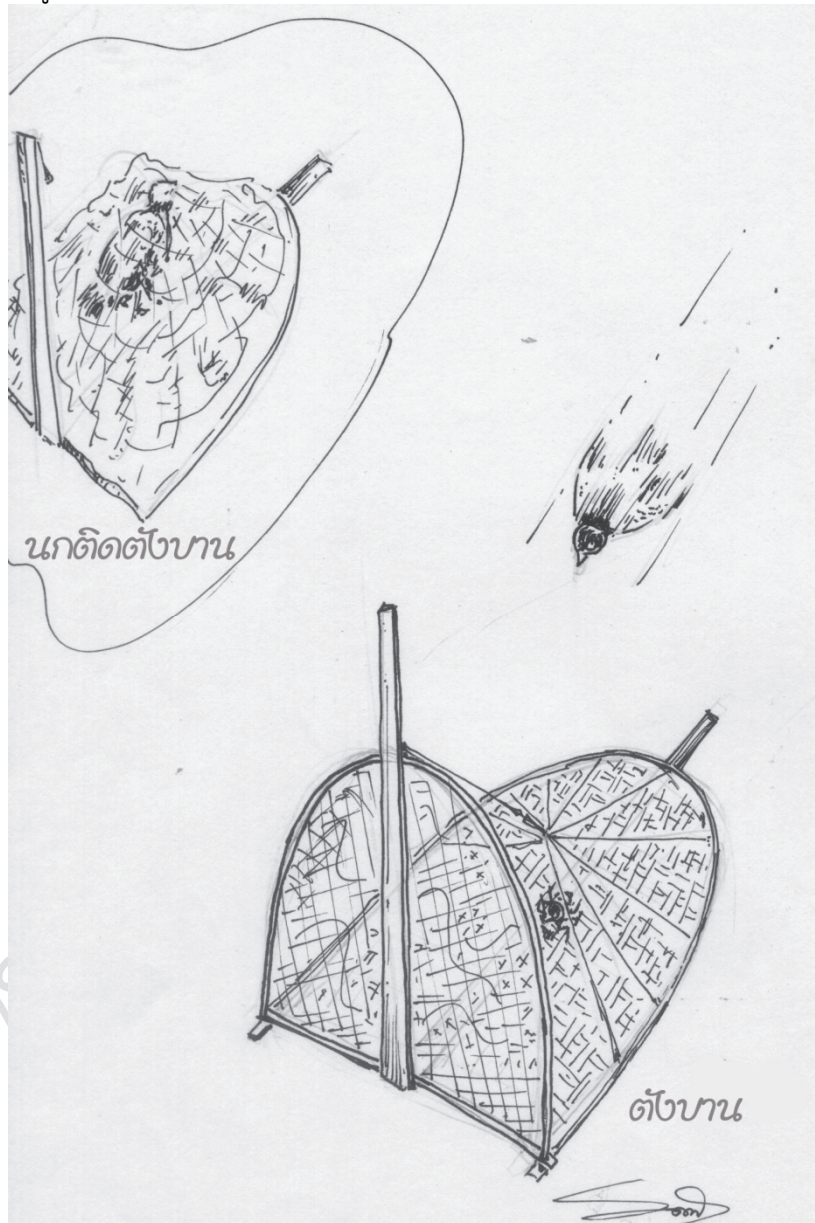
เครื่องมือดักจับนก มีส่วนประกอบคันเหวใช้ดึงตาข่ายให้สามารถประกบกัน และส่วนที่ผูกเหวเข้ากับระบบควบคุมการทำงานของเหว เมื่อนกบินมาเห็นเหวก็ลงมาจับเหว ระบบควบคุมก็จะทำงาน คันเหวจะทำหน้าที่ดึงขึ้นดึงตาข่ายประกบกันไว้ทันที ดังรูปที่ 4.21

รูปที่ 4.21 การใช้หัวถักดักจับนก

4.22 ตังบานจับนก

เครื่องมือดักจับนกสมัยโบราณที่บรรพบุรุษชาวอีสานได้ประดิษฐ์ สร้างขึ้นจากภูมิปัญญา โครงสร้างเป็นไม้ที่ใช้ประกบกันและตาข่าย การใช้งานเหยื่อเป็นสัตว์เล็กๆ ผูกไว้ตรงกลางติดกับระบบควบคุมทำงาน ในขณะที่นกบินลงมาจับเหยื่อที่อยู่ตรงกลาง ระบบควบคุมจะทำงานทันที นกจะถูกตาข่ายคุมเอาไว้ ดังรูปที่ 4.22

รูปที่ 4.22 การใช้ตังบานดักจับนก

4.23 หน้าไม้หรือป็นหน้าไม้

หน้าไม้หรือป็นหน้าไม้ถือว่าเป็นอาวุธ สมัยโบราณที่สำคัญมากชนิดหนึ่ง สามารถยิงได้ทั้งคนและสัตว์มีความแม่นยำสูง ใช้ในการล่าสัตว์ที่มีขนาดเล็กและใหญ่ได้ ประดักด้วยคันป็นและลูกธนูปลายแหลม การใช้งานเล็งเป้าให้แน่ใจก่อนปล่อยลูกออกไป ดังรูปที่ 4.23

รูปที่ 4.23 การใช้หน้าไม้หรือป็นหน้าไม้ล่าสัตว์

4.24 การวางแผนล่าสัตว์

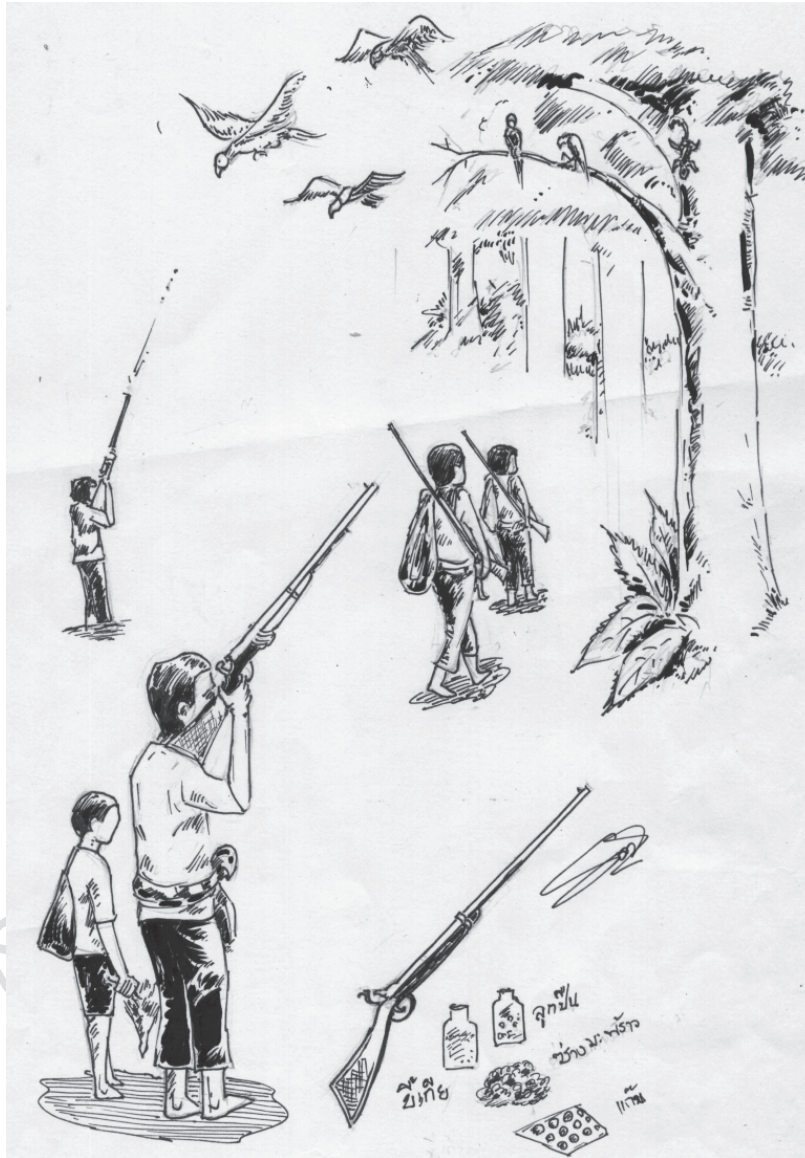
การออกล่าสัตว์โดยการใช้ปืนแก๊ป สมัยอดีตผู้ที่มีประสบการณ์จะสอนวิธีการล่าและใช้เครื่องมือต่างๆ ที่สำคัญ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ก่อนออกเดินทาง ดังรูปที่ 4.24

รูปที่ 4.24 การวางแผนการล่าสัตว์

4.25 การใช้ปืนแก๊ปล่าสัตว์

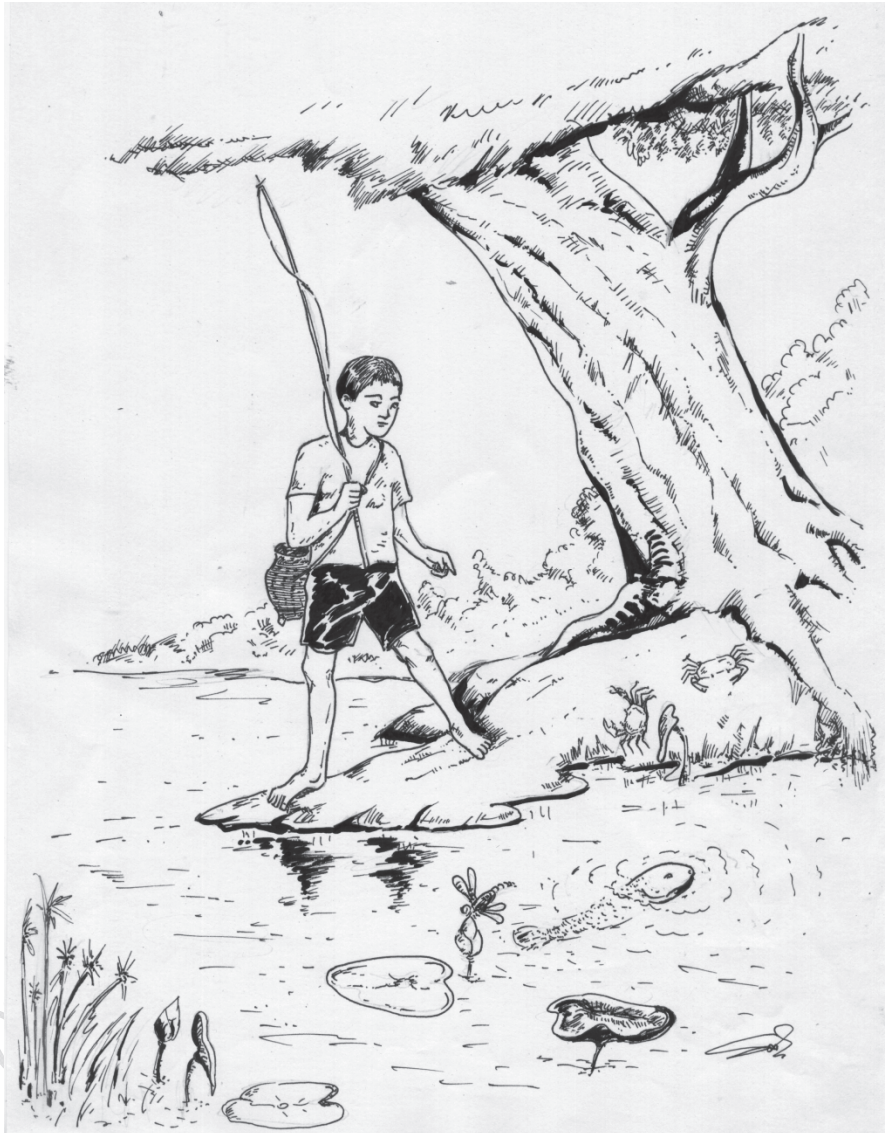
ปืนแก๊ปเป็นเครื่องมือการล่าสัตว์ชนิดหนึ่ง ที่คนโบราณได้คิดขึ้น โดยอาศัยแรงจุดระเบิดของลูกแก๊ปและอุปกรณ์ประกอบดันลูกปืนที่เป็นตะกั่วหลายลูกที่มีขนาดเล็ก ผ่านลำกล้องปืนออกไปยังเป้าหมาย ระยะหวังผล 5 - 15 เมตร คนอีสานโบราณที่มีฐานดีจะมีปืนชนิดนี้ใช้งาน ไปยิงนก หนู ปลา ฯลฯ ดังรูปที่ 4.25

รูปที่ 4.25 การใช้ปืนแก๊ปล่าสัตว์

4.26 ไปตกปลา

เมื่อว่างจากงานประจำ จะออกไปตกปลาตามห้วยหนองคลองบึง สมัยก่อนมีปลามากมาย คนส่วนหนึ่งใช้เบ็ดเป็นคันไม้ไผ่ยาวผูกด้วยด้ายที่มีเบ็ด ใส่เหยื่อตกปลา แต่ก่อนจะมีเฉพาะไล่เดือน ไปนั่งตกปลาตามริมน้ำที่มีต้นไม้บังแดด มีลมเย็นสบาย ดังรูปที่ 4.26

รูปที่ 4.26 การไปตกปลาด้วยเบ็ด

บทที่ 5

วิถีชีวิตคนอีสานในอดีต

บรรพบุรุษดั้งเดิมคนอีสานมาจากหลวงพระบางและเวียงจันทน์ วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ได้สืบทอดกันหลายชั่วอายุคน พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ทางภาคอีสาน สำหรับคนภาคอื่นอาจคิดว่า มีความแห้งแล้ง ขาดแคลนทรัพยากรต่างๆ แต่สำหรับคนอีสานแล้ว เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรเกือบทุกอย่างที่ธรรมชาติสร้างไว้ให้ ภัยทางธรรมชาติมีน้อยมาก สภาพภูมิอากาศ ถ้าเป็นฤดูฝนพายุแรงๆ ทางตะวันออกจะถูกกันด้วยประเทศเวียดนามและลาว พอถึงภาคอีสานก็จะอ่อนตัวลงเหลือแต่ฝนตก พอฤดูหนาวความหนาวมาจากทางเหนือประเทศจีน มีภูเขาทางภาคเหนือกันไว้ส่วนหนึ่ง และพอถึงฤดูร้อนมีลมมาเย็นๆ ทางทิศใต้จากชายฝั่งทะเลตะวันออก

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสานจึงเรียบง่าย มีความสงบสุข มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีจิตใจความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อต่อกันและคนอื่น อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วย ท้องทุ่งทำนา สัตว์ป่าและสัตว์น้ำจำนวนมาก เวลาส่วนหนึ่งใช้ทำมาหากิน และอีกส่วนใช้ในด้านศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ดังนั้นดินแดนทางภาคอีสานจึงอุดมไปด้วยเอกลักษณ์ ทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะ หัตถกรรม วรรณกรรม จำนวนมากที่สืบทอดกันมาถึงทุกวันนี้ ซึ่งในที่นี่ได้นำเอาวิถีชีวิตในอดีตส่วนหนึ่งของคนอีสานมานำเสนอ

5.1 การทำนาคนอีสาน

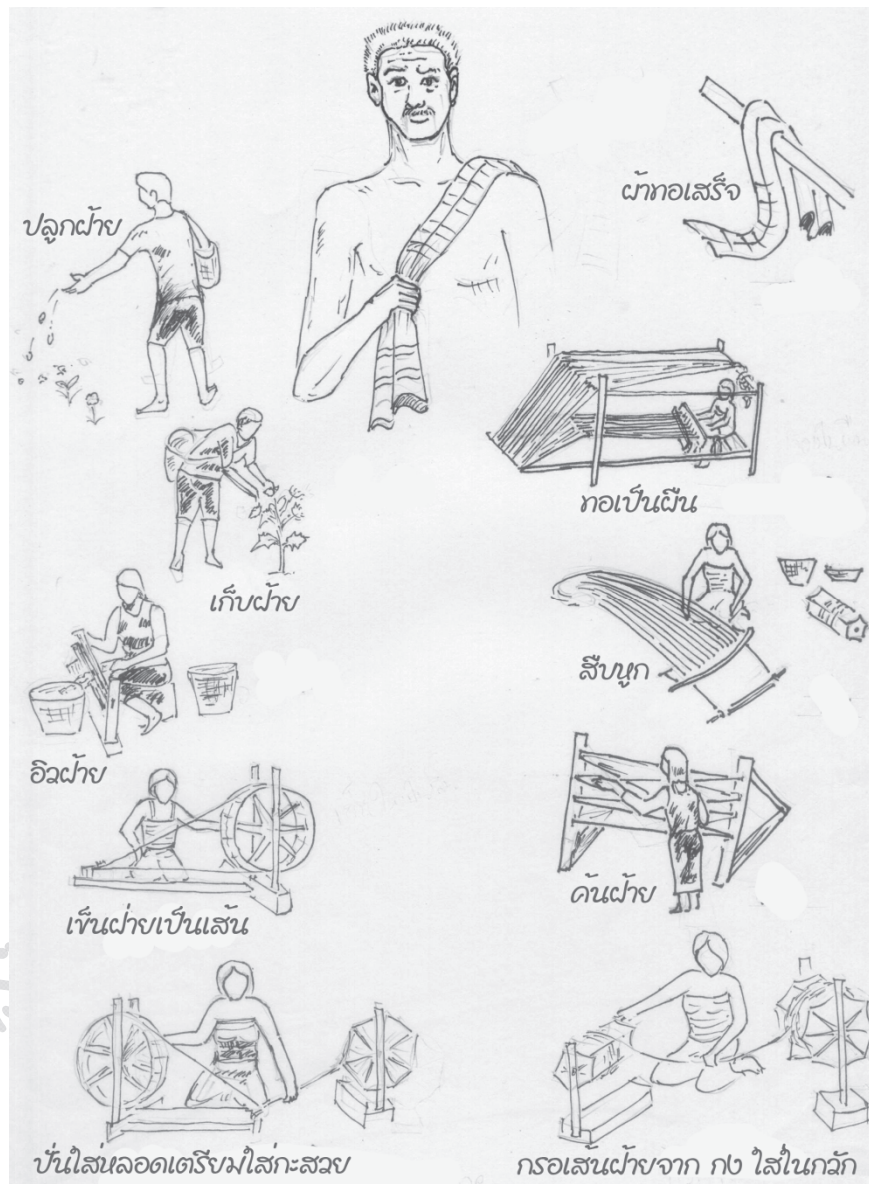
วิถีชีวิตของคนอีสานสมัยก่อนทุกครอบครัวจะต้องทำนา เพราะข้าวเป็นอาหารหลัก ถ้าจะได้ข้าวมากินและทำบุญนั้น จะต้องใช้เวลาตลอดทั้งปีและแรงงานคนจำนวนมาก ขั้นตอนการทำนาสมัยก่อน เช่น การไถ คราด หว่าน ดำ เกี่ยว ฟาดข้าว ต่ำข้าว หนึ่งข้าว ฯลฯ ดังรูปที่ 5.1

รูปที่ 5.1 การทำนาของคนอีสาน

5.2 การทำเครื่องนุ่งห่มของคนอีสาน

เครื่องนุ่งห่มเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่สำคัญอย่างหนึ่ง วิถีชีวิตส่วนหนึ่งของคนอีสานสมัยโบราณ เมื่อว่างจากงานอื่น มีการจัดทำเครื่องนุ่งห่มเองแต่ละครัวเรือน เริ่มตั้งแต่ปลูกต้นฝ้าย พอโตออกเป็นดอก ก็เก็บมาเข้าขบวนการทำเป็นผ้า ซึ่งมีหลายขั้นตอนส่วนมากเป็นงานของผู้หญิง ดังรูปที่ 5.2

รูปที่ 5.2 การทำเครื่องนุ่งห่มของคนอีสาน

5.3 ห้องครัวภายในบ้าน

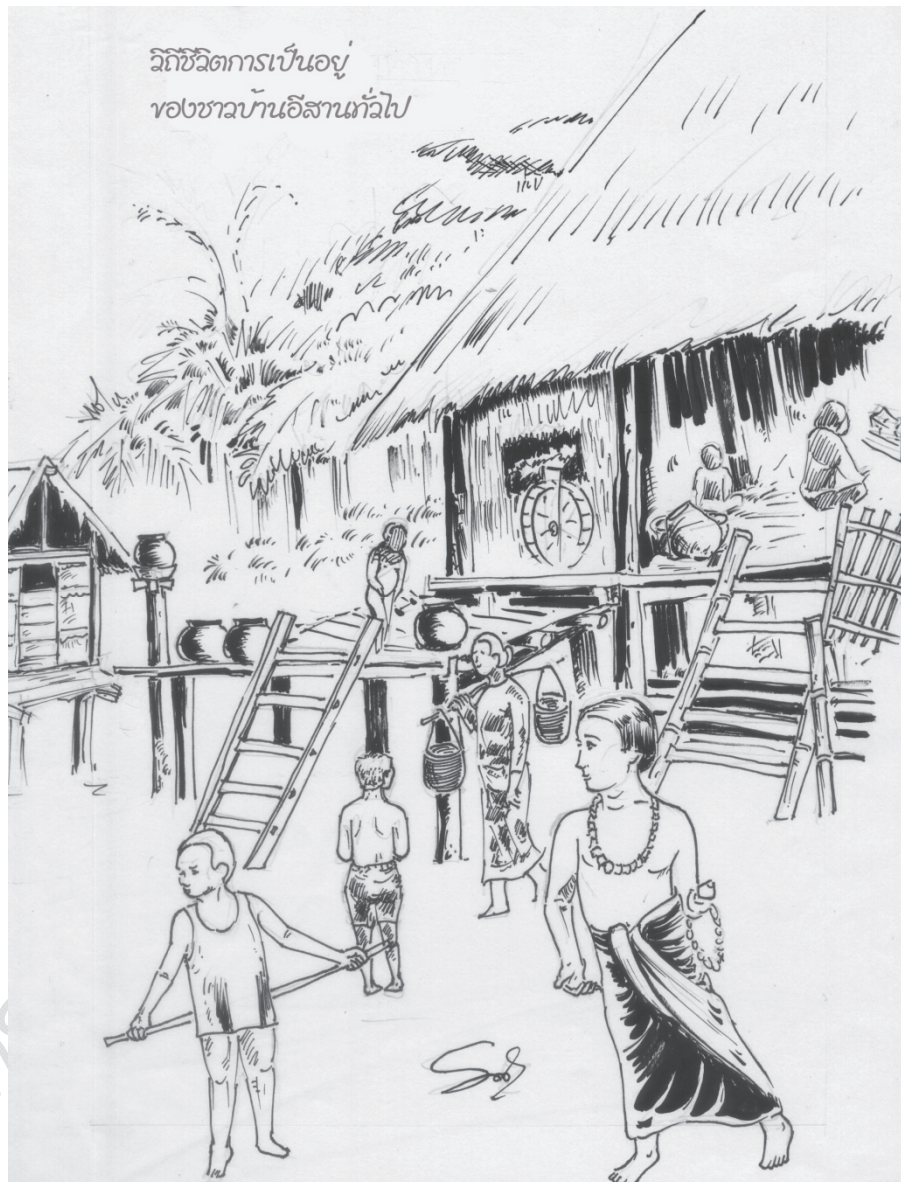
คนอีสานสมัยโบราณนิยมทำห้องครัวอยู่บนบ้านเรียกว่า “เฮือนไฟ หรือ ใต้ไฟ” การหุงต้มอาหารใช้ฟืนเป็นส่วนใหญ่ ใช้ไม้เป็นกระบะ 4 เหลี่ยมกว้างยาวประมาณเมตรเศษ ภายในใส่ดินและขี้เถ้าจากฟืนที่ใช้ มีก้อนเส้าหรือก้อนหิน 3 ก้อน เป็นที่วางหม้อหุงต้ม และด้านบนมีกระเดื่องเอาไว้อบปลา โดยใช้ความร้อนจากการหุงต้ม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการถนอมอาหารของคนอีสานในอดีต วิถีชีวิตการเป็นอยู่ ดังรูปที่ 5.3

รูปที่ 5.3 ห้องครัวและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสาน

5.4 การเป็นอยู่ของคนอีสาน (1)

โดยทั่วไปลักษณะการเป็นอยู่ของชาวอีสาน บ้านเรือนแต่ละหลังส่วนมาก ทำเป็นชานยื่นออกมาจากตัวบ้านพร้อมมีบันไดขึ้นบ้าน และมีหม้อน้ำใส่น้ำกิน ส่วนภายในบ้านจะโล่ง จะมีพ่อแม่ทำภารกิจต่างๆ เช่น พ่อสานเครื่องใช้ แม่กรอฝ้ายตำหูก ดังรูปที่ 5.4

รูปที่ 5.4 การเป็นอยู่ของคนอีสาน (1)

5.5 การเป็นอยู่ของคนอีสาน (2)

ชีวิตในชนบทของอีสานในอดีตจะอยู่ตามท้องทุ่งและไร่นาสวนหนึ่ง ทำเป็นบ้านขนาดเล็กไม่ใหญ่
มาก วิถีชีวิตจะอยู่กับธรรมชาติเรียบง่าย นิยมเลี้ยงไก่ เลี้ยงสุนัขไว้เฝ้าบ้านและล่าสัตว์ ตื่นเช้ามาผู้เป็น
แม่จะหุงหาอาหารอยู่กับลูกๆ ส่วนพ่อจะออกไปหาอาหารนอกบ้าน ดังรูปที่ 5.5

รูปที่ 5.5 การเป็นอยู่ของคนอีสาน (2)

5.6 เล้าเก็บข้าว

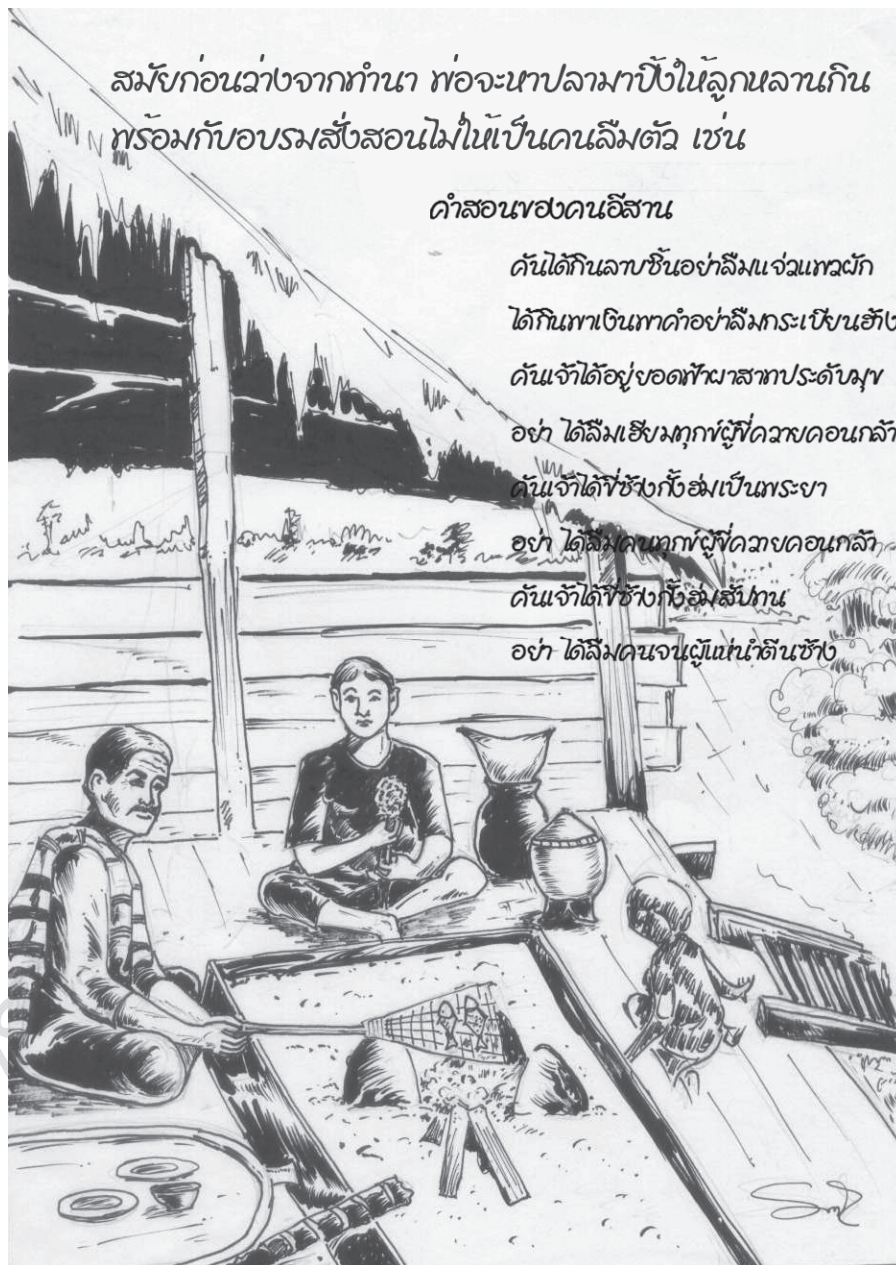
ทุกๆ ครัวเรือนของคนอีสานสมัยอดีต จะมีที่เก็บข้าวเปลือกเรียกว่า “**เล้าข้าว**” สร้างลักษณะคล้ายบ้านแต่เล็กกว่า ใต้ถุนสูงพอที่จะที่เลี้ยงหมู และมีครกตำข้าว เพื่อจะได้รำข้าวเป็นอาหารหมู ส่วนผนังของเล้าทำจากไม้ไผ่สานเป็นแผ่นบางๆ ใช้ซี่ควายละลายน้ำให้มาดๆ พอดีแล้วทากับไม้ไผ่ ตากให้แห้ง เป็นผนังเล้าอย่างดี อยู่ได้นานการถ่ายเทอากาศได้ดี ข้าวไม่มีความชื้นถึงแม้จะเก็บไว้หลายปีก็ตาม ดังรูปที่ 5.6

รูปที่ 5.6 เล้าข้าวและชีวิตการเป็นอยู่ของคนอีสาน

5.7 พ่อสอนลูกของคนอีสาน

สมัยโบราณไม่มีโรงเรียนสอนหนังสือ การสอนคือพ่อแม่จะทำให้ดูก่อน เช่น การปรุงอาหาร พอหนึ่งข้าวเสร็จไฟและฟืนยังเหลืออยู่ หาลามาปิ้งย่าง ให้ลูกๆ ได้เห็นวิธีการทำ จากนั้นได้ทุกคนกินอย่างอร่อย อย่างมีความสุขตามอัตภาพ ดังรูปที่ 5.7

รูปที่ 5.7 การสอนปรุงอาหารของคนอีสาน

5.8 ครอบครัวของคนอีสาน

ครอบครัวของคนอีสานพอตกเย็นหลังทานข้าวเสร็จ พ่อแม่และลูกๆ จะมาอยู่ร่วมกัน พ่อสานเครื่องใช้ แม่เย็บผ้าเล็กๆ น้อยๆ เล่นนิทานหรือเรื่องราวต่างๆ ให้ลูกๆ ฟัง เป็นการสอนลูก ส่วนลูกจะนั่งฟังและเล่นอย่างมีความสุข ดังรูปที่ 5.8

รูปที่ 5.8 ครอบครัวของคนอีสาน

5.9 การตำข้าวของคนอีสาน

สมัยก่อนไม่มีโรงสีข้าว พ่อต้นเช้าแม่และลูกจะช่วยกันเอาข้าวเปลือกมาตำเป็นข้าวสาร ใช้ครกมือ ซึ่งเป็นการตำหลายครั้ง แต่ละครั้งจะต้องนำข้าวออกจากครกมาผัดข้าว โดยใช้กระดังฟัดข้าว เพื่อแยกกากข้าวออก ทำอยู่ประมาณ 3 – 4 ครั้ง จึงจะได้ข้าวสารทำการหุงต้ม ดังรูปที่ 5.9

รูปที่ 5.9 การตำข้าวด้วยครกมือคนอีสาน

5.10 การสานข้องใส่ปลา

ในครอบครัวของคนอีสานผู้เป็นพ่อบ้าน จะต้องมีความสามารถประดิษฐ์เครื่องใช้จากวัสดุภายในท้องถิ่น มาทำเป็นเครื่องใช้ต่างๆ ได้ ซึ่งใช้ช่วงเวลารว่างจากงานหลัก ถือเป็นพักผ่อนอยู่กับครอบครัว สานเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ข้องใส่ปลา กระบุง ตะกร้า ฯลฯ ดังรูปที่ 5.10

การสานข้อง

(เวลาว่างพ่อบ้านจะไปหาไม้ไผ่มาสานข้องไว้ภายในครอบครัว
เช่น ตะกร้า กระบุง ไซ ดุ และอื่นๆ)

รูปที่ 5.10 การสานข้องใส่ปลาของคนอีสาน

5.11 การเรียกประชุมชาวบ้าน

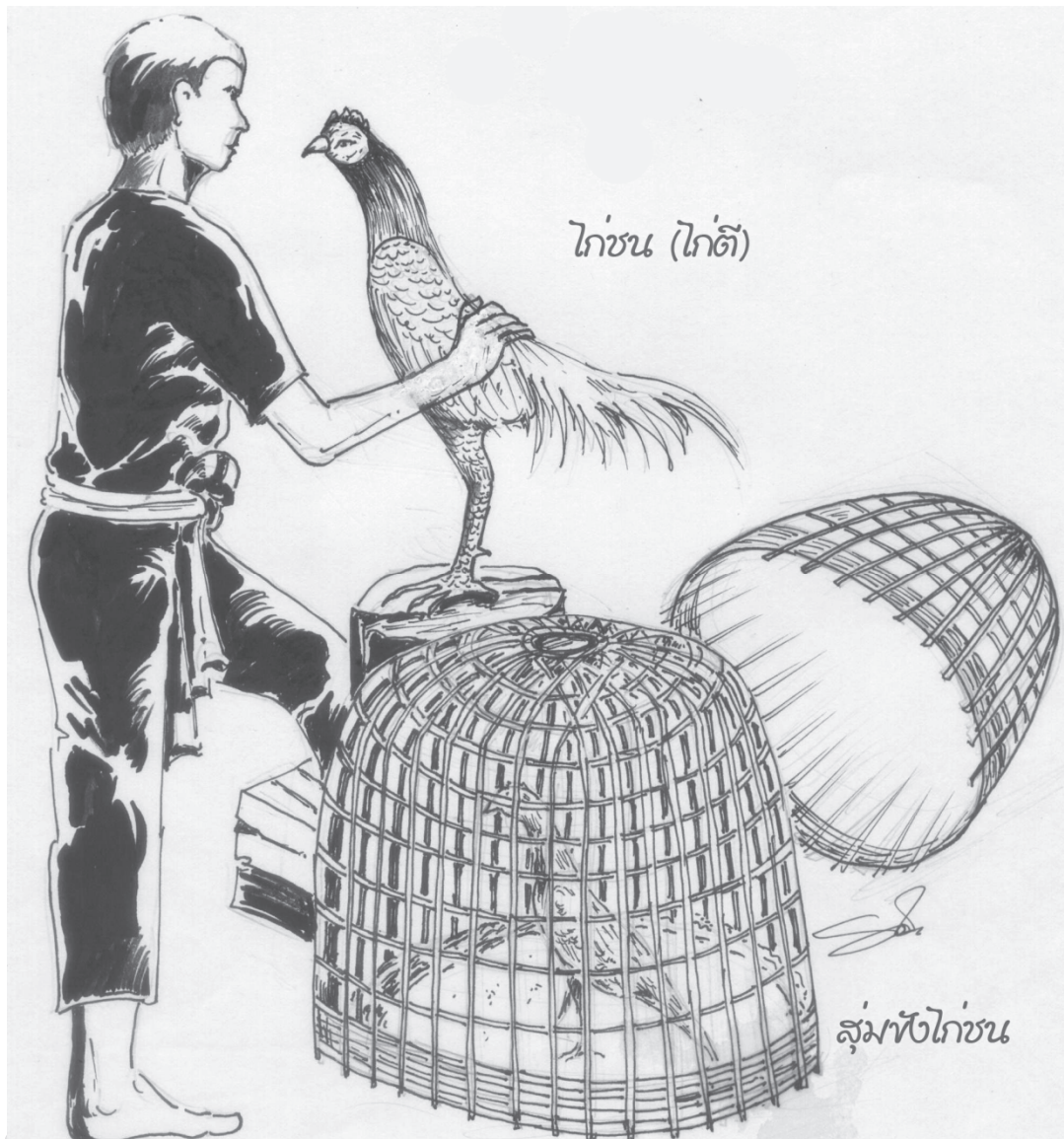
สมัยก่อนคนอีสานอยู่กันเป็นชุมชนหรือหมู่บ้าน ซึ่งจะมีผู้นำหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้าน เวลาจะมีเรื่องปรึกษาหารือกันภายในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะใช้กะลอลือเรียกชาวบ้านมาประชุม ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน และจะจุดตะเกียงเจ้าพายุ เพื่อให้แสงสว่างผู้มาประชุม กะลอลือส่วนมากทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ดังรูปที่ 5.11

รูปที่ 5.11 การเรียกชาวบ้านมาประชุมของคนอีสาน

5.12 การเลี้ยงไก่ชน

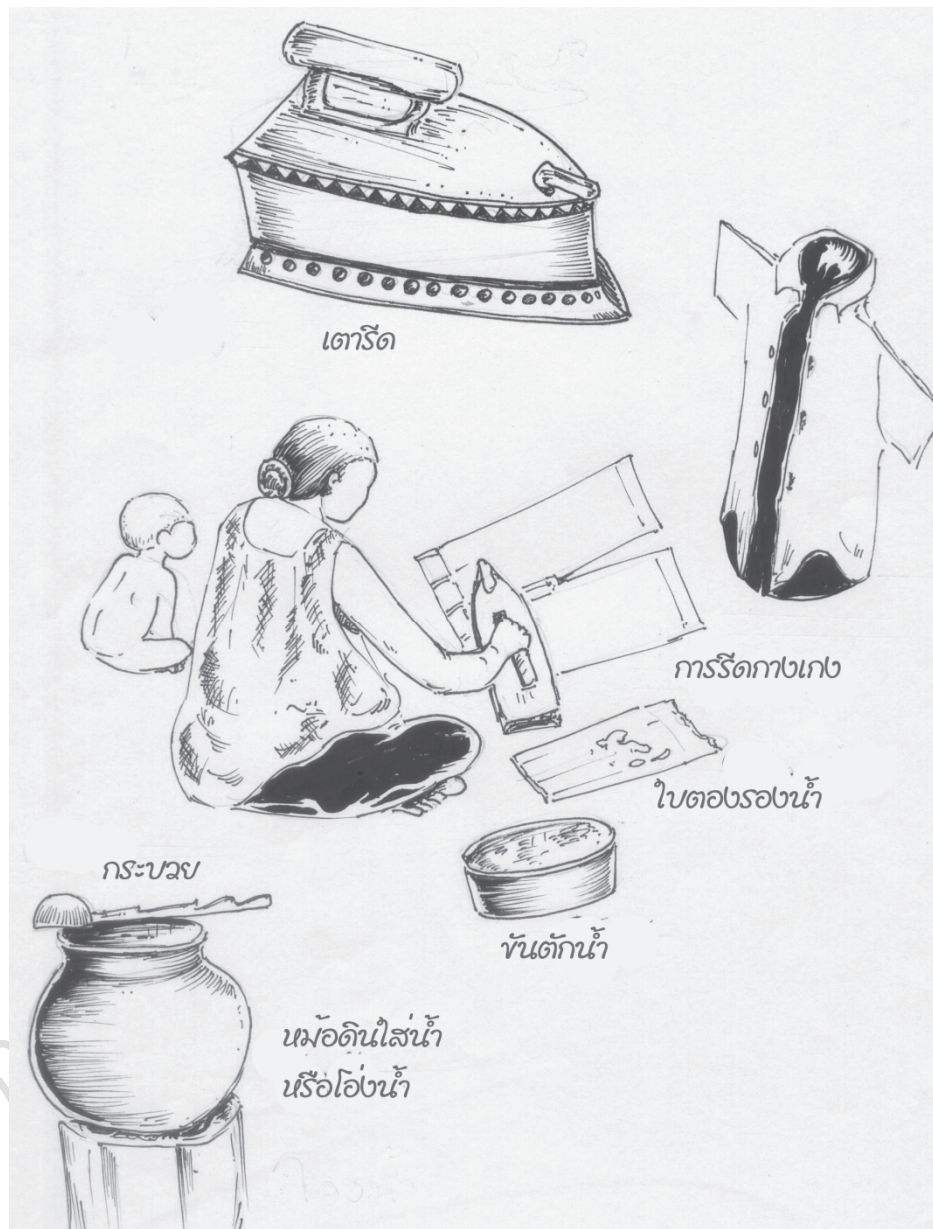
คนอีสานส่วนหนึ่งชอบเลี้ยงไก่ชนมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นการเลี้ยงด้วยใจรักจริงๆ เครื่องมือที่สำคัญคือ สุ่มไก่จะต้องมีไว้งักไก่ชน ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สาน ดังรูปที่ 5.12

รูปที่ 5.12 การเลี้ยงไก่ชน

5.13 การรีดผ้าสมัยก่อน

การรีดผ้าสมัยก่อนใช้เตารีดที่ใช้ถ่านไฟ เวลาจะรีดผ้าต้องก่อไฟก่อน เพื่อจะได้ถ่านไฟร้อนๆ นำมาใส่ในเตารีด เมื่อเตารีดร้อนจะต้องใช้น้ำพรมผ้าที่ต้องการรีดก่อน จากนั้นจึงทำการรีด ซึ่งขั้นตอนการรีดใช้เวลาานพอสมควรและผู้รีดได้รับความร้อนจากเตารีด ดังรูปที่ 5.13

รูปที่ 5.13 การรีดผ้าสมัยก่อน

5.14 การแสดงพื้นบ้าน

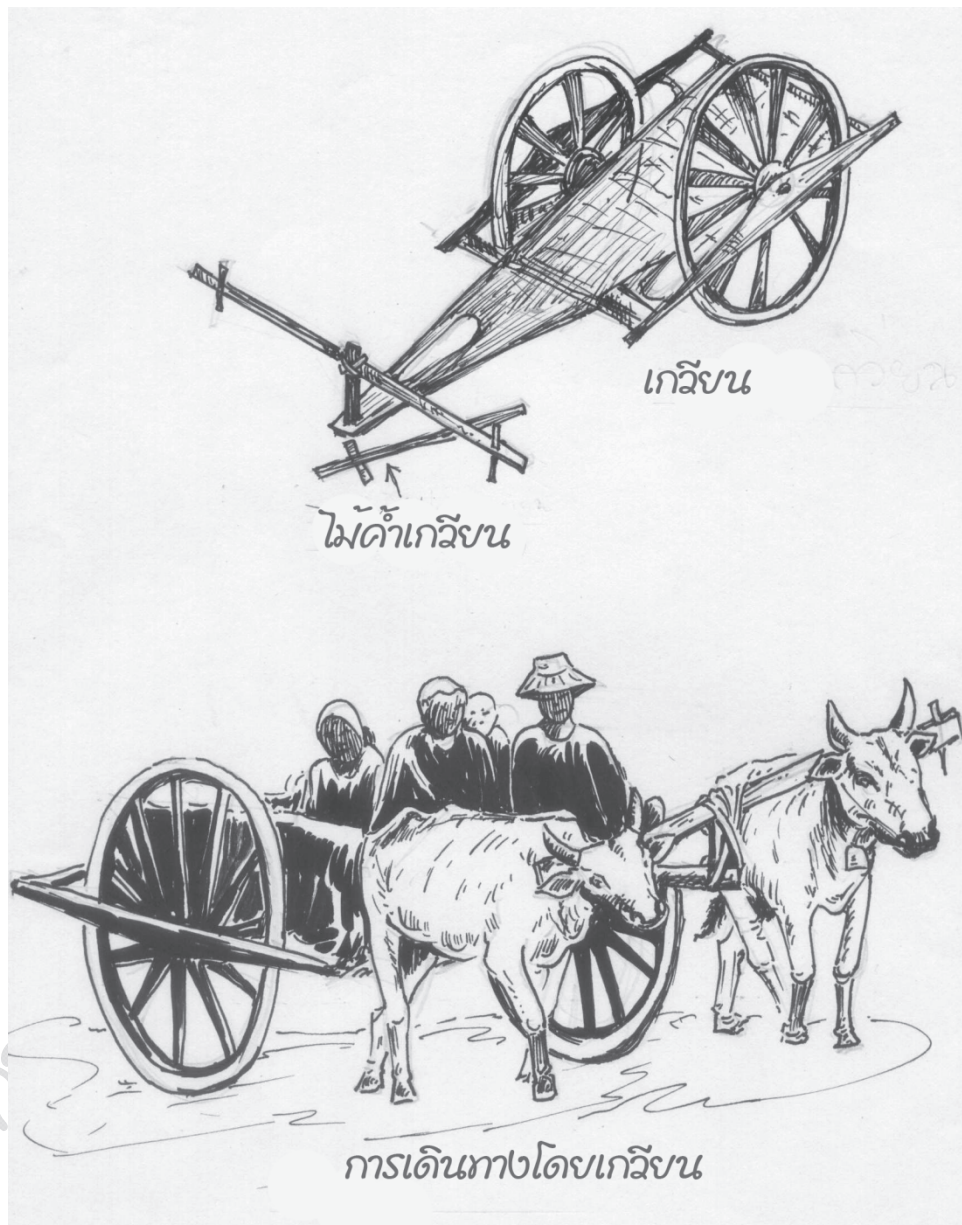
ส่วนมากคนอีสานเป็นคนมีน้ำใจ มีดนตรีอยู่ในหัวใจ ในอดีตดนตรีพื้นบ้านที่มีมานานมาก คือ หมอลำพื้นบ้านหรือหมอลำกลอน ประกอบด้วยหมอแคน หมอลำฝ่ายชาย และหมอลำฝ่ายหญิง เวลา ลำจะพ้องตามจังหวะเสียงแคน ซึ่งสมันก่อนจำนำเรื่องราวประวัติศาสตร์ ตำนาน คำสอนด้านศาสนา ประเพณีต่างๆ มาแต่งเป็นกลอนลำ เพื่อถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง ดังรูปที่ 5.14

รูปที่ 5.14 การแสดงพื้นบ้านสมัยก่อน

5.15 เกวียน (1)

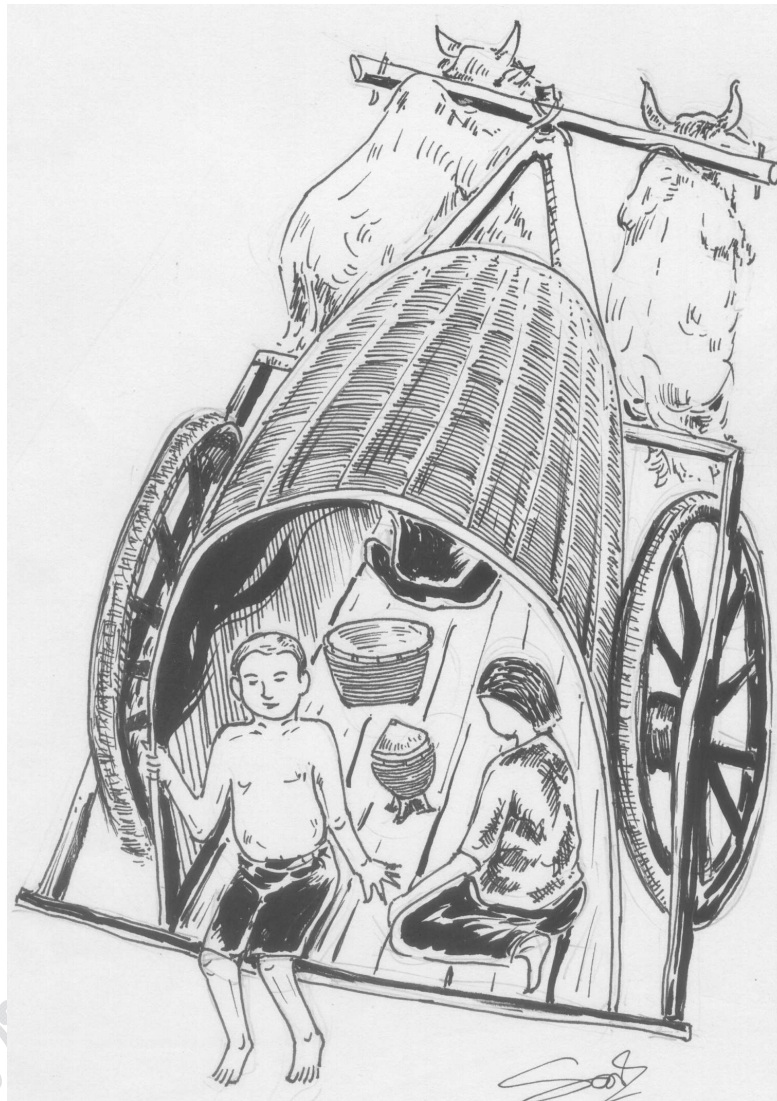
การขนย้ายสิ่งของที่มีน้ำหนักมากสมัยอดีตส่วนมากจะใช้เกวียน คนอีสานจะใช้วัวลากเกวียน 2 ตัว เมื่อทำนาเสร็จจนอยู่ใกล้บ้าน จะต้องใช้เกวียนบรรทุกข้าวมาเก็บในเล้าข้าวที่บ้าน การเดินทางโดยมีสิ่งของจำนวนมาก เกวียนจึงเป็นยานพาหนะบรรทุกของต่างๆ ของคนโบราณ ดังรูปที่ 5.15

รูปที่ 5.15 การใช้เกวียน (1)

5.16 เกวียน (2)

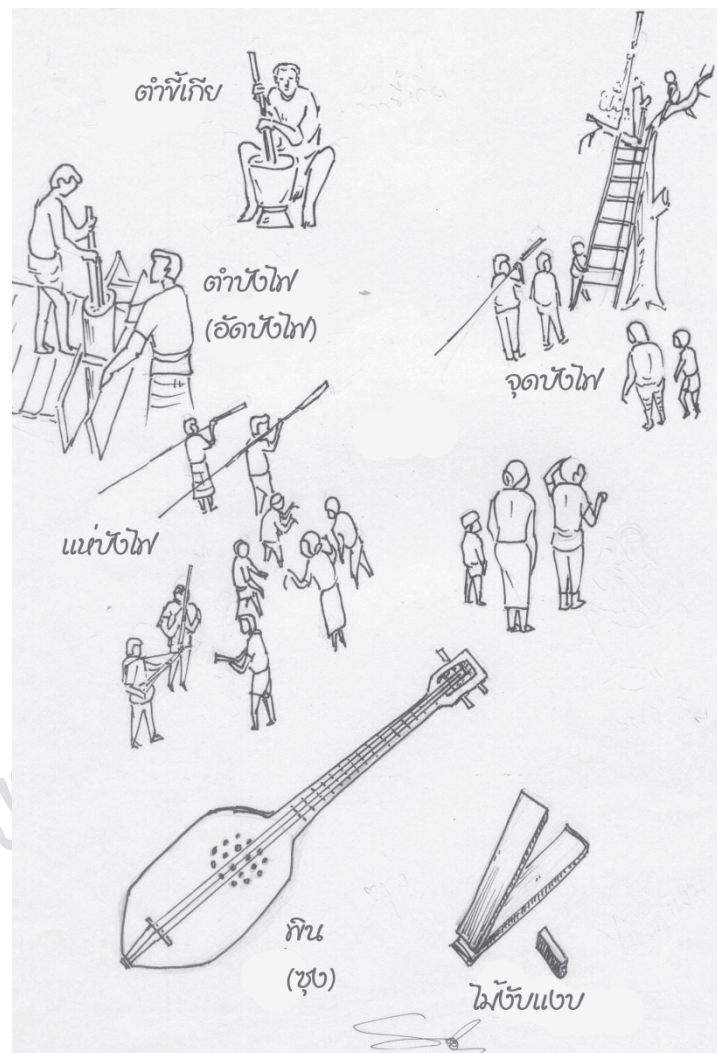
เกวียนประทุนในภาคอีสานมีใช้กันมานานตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งเป็นเกวียนที่มีหลังคา คนนั่งไปมีความสะดวกสบายมากขึ้น กันแดดกันฝนได้ ดังรูปที่ 5.16

รูปที่ 5.16 การใช้เกวียน (2)

5.17 การทำบั้งไฟ

การทำบั้งไฟของคนอีสานสมัยน่าจะมียู่ 2 แบบใหญ่ คือจัดทำบุญบั้งไฟตามประเพณีและ การทำบั้งไฟถวายสักการะปู่ตา (ดอนปู่ตา) การทำเริ่มจากนำสาร (ขี้เกีย หรือดินประสิว) ทำบั้งไฟ ตำ ผสมกับถ่าน และนำไปอัดในไส้ท่อ (สมัยก่อนใช้ไม้ไผ่) ให้แน่นเจาะรูตรงกลาง เพื่อใช้จุด ถ้าจัดเป็นบุญ บั้งไฟจะมีงานฉลองใหญ่ 2 วัน วันแห่บั้งไฟ เครื่องดนตรีที่ใช้กันเป็นของพื้นบ้าน เช่น ซุง ไม้จับแงบ เป็นต้น กับวันจุดบั้งไฟ หมู่บ้านที่จัดจะเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงแขกที่ร่วมงานทั้งหมด โดยแขกที่ มาร่วมในงานไม่ต้องจ่ายค่าใดๆ ดังรูปที่ 5.17

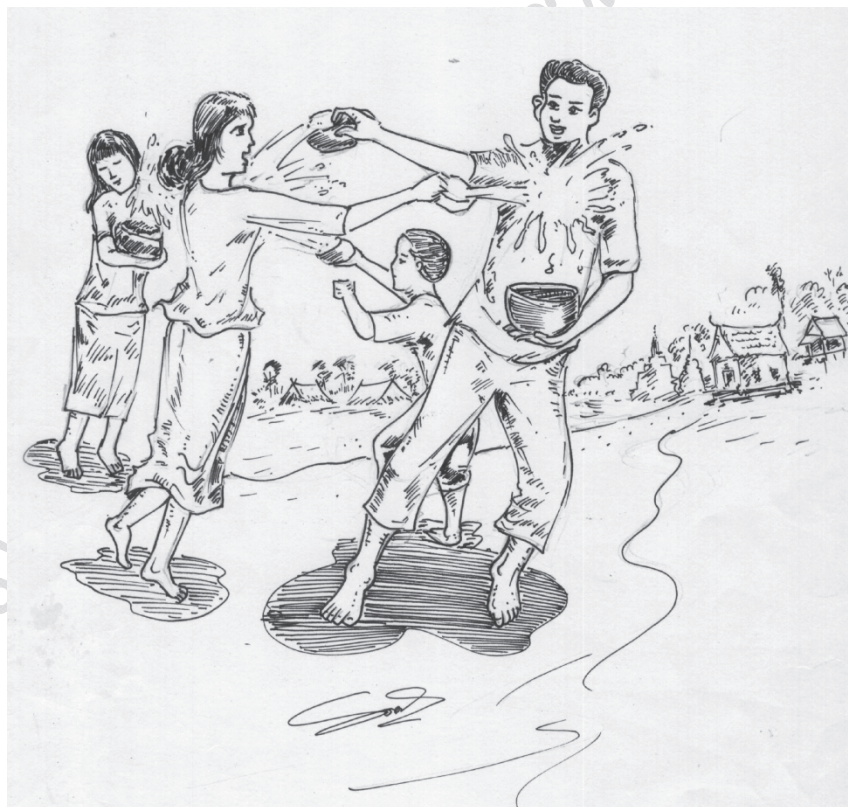

รูปที่ 5.17 การทำบั้งไฟ

5.18 การเล่นน้ำสงกรานต์

ตำนานวันสงกรานต์ เมื่อตรงกับวันใดในแต่ละปี ก็จะมีนางสงกรานต์ประจำวันนั้นๆ นางสงกรานต์มีชื่อดังนี้ **วันอาทิตย์ นางอุษณ**, **วันจันทร์ นางโคราค**, **วันอังคาร นางราหู**, **วันพุธ นางมณฑา**, **วันพฤหัสบดี นางกิริณี**, **วันศุกร์ นางกิมิทา**, **วันเสาร์ นางมโนรา** ซึ่งเป็นธิดาของท้าวมหาสงกรานต์ หรือ ท้าวกบิลพรหม มีหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันดูแล เสด็จของท้าวกบิลพรหม ประดิษฐานอยู่ในพานแว่นฟ้า เนื่องจากท้าวกบิลพรหมแพ้พนัน การตอบปัญหาแก่ธรรมบาลกุมาร จึงต้องตัดเศียรของตนบูชาแก่ธรรมบาลกุมาร ก่อนจะตัดเศียร ท้าวกบิลพรหมได้เรียกธิดาทั้ง 7 ซึ่งเป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา **ให้อาพาหนะมารับเนื่องจากเศียรของท้าวกบิลพรหมเป็นแก้วมณีแก้วอมรินทร์ทั้ง 7** ถ้าหากได้บนแผ่นดิน ไฟจะไม่ไหม้โลก ถ้าโยนขึ้น ไปบนอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง ธิดาทั้ง 7 จึงผลัดเปลี่ยนกันถือพานรองเศียรของท้าวกบิลพรหมไว้คนละ 1 ปี

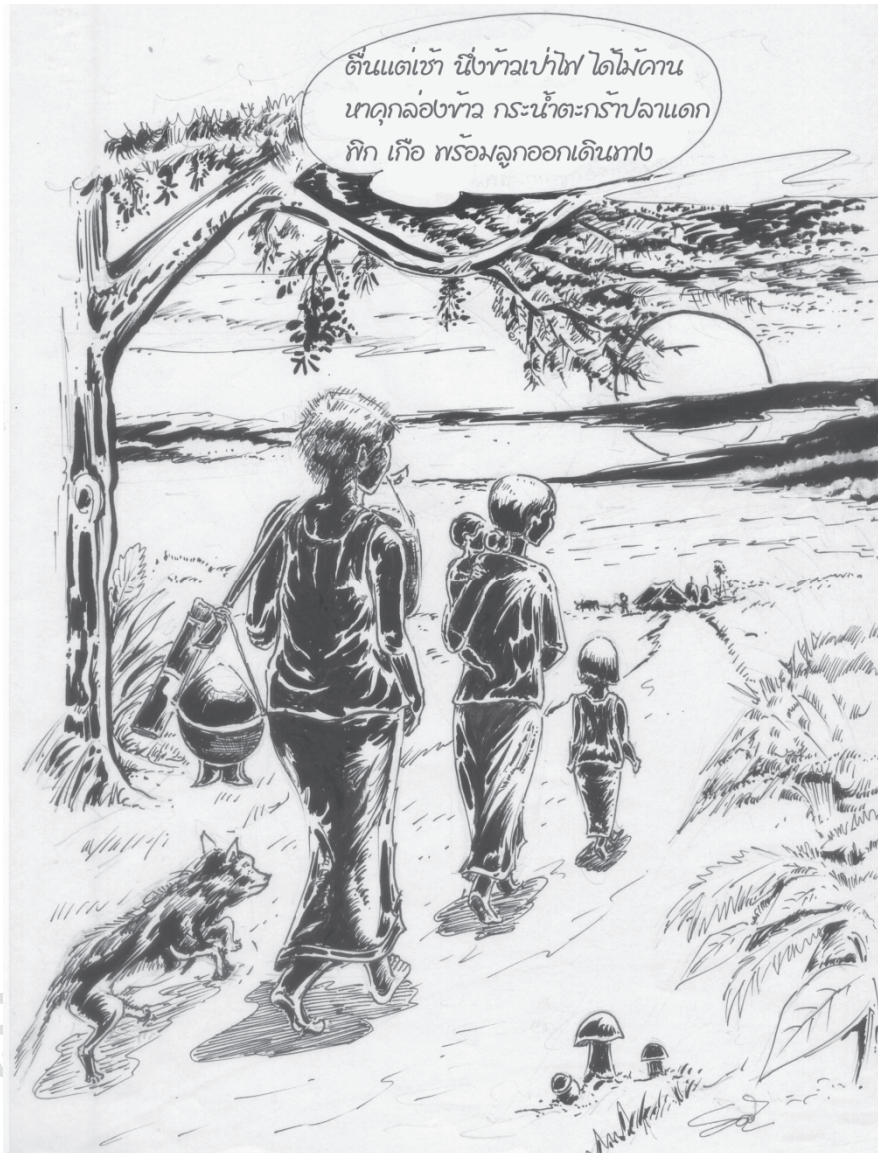
คนอีสานจะเรียกประเพณีสงกรานต์ว่า "บุญเดือนห้า" หรือวันขึ้นปีใหม่ มีการรดน้ำขอมาลาโทษจากผู้ใหญ่ จากนั้นก็จะ เป็นการ เล่นสาดน้ำสงกรานต์กันอย่างสนุกสนาน ดังรูปที่ 5.18

รูปที่ 5.18 การเล่นสาดน้ำสงกรานต์

5.19 วิถีชีวิตคนอีสานชนบท

ชีวิตในชนบทของชาวอีสานในอดีต ตื่นเช้าขึ้นมาพ่อจะออกไปทำนาพร้อมกับควายและไถ แม่จะนึ่งข้าวและทำหาอาหารครบทุกอย่างเรียบร้อย ก็จัดเตรียมใส่หาบจะพาลูกๆ ไปช่วยกันทำนา ร่วมกับพ่อที่ทุ่งนา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนอีสานมาตั้งแต่โบราณ ดังรูปที่ 5.19

รูปที่ 5.19 วิถีชีวิตคนอีสานในชนบทสมัยอดีต

5.20 การไปหาของป่า (1)

ส่วนมากการตั้งบ้านเรือนของคนอีสานจะอยู่ใกล้แหล่งน้ำและป่าไม้ การไปหาของป่าสมัยก่อนเป็นวิถีชีวิตของคนอีสานในชนบท วันไหนอากาศดีก็ชวนกันไปหาของป่า ดังรูปที่ 5.20

รูปที่ 5.20 การไปหาของป่าของคนอีสาน (1)

5.21 การไปหาของป่า (2)

ป่าไม้และลำธารของภาคอีสานสมัยก่อน ประกอบด้วยทรัพยากรอาหารที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในน้ำมีปลาหลากหลาย บนต้นไม้มีสัตว์นานาชนิด บนพื้นดินเต็มไปด้วยเห็ดชนิดต่างๆ สามารถเลือกเอาสิ่งที่ต้องการไปเป็นอาหารได้ง่าย คนกับป่าไม้และสัตว์ต่างๆ อยู่ด้วยกันอย่างพึ่งพาอาศัยกันและมีความสมดุลในธรรมชาติตลอดมา ดังรูปที่ 5.21

รูปที่ 5.21 การหาของป่า (2)

5.22 ค่ายชนกัน

สมัยก่อนทุกๆ ครัวเรือนจะเลี้ยงควายไว้ไถนา แต่ถ้าเป็นฤดูกาลที่เป็นหน้าแล้งเปลี่ยนไปเป็นฤดูฝน ไกล่จะทำนา เมื่อนำควายออกจากคอกไปเลี้ยงรวมกัน จะเกิดปัญหาควายตัวผู้ที่มีขนาดใหญ่โตเกินไป ชอบชนกัน เพื่อวัดกำลังกันหรือแย่งตัวเมียอยู่เป็นประจำ มีคำกล่าวโบราณอีสานว่า “ควายชนกันอยู่นานนองแต่ ไต่ได้บ่แพ้ ภูสีหาเดรา” คำว่า “บ่แพ้” คือควายตัวที่ชนะ ดังรูปที่

5.22

รูปที่ 5.22 ค่ายชนกัน

5.23 บักกะโดก

ในอดีตควายที่คนอีสานเลี้ยงส่วนมากจะแขวนคอด้วยบักกะโดก เพื่อให้เกิดเสียงดังขึ้น เมื่อควายเดินไปไหน เอาไว้เวลาติดตามควายว่าอยู่ที่ตำแหน่งไหนจะฟังจากเสียงบักกะโดกนี้ สามารถหาดำแหน่งได้ ขณะที่เลี้ยงควาย 10 ตัว แขวงบักกะโดกทุกตัวเสียงจะดังไม่พร้อมกัน เพราะจังหวะการสั่นแต่ละตัวไม่เหมือนกัน แต่ก็มีโอกาสดังพร้อมกันได้ ดังรูปที่ 5.23

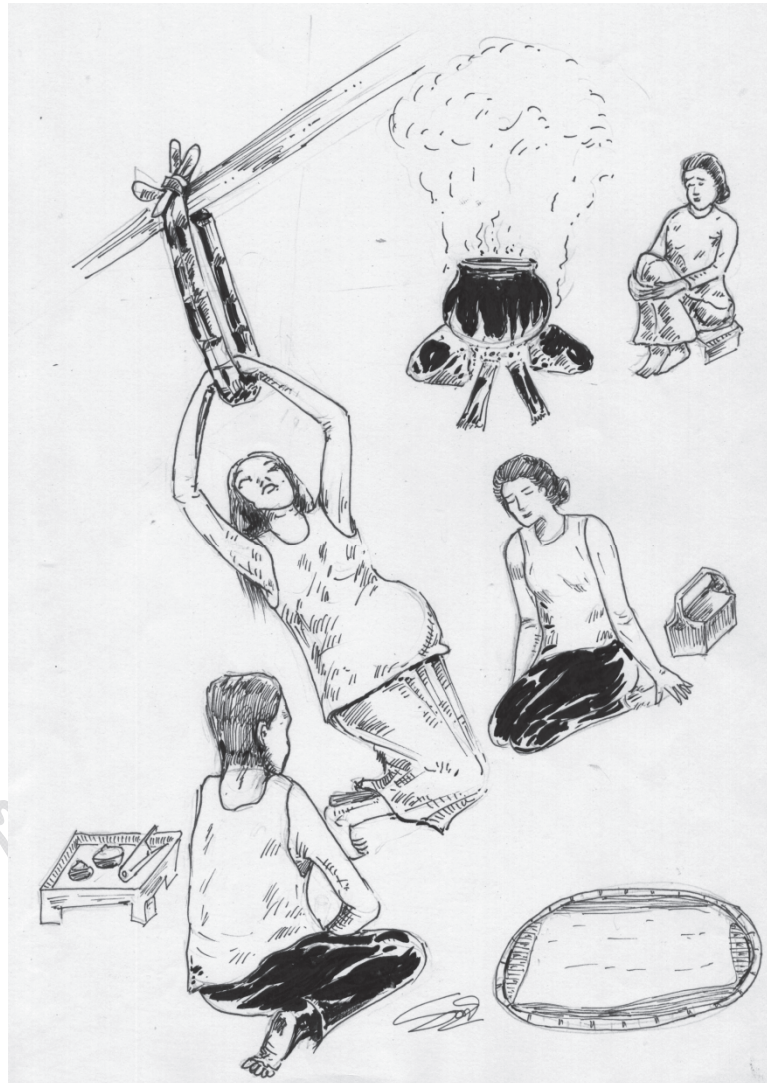

รูปที่ 5.23 บักกะโดกแขวนคอควาย

5.24 การคลอดลูกของคนอีสานในอดีต

คนโบราณว่า การเกิดนับตั้งแต่ปฏิสนธิ (อยู่ในท้องแม่) จนถึงคลอดออกมา ผู้คนเกิดมาจะดีหรือชั่ว สำคัญที่สุดอยู่ที่พ่อแม่ ถ้าทั้งสองคนนี้ดี ลูกที่เกิดมา ก็จะเป็นคนดี

อุปกรณ์ทำคลอดของหมอต้าแยสมัยโบราณ ไม่มีเครื่องมืออะไรมาก เช่น สมุนไพร ที่ตัดสายสะดือ (ไม้ไผ่มีคม) ผ้าขาว น้ำร้อน หมอต้าแยก็จะสั่งให้เจ้าบ้านต้มน้ำรอไว้ให้เรียบร้อย เพื่อมาใช้อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการในการทำคลอด คนโบราณไม่มีความรู้เรื่องจุลชีววิทยา แต่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมา ดังรูปที่ 5.24

รูปที่ 5.24 การคลอดลูกของคนอีสาน

5.25 การอยู่กรรมหรือการอยู่ไฟ

การอยู่กรรมหรือการอยู่ไฟ ชาวอีสานเชื่อว่าสามารถทำให้แม่ลูกอ่อนมีสุขภาพแข็งแรง ผิวพรรณดี มดลูกเข้าอู่ไว มีพิธีกรรมตามความเชื่อ ประกอบกับเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ในการดำเนินชีวิตให้กับแม่ลูกอ่อน และญาติพี่น้อง หญิงที่อยู่ไฟจะต้องมีการปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด มีข้อห้ามในการปฏิบัติมากมาย โดยเฉพาะเรื่องอาหารแทบทุกชนิด เพราะกลัวจะกินอาหารที่เป็นของแสลง เข้าไป (คะลำ) เช่น ห้ามกินนก กินหนู ฯลฯ ส่วนมากกินข้าวกับเกลือหรือข้าวก็ เวลาอยู่ไฟจะมีตั้งแต่ 7 วัน ลักษณะการอยู่ไฟ แม่ลูกอ่อนนั่งที่สะแนน (ที่นั่งที่ทำขึ้นโดยเฉพาะมีลักษณะคล้ายแคร่) โดยจะมี คิงไฟอยู่ข้างๆ เพื่อให้ความร้อนแก่แม่ลูกอ่อนที่อยู่ไฟ ดังรูปที่ 5.25

รูปที่ 5.25 การอยู่กรรมของคนอีสานโบราณ

5.26 วิถีชีวิตการประกอบอาชีพ (1)

คนอีสานในอดีตการทำนาเป็นอาชีพหลัก ส่วนมากที่นาอาจอยู่ไกลจากบ้าน จะต้องมีการเตรียมอาหารและเครื่องมือการทำนา พ่อแบกไถจูงควายมีลูกชายนั่งอยู่หลังควาย และแม่หาบอาหารพร้อมด้วยลูกสาวคนเล็ก ช่วยกันทำงานจนจึ้งเย็นพากันกลับบ้าน เป็นกิจกรรมที่ทำตอนฤดูทำนา ดังรูปที่ 5.26

รูปที่ 5.26 ภาพวิถีชีวิตการประกอบอาชีพ (1)

5.27 วิถีชีวิตการประกอบอาชีพ (2)

เมื่อเสร็จจากการทำนาในแต่ละวัน พ่อแม่ลูกพากันกลับบ้าน ลูกคนโตแบกไถไล่ควาย พ่อเอน้องคนเล็กขึ้นขี่บ่าแม่กับน้องอีกคนเดินไปตาม ในระหว่างทางก็หากบเซียด เพื่อไปทำอาหารเย็น เป็นภาพบรรยากาศของชนบทอีสานโบราณ ดังรูปที่ 5.27

รูปที่ 5.27 ภาพวิถีชีวิตการประกอบอาชีพ (2)

5.28 วิถีชีวิตการประกอบอาชีพ (3)

ชีวิตชาวอีสานสมัยก่อน การออกไปทำมาหากินส่วนมากจะพากันๆ ไปด้วย เพื่อเป็นการสอนความรู้วิธีการหาอาหารตามธรรมชาติแบบต่างๆ พวกเด็กๆ ก็จะได้ฝึกเรียนรู้ตามไปด้วย เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากอดีต ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ต่อไป เช่น ให้ลูกพวกเด็กๆ อยู่ในเรือดูพ่อไปหาสิ่งต่างๆ ที่ต้องการในน้ำ ดังรูปที่ 5.28

รูปที่ 5.28 ภาพวิถีชีวิตการประกอบอาชีพ (3)

5.29 เมื่อลูกเจ็บป่วย

สมัยก่อนไม่มีโรงพยาบาล ไม่มีสถานอนามัย เวลาเจ็บป่วยส่วนมากรักษาตัวเอง ใช้หมอยาพื้นบ้าน คนสมัยก่อนจึงมีความอดทน แข็งแรง ทนต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ตอนเด็กๆ ส่วนมากอาจเป็นป่วยจากโรคภัย การรักษาพ่อแม่ช่วยหายาพื้นบ้าน มาฝนด้วยหิน เพื่อเป็นยารักษาโรค ส่วนหนึ่งอาจรักษาป่วยแต่อีกบางส่วนรักษาไม่หาย ดังรูปที่ 5.29

รูปที่ 5.29 เมื่อลูกไม่สบายพ่อแม่ช่วยกันรักษา

5.30 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (1)

ครอบครัวอีสานในอดีตตกตอนเย็นพ่อแม่ลูกจะอยู่ร่วมกัน หลังกินข้าวเย็นเสร็จพ่อแม่จะช่วยกันสั่งสอนลูกเป็นคนดี ถ้าใครไม่สั่งสอนลูกและลูกๆ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ จะมีภาษิตอีสานโบราณเตือนใจไว้ตลอดเวลาว่า **"พ่อแม่บ่สอนลูกเต๋ ฝึเข้าจากกินตับกินไต ลูกบ่ฟังคำพ่อแม่ ฝึแก่วั้นม้อนะฮกทั้งเป็น"** ดังรูปที่ 5.30

รูปที่ 5.30 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (1)

5.31 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (2)

โดยทั่วไปบ้านเรือนอีสานในอดีต ที่บ้านแต่ละครัวเรือนมีลานหน้าบ้าน (เดินหน้าบ้าน) ไว้เพื่อให้ลูกหลานได้วิ่งเล่นกัน ส่วนมากเด็กๆ จะเล่นขายของ โดยใช้ใบไม้และวัตถุต่างๆ เท่าที่จะหาได้ สมมุติเป็นสินค้าและเป็นเงินแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายกัน ดังรูปที่ 5.31

รูปที่ 5.31 เด็กเล่นขายของที่ลานหน้าบ้าน

5.32 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (3)

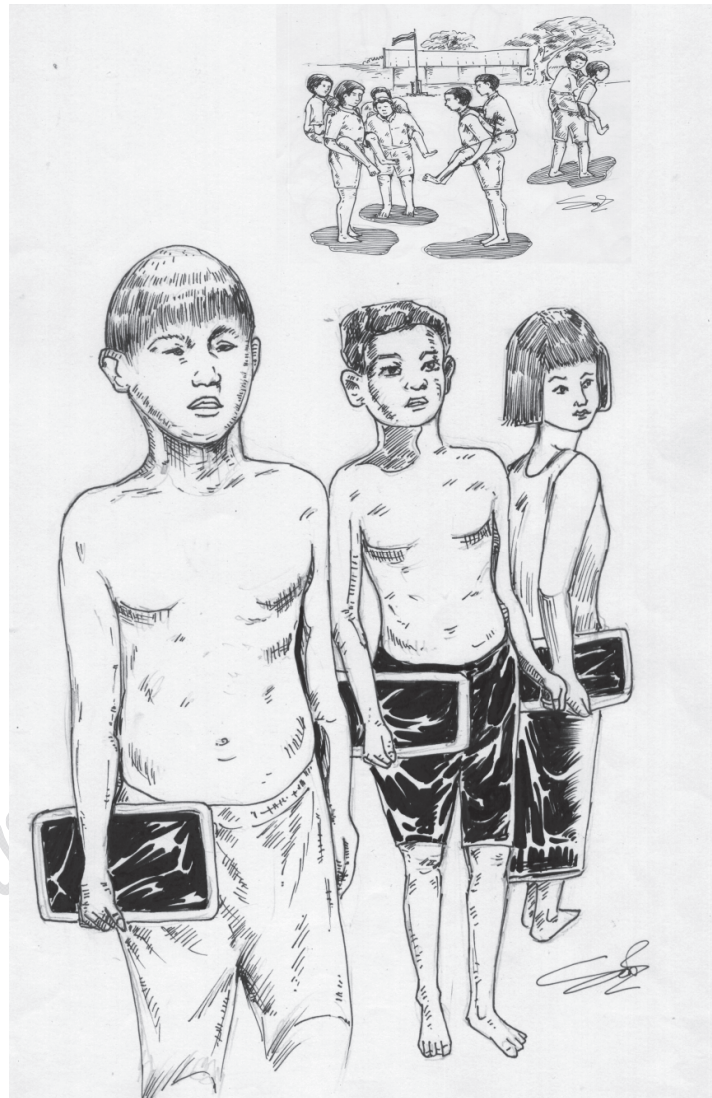
ชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณมีความสุขมากในการเล่นก่อกองทรายในวัด เพื่อนๆ ทุกคนในหมู่บ้าน หรือชุมชนจะมารวมกัน ในวันสงกรานต์ มีตำนานอีสานโบราณว่า การทำบุญก่อเจดีย์ทรายในวัด ถือว่าเป็นการขนทรายเข้าวัด *ใช้น้ำสรงมนต์* คนที่มาทำบุญที่วัดอาจจะนำฝุ่นทรายของวัดติดตัวออกไปโดยไม่รู้ตัว ทำให้บาปกรรมติดตัว จึงต้องนำทรายเข้าวัด ดังรูปที่ 5.32

รูปที่ 5.32 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานก่อเจดีย์ทราย

5.33 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (4)

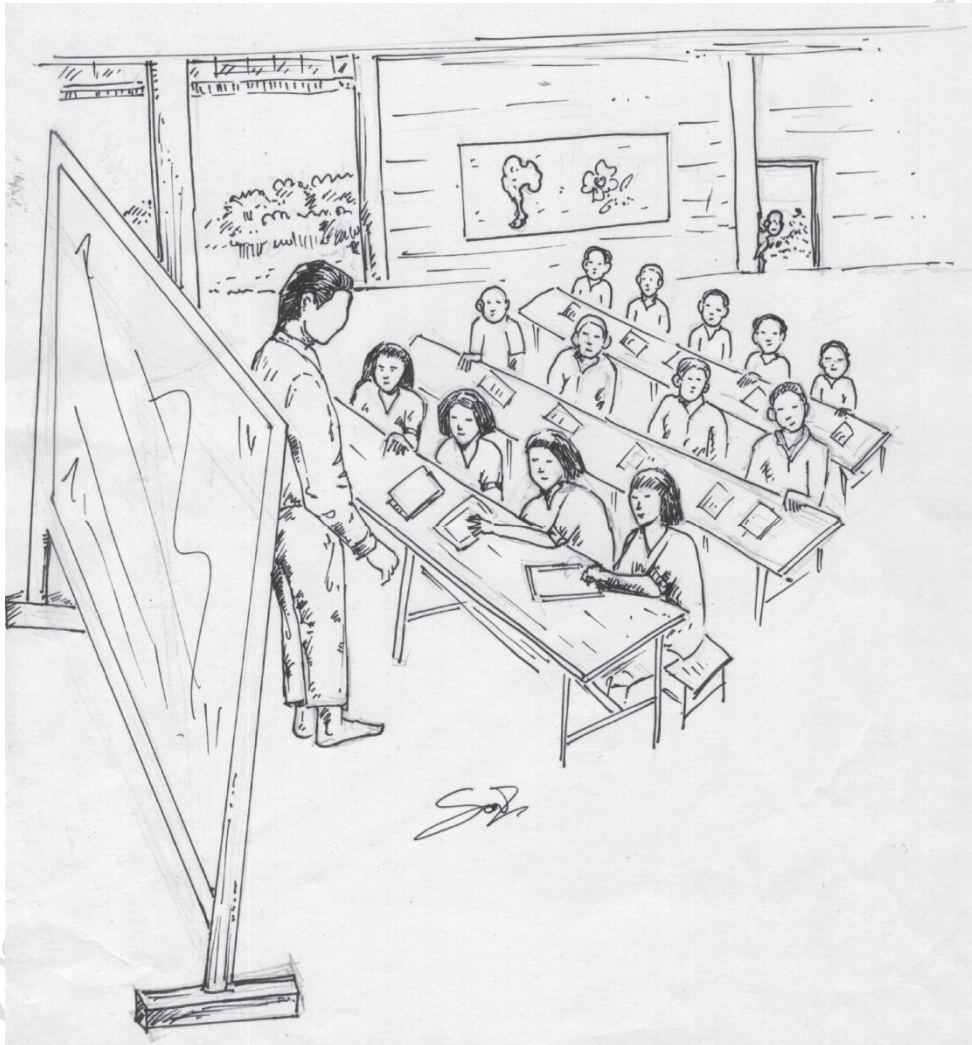
การศึกษาเล่าเรียนของเด็กอีสานสมัยโบราณ อุปกรณ์การเรียนที่ดีที่สุดคือกระดานฉนวนกับดินสอหิน (ที่ใช้เขียนกระดาน แต่หักง่ายมาก) สมัยแรกๆ จะไปเรียนกับพระที่วัด การแต่งกายผู้ชายไม่สวมเสื้อ เพราะยังไม่มีโรงเรียน ต่อมาเมื่อมีโรงเรียนก็ยังคงใช้กระดานฉนวนอยู่ หลังเลิกเรียนนักเรียนจะเล่นขี่ม้าส่งเมืองแข่งกัน โดยให้เด็กคนหนึ่งนั่งคล่อมหลังเด็กอีกคนหนึ่งแล้ววิ่งแข่งกัน ใครถึงเส้นชัยก่อนถือว่าชนะ ดังรูปที่ 5.33

รูปที่ 5.33 การไปเล่าเรียนของเด็กอีสาน

5.34 วิธีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (5)

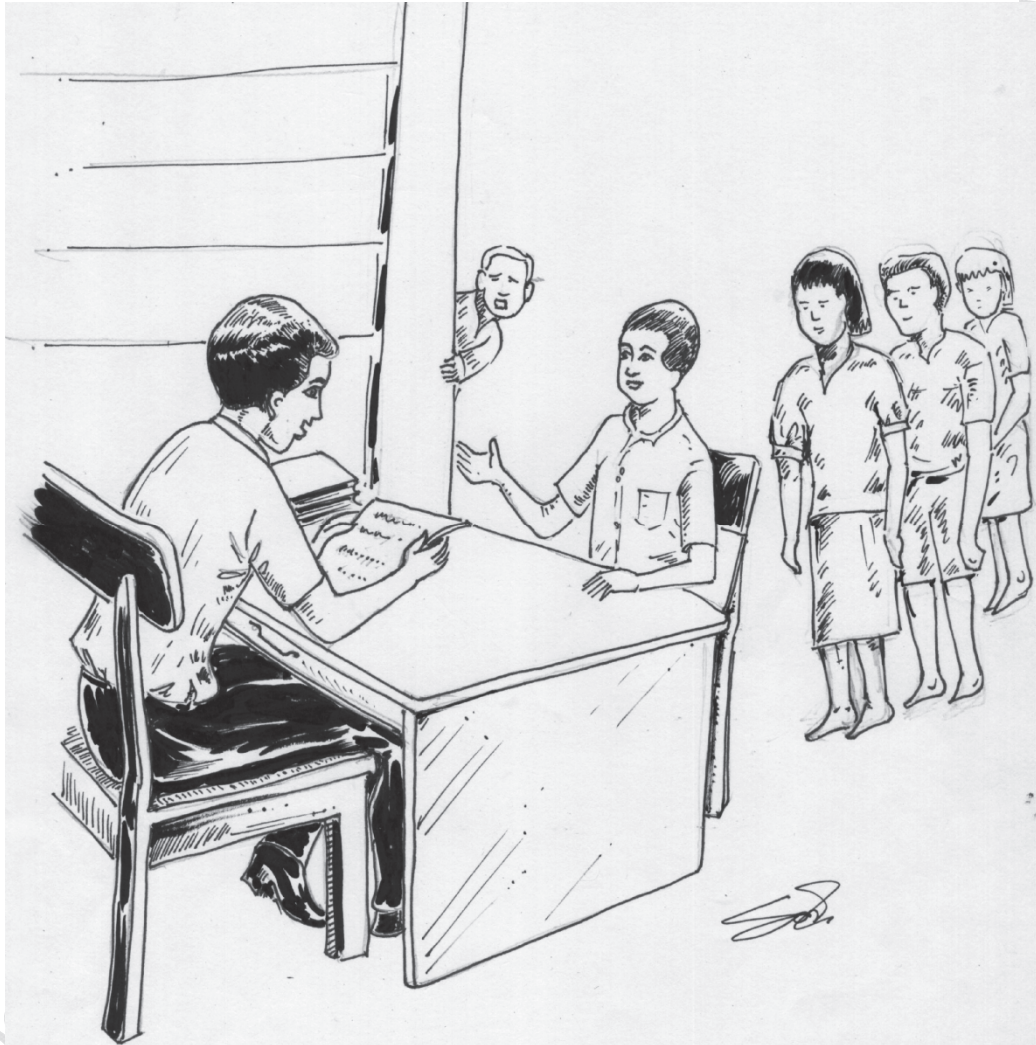
การเรียนหนังสือของคนอีสาน สมัยก่อนโรงเรียนมีน้อย ครูสอนมีความสามารถสูงทำให้ผู้เรียนมีความคิดหรือจินตนาการเห็นจริง และผู้เฒ่าอีสานนิยมให้ลูกหลานได้ศึกษาเล่าเรียน ดังมีคำสั่งสอนลูกหลาน เช่น “*ยามบ่บ้องให้มันอยู่ฮ้างนอนดูน บ่ญเฮามีสิ่งตสูงเท่บงก้า*” ตอนเป็นเด็กให้พยายามเรียนรู้ ถ้ามีบุญอาจได้เป็นใหญ่ หรือ “*คั่นบ่ออกจากบ้านบ่เห็นด่านแดนไกล คั่นบ่ไปหาเฮียนก็บ่มีความฮู้*” ถ้าไม่ออกจากบ้านไม่เห็นที่อื่น ถ้าไม่ไปหาเรียนก็ไม่มีความรู้ ดังรูปที่ 5.34

รูปที่ 5.34 การเรียนของเด็กอีสานในโรงเรียน

5.35 วิธีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (6)

การเรียนการสอนสมัยก่อน ครูนิยมให้นักเรียนออกมาท่องจำหรือบทธาขยานให้ครูฟังทีละคน เช่น บทธาขยาน “*ไผ่ๆ มาสั้หับใบ อีแม่กาก็มาไล่ อีแม่โกไล่ตีกา นมาในญ่กัไล่เน่า นมุในเล้าแลดู นมา ปุ่แลมแลปูนา และปูม่ปุ่ทะเล เต่านาและเต่าดำ อยู่ในน้ำกับจระเข้ ปลาอยู่อยู่ทะเล ปลาที่ แร่ไม่สู้ดี*” ถ้าเด็กคนไหนท่องไม่ได้จะต้องไปฝึกหัดจนจำได้ ดังรูปที่ 5.35

รูปที่ 5.35 การท่องบทธาขยานหรือท่องจำของนักเรียน

5.36 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (7)

เด็กอีสานเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้ว ส่วนหนึ่งออกไปทำไร่ไถนาช่วยพ่อแม่ทำงาน ส่วนหนึ่งต้องการศึกษาเล่าเรียนต่อจะต้องไปบวชเป็นเณรเรียนวิชานักธรรมที่วัด หรือไม่ก่อนมีครอบครัวผู้ชายอีสานนิยมบวชก่อนแต่งงาน ดังรูปที่ 5.36

รูปที่ 5.36 การบวชเรียนของเด็กอีสาน

5.37 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (8)

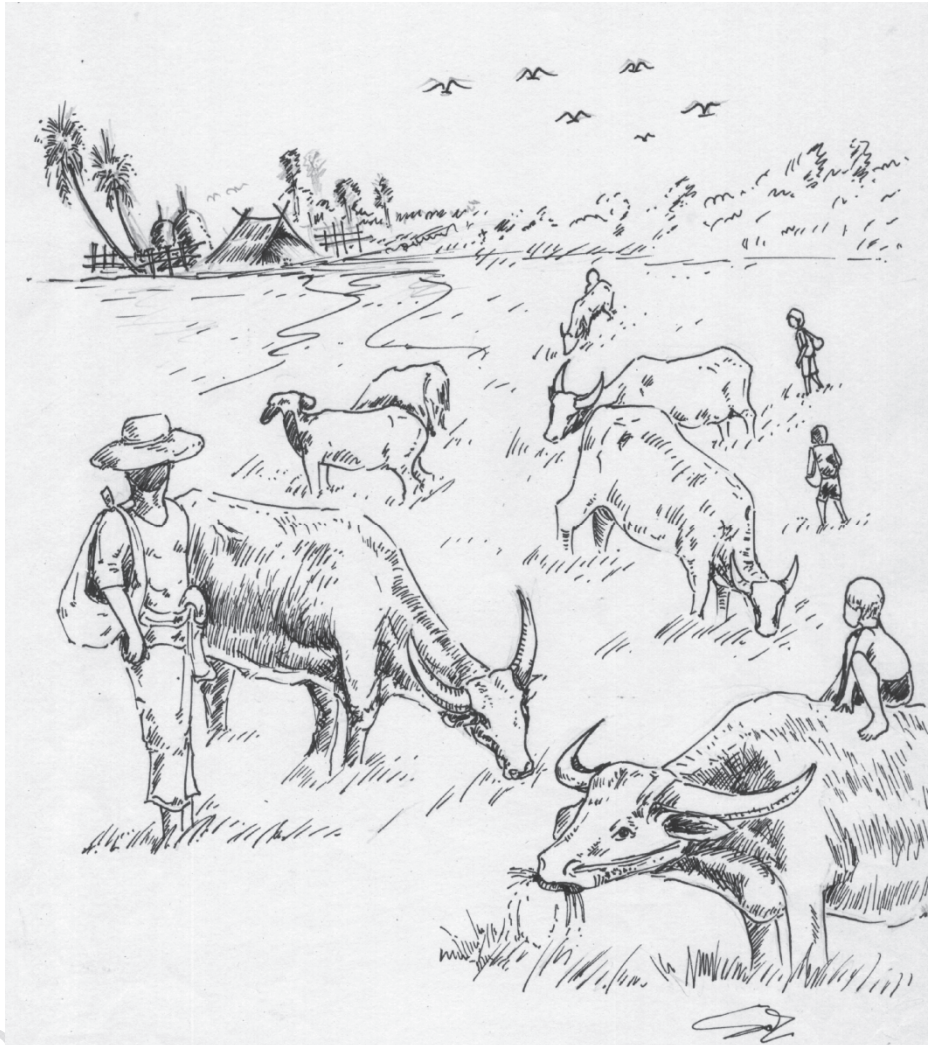
ทุกครอบครัวของคนอีสานโบราณมีอาชีพหลักคือการทำนา และจะต้องใช้ควายไถนา เด็กเกือบทุกคนจะต้องไปเลี้ยงควายกัน หลังจากเลิกไถนา พวกเขาก็นำควายไปที่มีทุ่งหญ้า พร้อมห่อข้าวไปกินกลางวัน พอถึงตอนเย็นจึงพาควายกลับบ้าน ดังรูปที่ 5.37

รูปที่ 5.37 เด็กเลี้ยงควายสมัยก่อน

5.38 วิถีชีวิตวัยเด็กอีสานโบราณ (9)

การออกเป็นเลียงควายของเด็กอีสาน เป็นวิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งจากธรรมชาติที่แท้จริง บางครั้งมีญาติผู้ใหญ่ไปเลียงควายตัวนกัน ได้ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของสัตว์และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ดังรูปที่ 5.38

รูปที่ 5.38 เด็กเลียงควายสมัยก่อน

5.39 ช่วงเป็นวัยรุ่น (1)

วัยรุ่นสมัยก่อนไปจีบสาวหรือไปคุยสาว ส่วนมากจะไปตอนเย็นที่บ้านสาวหลังกินข้าวเย็น ซึ่งการจีบกันของคนสมัยก่อน ส่วนมากใช้คำผญาอีสาน ได้ต่อกันเป็นเชิงพรรณนาเกี่ยวกับ

(ชาย).... สุนัขบางนั้นเสมอมนั้นเดี๋ยวก่อนเอ เกิงพ่อแม่ที่น้องช้บางถือนอยู่สุดคนบ่ได้..

(หญิง) ...น้องนี้ สุนัขบางนั้น เสมอมนั้นเดี๋ยวก่อนเอ เกิงพ่อแม่ที่น้องช้บาง ถือนอยู่สุดคน...

(ชาย).... อ้ายน้องจากถ้ามั่วน้ำ ถ้ามั่วเงิงปลา ถ้ามั่วเงิง อ้ายจากถ้ามั่วเงิงเท้ อ้ายจากถ้ามั่ว

น้องว่ามีตัวแล้วหรือบ่ หรือว่ามีแต่ขี้ ตัวลื้อฮ้อนหากบ่มี

(หญิง)....โอเออ อ้ายเออ น้องนี้บ่อดอฮ้องฮ้องเสมอมนั้นดั่งตอตัด ทัดแต่เป็นหญิงมาบ่มี ชายลื้อมาเกิง

ตัดแต่สอนลอนเงิงบ่มี เดี๋ยวลื้อเกิงลุ่ม ตัวแต่เป็นตุ่มไม้เดี๋ยวลื้อเกิงลุ่มบ่มี

(ชาย).... น้องอ่ามมาดิเผลอเง้ เอเลมาบ่ลู่ บ่แนมนะฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อ

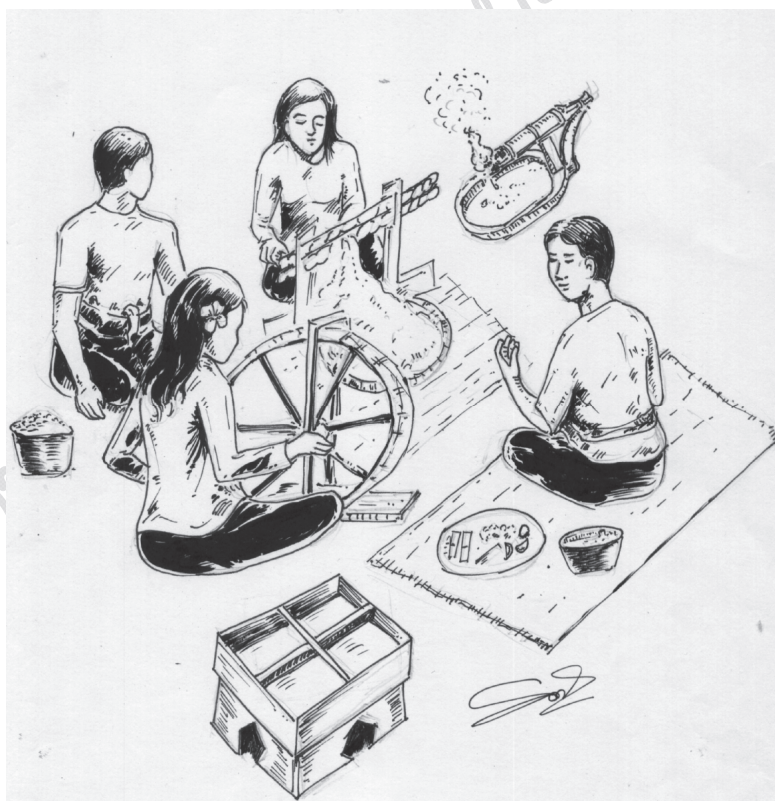
(หญิง)....ด้นบ่เงิงน้องบ่เง้ ด้นบ่เอาน้องบ่เง้ ด้นบ่แนมนะ น้องบ่ไล่ดลางลง ตัดลงแล้ว

ถอยดินมันลื้อมา มันลื้อมาบ่เงิงเงิงเงิงเงิงเงิงเงิงเงิง

(ชาย).... อ้ายนี้เป็นดั่งฮาชาไนม้ เดินทางนิมนอด มาท่อน้ำสร้างแล้วในเก้กะส่องดาง กลางไปแล้ว

ตัดดินมาก้มส่อง อ้ายก้มกะก้มเงิงได้ เล็งลื้ออยู่เปล่าดาง

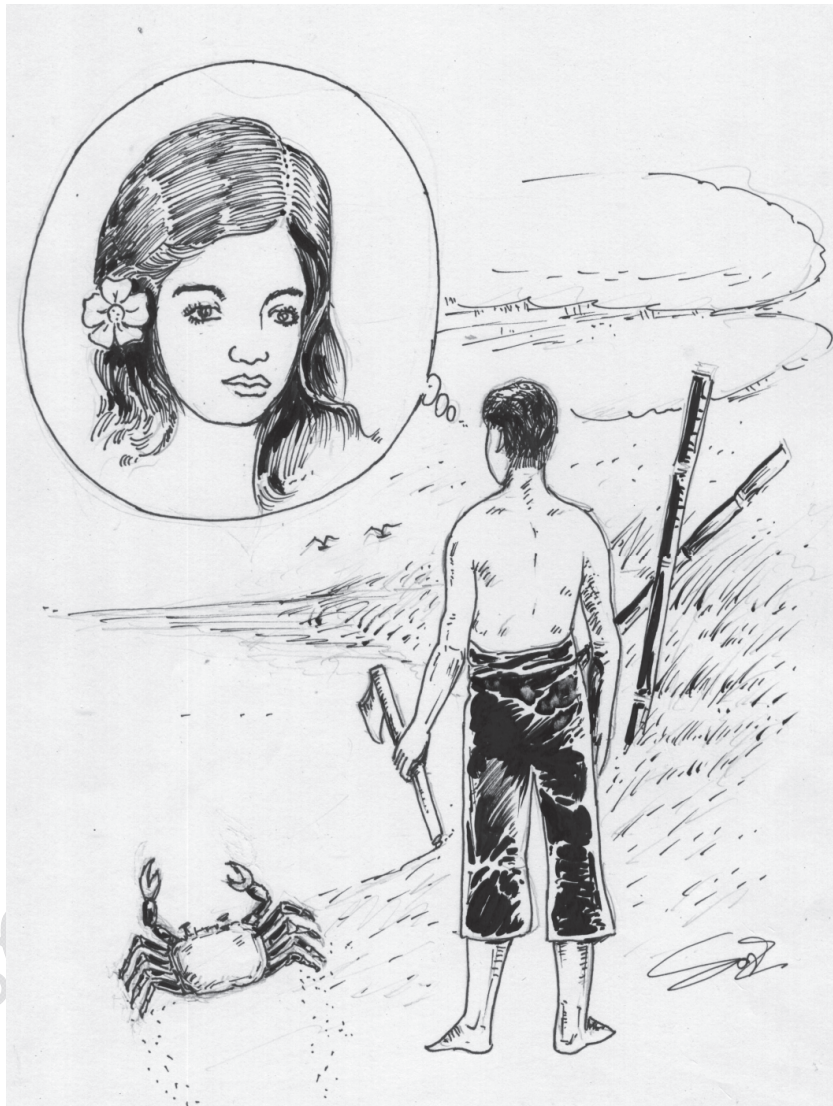
(หญิง).... น้องนี้เป็นดั่งเฮ็ดดาเง้ เสาประดองดุนดา นาผู้ดิดช้องเง้ ให้นางฮ้อนกะบ่ม

รูปที่ 5.39 หนุ่มสาวจีบกันสมัยก่อน

5.40 ช่วงเป็นวัยรุ่น (2)

พอโตเข้าสู่วัยรุ่นเริ่มมีความรัก ออกไปทำงานตามท้องทุ่งเริ่มครุ่นคิดถึงหญิงผู้ที่เป็นที่รักหรือหมายปองเป็นคู่ชีวิต ส่วนมากเป็นผู้หญิงภายในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านอื่น ดังมีคำกล่าวของคนโบราณอีสานที่กล่าวถึงหนุ่มอีสาน เมื่อคิดถึงสาวว่า “*บ่เห็นหน้า เห็นแต่เงาสะท้อนอยู่ เห็นอู่แอ่งน้ำ ปานได้น้ำ*” ดังรูปที่ 5.40

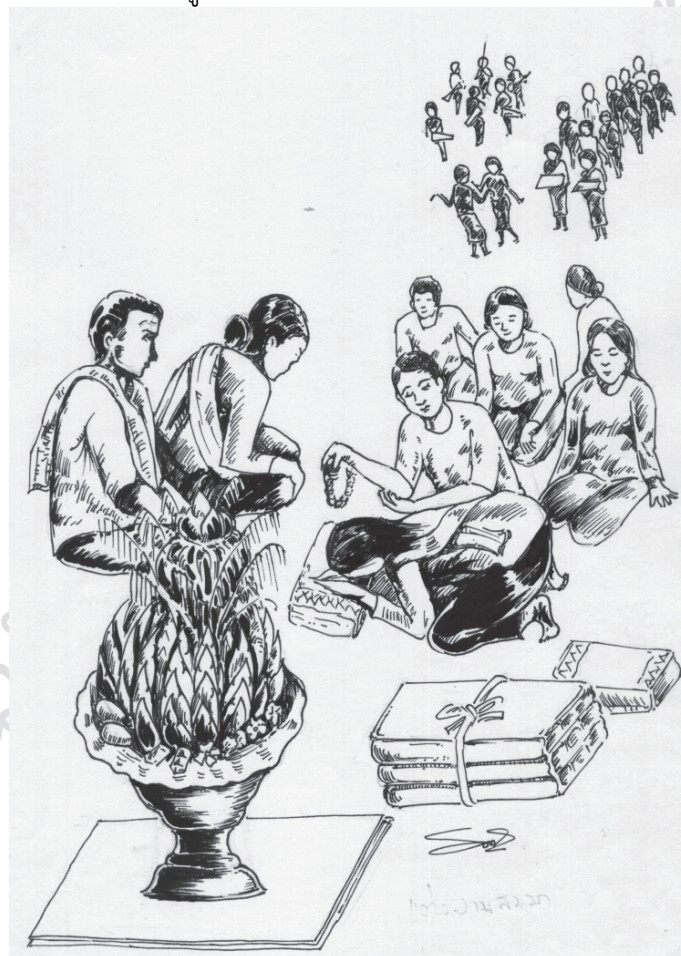
รูปที่ 5.40 เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นของเด็กอีสาน

5.41 งานกินดองหรือแต่งงาน

ลักษณะผู้ชายที่หญิงต้องการสม้ยก่อน รูปสมบัติ มีรูปร่างสมประกอบ ไม่พิการเสียแขนขา หู ตา เป็นต้น มีความรู้ ประพฤติดีมีศีลธรรม เคารพต่อกฎหมายและจารีตประเพณีของบ้านเมือง มีฐานะ มีเรือนชานบ้านช่องที่ทำมาหากิน

ลักษณะของหญิงที่ดีสม้ยก่อน ต้องรู้จักเรือน 3 น้ำ 4 เรือน ได้แก่ เรือนผม เรือนไฟ เรือนนอน เรือนทั้งสามนี้ต้องรักษาให้สะอาด น้ำ 4 ได้แก่ **น้ำกิน น้ำใช้ น้ำเต้าปูน น้ำใจ** น้ำเหล่านี้ต้องให้สะอาด ดังภาษิตว่า "หญิงใดสมบูรณ์ด้วยเรือนสามน้ำสี่ เป็นหญิงดีเลิศล้ำสมควรแท้แม่เอือนแท้แล้ว"

การแต่งงาน ภาษาอีสานเรียกว่า “งานกินดอง” มีความหมายว่า จะต้องเป็นวงศ์าคณาญาติ ต่อไปในกาลข้างหน้า ประเพณีนี้เป็นประเพณีรกระหว่างชายหนุ่มและฝ่ายหญิงสาวที่สมักรักใคร่จะเป็นสามีภรรยาด้วยกันคือเริ่มต้นแต่ การสู่ขอ การหมั้น และการแต่งงานประเพณีกินดอง ดังรูปที่ 5.41

รูปที่ 5.41 งานกินดอง

5.42 งานลงแขกฟาดข้าว

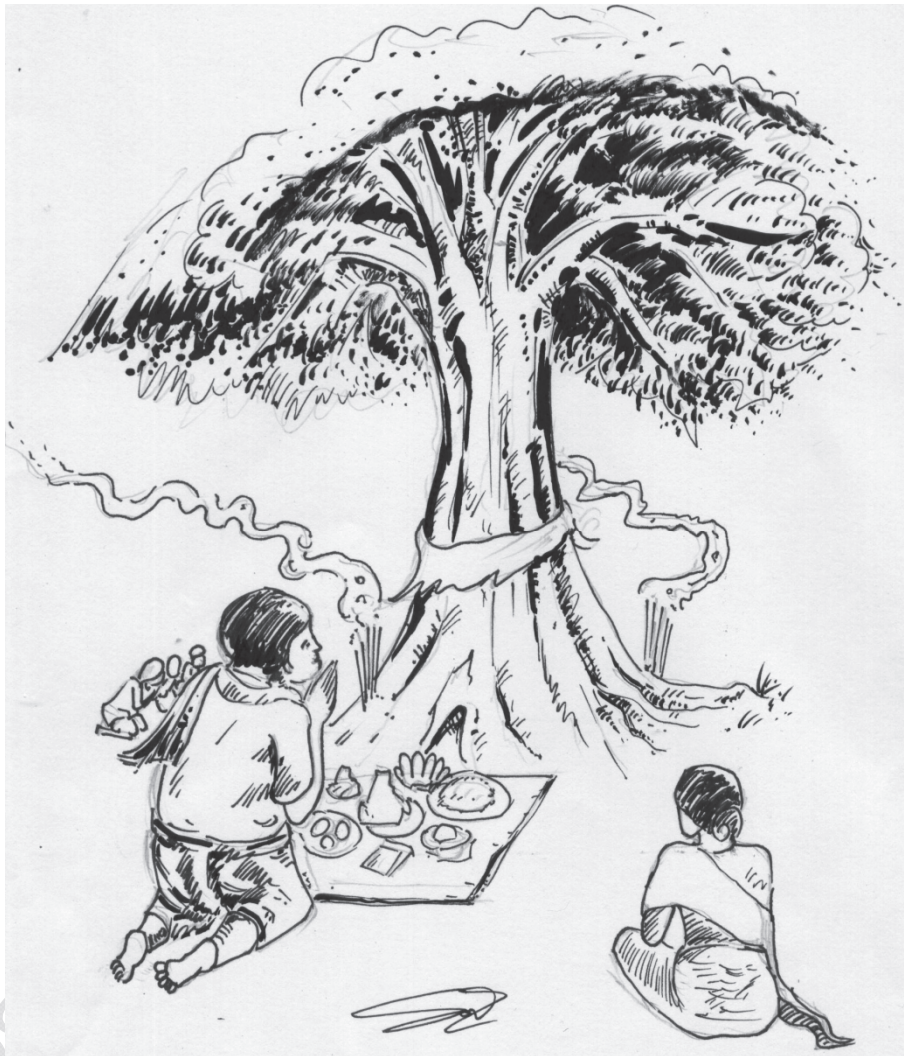
การทำนาของชาวอีสานสมัยก่อน มีการลงแขกดำนา เกี่ยวข้าว และหนวดข้าวหรือฟาดข้าว การลงแขกฟาดข้าวหรือหนวดข้าว เมื่อนำข้าวที่เกี่ยวเสร็จมัดเป็นฟ่อน ขนไปเก็บที่ลานข้าวแล้ว ไปบอกกล่าวเพื่อนบ้านให้มาช่วยฟาดข้าว ส่วนข้าวที่ฟาดเสร็จพวกผู้หญิงจะแกล้งฟ่อนข้าวออกมารวมกัน และนำไม้มาตีอีก เรียกว่าตีข้าวสะนู เป็นการตีสลักกันถ้ามีหลายคน ซึ่งเป็นตีข้าวที่ตรงบริเวณไม้ฟาดข้าวจับไว้ ดังรูปที่ 5.42

รูปที่ 5.42 การลงแขกฟาดข้าวในอดีต

5.43 ความเชื่อเรื่องต้นไม้

คนอีสานสมัยก่อนมีความเชื่อว่าต้นไม้ทุกต้นที่โตใหญ่เป็นร่มเงาหนาทึบ จะต้องเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเทวดาหรือผีนางไม้รักษาอยู่ทุกต้น จำเป็นต้องให้ความเคารพและถวายเครื่องสักการะต่างๆ เมื่อไปทำกิจกรรมสิ่งใดๆ ที่อยู่ใกล้ต้นไม้ต้นนั้น ดังรูปที่ 5.43

รูปที่ 5.43 การถวายเครื่องสักการะกับต้นไม้ใหญ่

5.44 การแก้มและเจ็บป่วย

เมื่อคนมีอายุมากขึ้นการเจ็บป่วย ด้วยโรคภัย ไข้ เจ็บ ก็ตามมา สมัยก่อนไม่มีโรงพยาบาล ต้องรักษาตนเองตามหมอพื้นบ้าน ซึ่งต้องใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สะสมกันมาหลายชั่วอายุคนในการหาสมุนไพรที่นำมาทำเป็นยาแก้อาการต่างๆ ยาดีพื้นบ้านจะช่วยกันมาดูแลรักษาเท่าที่ทำได้ ดังรูปที่ 5.44

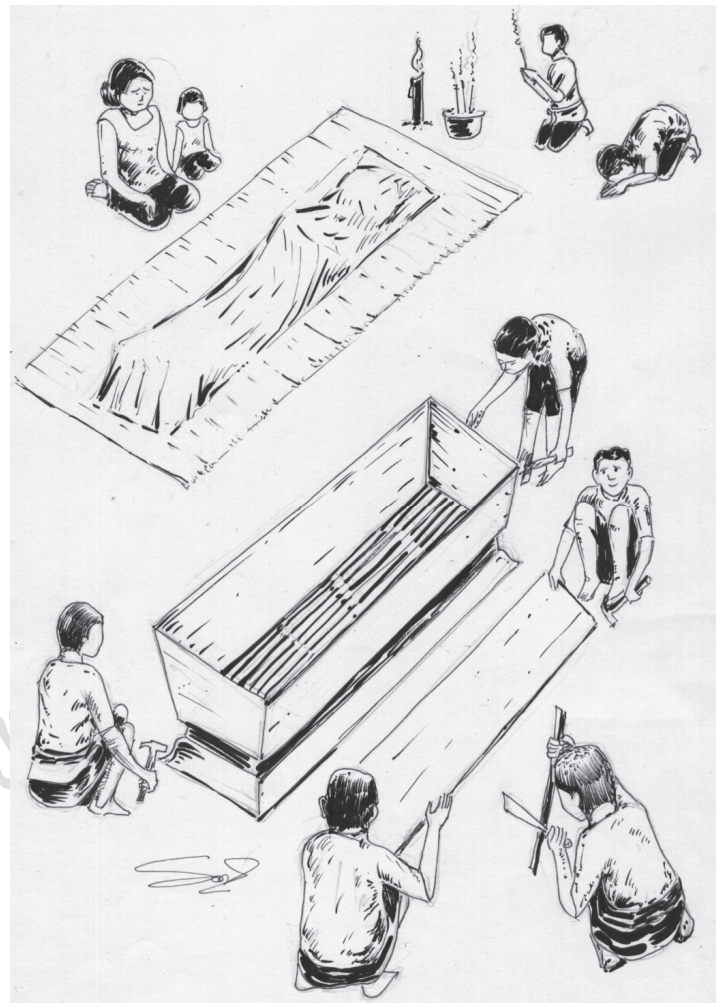

รูปที่ 5.44 การดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย

5.45 การตาย

คนอีสานสมัยก่อนเมื่อญาติพี่น้องเสียชีวิต คนทั้งหมู่บ้านมาช่วยกันทำพิธีการต่างๆ เช่น การมัดศพ ใช้เชือกหรือด้ายมัดศพ 3 เปราะ คือที่ คอ 1 มือ 1 เท้า 1 ทางคติโลก ถือว่าเพื่อกัน มิให้ศพ พองขึ้นตันโลงแตก ทางคตินิยม ถือว่าเครื่องผูกมัดคนมี 3 คือ คนที่ 1 เชือกคือลูกมัดที่คอ คนที่ 2 เชือกคือสมบัติมัดที่เท้า คนที่ 3 เชือกคือเมียมัดที่มือ ตรงกับภาษิตโบราณอีสานที่ว่า **"ตณนาฮักลูก เนมือนัดไขกผูกคอ ตณนาฮักเมียเนมือนัดไขกผูกศอก ตณนาฮักเข้าของเนมือนัดไขกผูกสอตัน ตณนาสามอันนี้มาจันไนเป็นเชือก ไก่ลึงเกลือกอยู่ในวัง-สงสาร"** ดังรูปที่

5.45

รูปที่ 5.45 การตาย

5.46 การเผาศพ

พิธีเผาศพ ต้องล้างศพก่อน ก่อนล้างต้องพลิกศพ เอาผ้าห่อศพออก เพื่อไฟจะได้ไหม้เร็ว แล้วทุบเอาน้ำมะพร้าวและน้ำอบ น้ำหอมล้างหน้าศพ ทางคติโลก ถือว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำที่ใสสะอาดการล้างก็เพื่อให้ศพสะอาด ปราศจากมลทิน ทางคติธรรม ถือว่าสอนคนเป็นให้เอาน้ำ สุจริตธรรมชำระล้างใจให้สะอาด โยนผ้าข้ามโลง เมื่อล้างศพแล้วโยนผ้าข้ามโลง 3 ครั้ง แล้วเอาผ้านั้นไปให้พระนั่งสวดมาติกา เสร็จแล้วจะเก็บไปหรือถวายพระ

ไฟสำหรับจุดศพนั้นเขามีไว้ต่างหากใช้ได้หรือจุดเทียนห้ามมิให้จุดติดต่อกัน ด้วยถือว่าไฟธรรมดาก็ดี **ไพเราะ โกละ โมนะ** ไฟทั้งหมดนี้เป็นของร้อน ถ้าไปต่อกันเข้า จะลูกกลมใหญ่โตไหม้บ้านเมือง และ ทำลายทรัพย์สินอาคาร บ้านเรือนให้เสียหายพินาศ เผาแล้วกลับบ้าน มีการบายศรีสู่ขวัญให้เพื่อยุเย็นเป็นสุขต่อไป ดังรูปที่ 5.46

รูปที่ 5.46 การเผาศพ

บทที่ 6 ศาสนากับคนอีสาน

ศาสนากับชีวิตของคนอีสานโบราณได้ผูกพันกันมานานหลายชั่วอายุคน ได้สืบทอดกันจนมาถึงปัจจุบัน คนอีสานเกิดขึ้นมาส่วนมากโชคดีได้อยู่ท่ามกลางแห่งศาสนาตลอด ด้วยเหตุผลทางพื้นที่ ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้คนอีสานมีประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม ฯลฯ ที่เกี่ยวกับศาสนา จำนวนมาก ถือได้ว่าเป็นดินแดนนักบุญแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานี เป็นศูนย์กลางเรียนเกี่ยวกับธรรมะที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงทำให้เกิดมีพระนักปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เกิดขึ้นที่จังหวัดนี้ ตั้งแต่สมัยอดีตถึงปัจจุบันมีจำนวนหลายรูป ที่มีความสามารถเผยแผ่ศาสนาไปที่ต่างๆ จำนวนมาก

สถานที่วัดคนอีสานถือว่าเป็นสถานที่ด้านสังคมเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับธรรมะและอื่นๆ มากมายหรือเป็นศูนย์รวมความรู้ของชุมชนสมัยก่อน เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขกับสิ่งที่เป็นอยู่ คนเฒ่าคนแก่สมัยก่อนพอถึงวันพระจะไปรวมกันที่วัดพร้อมกับลูกหลาน มีพระสงฆ์ที่ปฏิบัติจริง ทำจริง มีศีล ธรรมะ เทศสั่งสอน ซึ่งในบทนี้ได้นำกิจกรรมบางส่วนของคนอีสานที่มีต่อศาสนาสืบทอดกันมา

6.1 พระถังโปง (1)

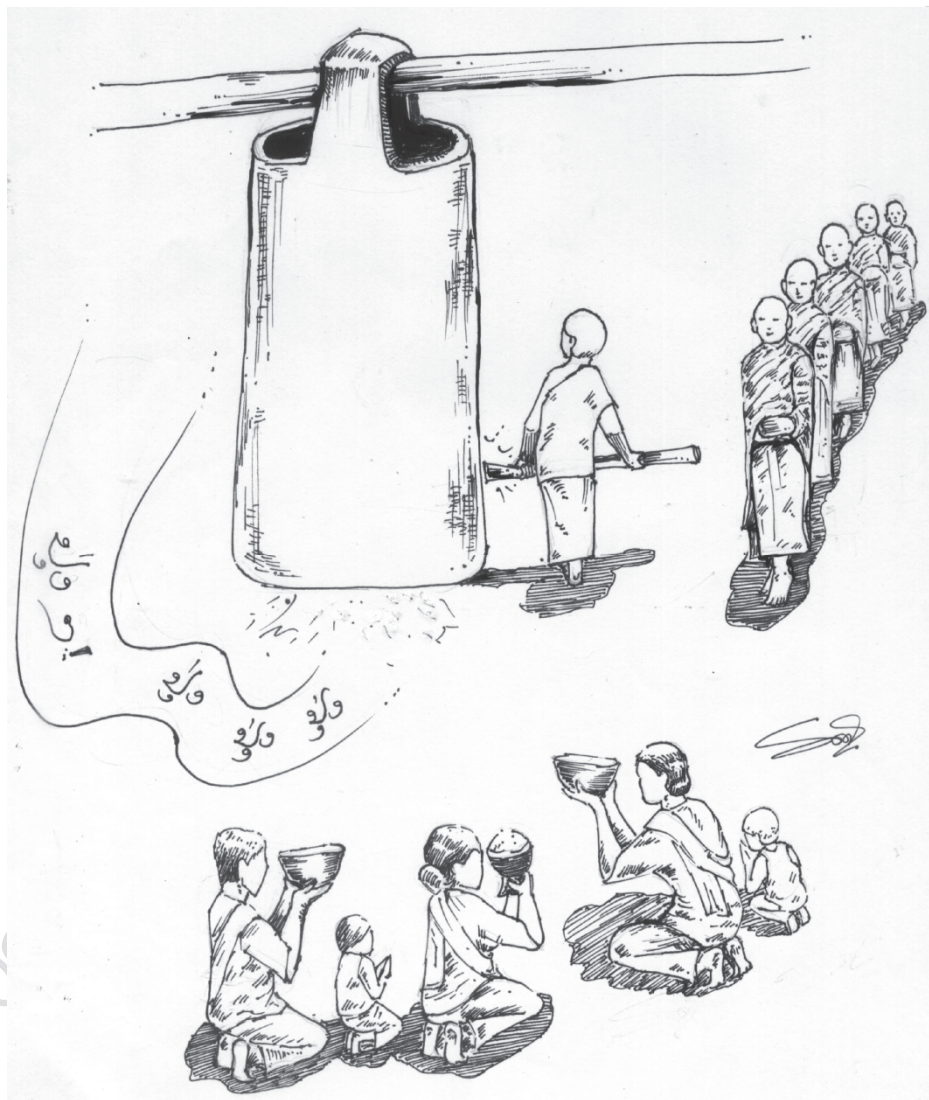
โปงเป็นเครื่องมือกำเนิดเสียงสัญญาณชนิดหนึ่งอยู่ที่วัด ทำจากไม้เนื้อแข็ง เจาะเป็นโพรง มีหลายขนาดขึ้นอยู่กับความต้องการเสียงดังมากน้อย จะใช้คู่กับท่อนไม้ขนาดพอเหมาะกับขนาดของโปง ลักษณะการใช้งานจะใช้ท่อนไม้กระแทกกับโปง หรือภาษาอีสานเรียกว่า “ถั่วโปง” ส่วนมากเป็นพระใช้ส่งสัญญาณเสียง ในการทำกิจกรรมต่างๆ ดังรูปที่ 6.1

รูปที่ 6.1 พระถังโปง (1)

6.2 พระถังโปง (2)

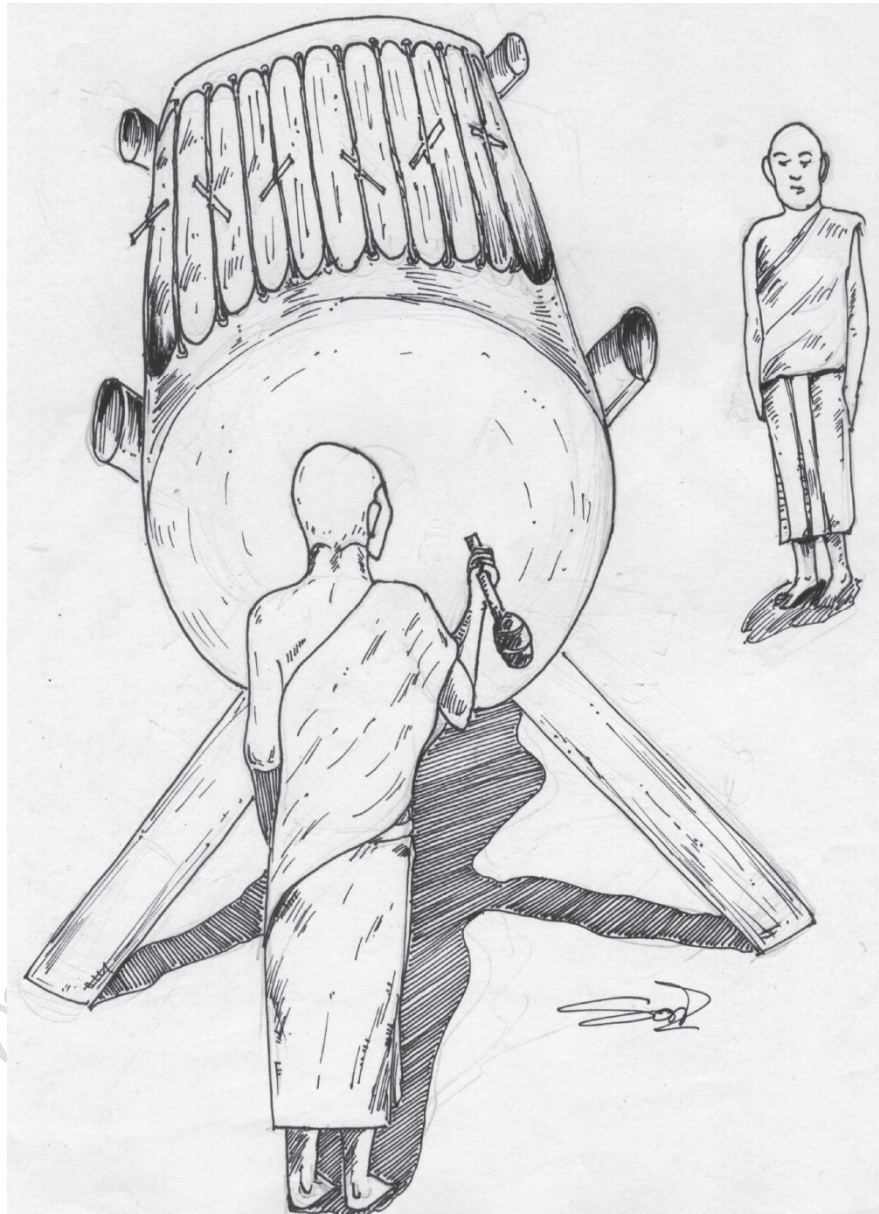
การถังโปงของพระเป็นการส่งสัญญาณเสียงบอกเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ของสงฆ์และฆราวาสหรือญาติโยม ที่จะต้องทำกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน เช่น การตี (ถัง) โปงตอนเช้า เวลาประมาณ 6 โมงเช้า แสดงให้ทราบว่าพระสงฆ์กำลังจะออกบิณฑบาต ให้ญาติโยมเตรียมใส่บาตร ส่วนการตี (ถัง) โปงเย็น หรือถังโปงแลง เวลาประมาณ 6 โมงเย็น เตือนให้ญาติโยมที่ออกไปทำมาหากินอยู่ไกลบ้าน ให้รีบกลับเข้าบ้านได้จะค่ำแล้ว สมัยก่อนไม่มีนาฬิกาใช้ ดังรูปที่ 6.2

รูปที่ 6.2 พระถังโปง (2)

6.3 การตีกลองเพล

การตีกลองเพลของพระสงฆ์ จะตีตอนประมาณเวลา 11.00 น เพื่อเป็นสัญญาณบอกเวลาฉันเพล ให้ญาติโยมเตรียมอาหารไปถวาย ทั้งนี้จะตีโดยใช้ไม้เดียว 3 ลา (ลา มาจากการรวกลองจน หอมือลา) จากซ้ายไปเร็วสุด จบด้วยการตี 3 ครั้ง ดังรูปที่ 6.3

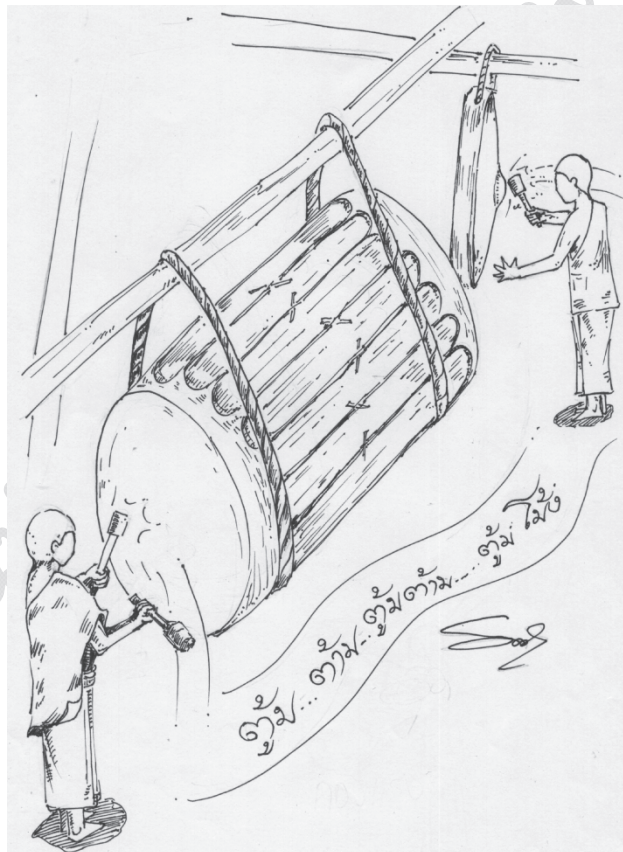

รูปที่ 6.3 การตีกลองเพล

6.4 การตีกลองแลง

ตำนานตีกลองแลง การตีกลองแลงเพื่อตอกย้ำลูกศร ที่พระอริยเจ้าท่านเสียบพระยาัยักษ์ไว้ มีให้พินขึ้นมากินคน ถ้าพระไม่ตีกลองแลงลูกศรจะค่อย ๆ คลายจากอกพระยาัยักษ์ และจะหลุดไปในที่สุด ัยักษ์ก็จะพินขึ้นมากินคน การตีกลองแลงแต่ละครั้งเป็นการย้ำลูกศรให้ตรึงแน่นในอกัยักษ์ตลอดไป

ส่วนประเพณีตีกลองแลงจะตีร่วมฆ้อง คือ การตีกลองสัญญาณตอนเย็น คำว่า “แลง” หมายถึง ตอนเย็นเวลาประมาณ 15.00 - 16.30 น. จะตีกันใน วันโกน วันพระขึ้น และแรม ในวัน ขึ้น 7- 8, 14 และ 15 ค่ำ ของทุกเดือน เมื่อถึงเวลา 15.00 น. จะมีการตีกลองแลง ซึ่งเป็นวันพระ พระภิกษุสามเณรจะหยุดการศึกษาเล่าเรียน ชักสรง จีวร ปิดกวาดบริเวณวัดให้สะอาด ลงฟังเทศน์ในวันพระ สำหรับญาติโยมจะหยุดพักงานมาทำบุญรักษาศีลฟังเทศน์ การตีกลองแลงมีเฉพาะในพรรษาเท่านั้น ดังรูปที่ 6.4

รูปที่ 6.4 การตีกลองแลงตีร่วมกับฆ้อง

6.5 การตีกลองเด็ก

ประเพณีตีกลองเด็ก (ตีก) เป็นการตีกลองกับฆ้องส่งสัญญาณตอนเวลาประมาณ 03.00 -04.00 น. เพื่อเป็นสัญญาณเตือนให้ประชาชนรู้ว่า ถึงวันโกนวันพระขึ้นหรือแรม 7-8-14 และ 15 ค่ำ แล้ว ให้จดเว้นสิ่งที่ควรงด ตื่นขึ้นมาสมาทานศีล ไหว้พระสวดมนต์ เจริญภาวนา

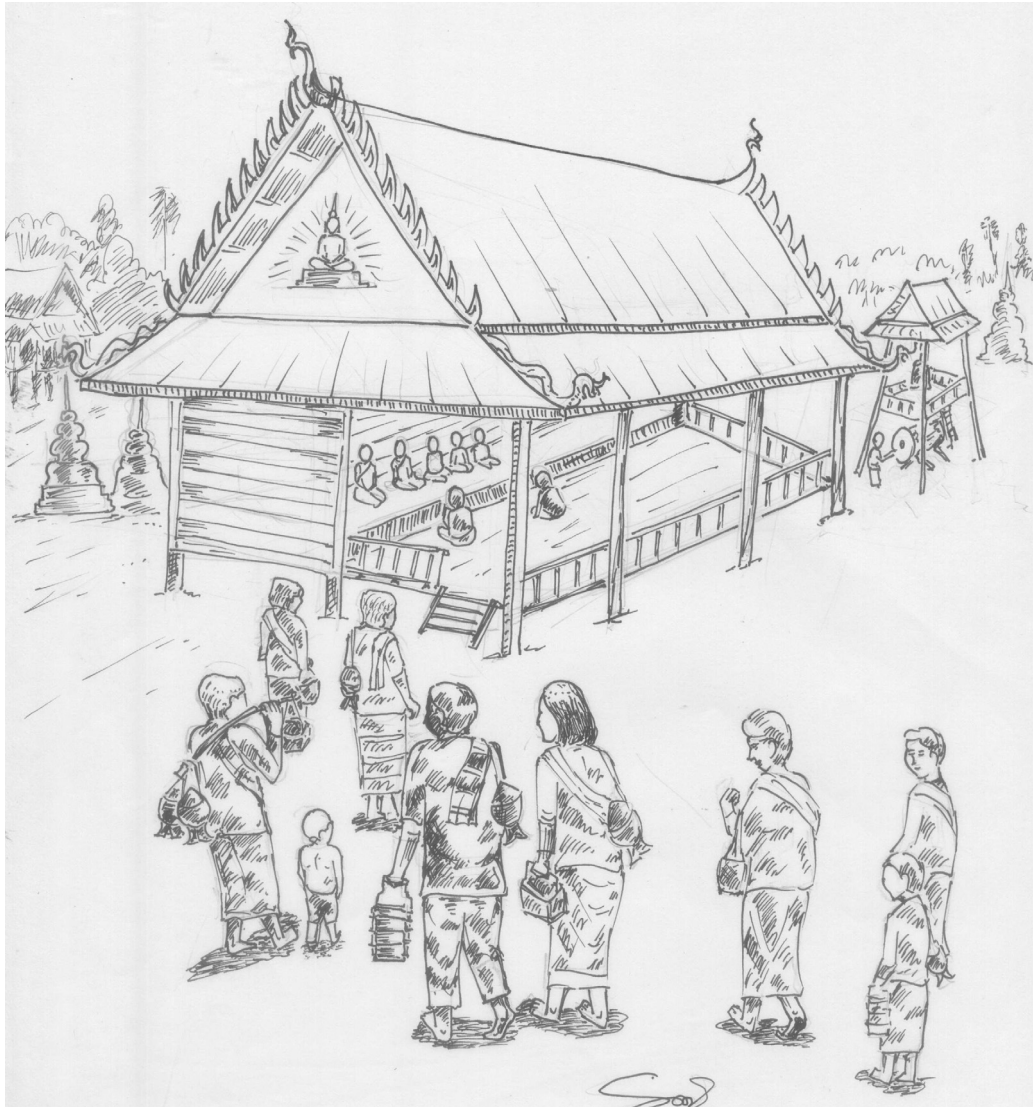
การตีกลองตีกเป็นสัญญาณเตือนก่อนตื่นนอน เพื่อให้ลุกขึ้นประกอบกรรมดีแต่เช้า กลางวันจะตั้งใจทำอะไรดี จะได้เตรียมตัวไว้แต่เช้า และจะไปบำเพ็ญความดีทั้งวันในวันโกนวันพระทั้งสองวัน เพื่อเตือนพระภิกษุสงฆ์ และญาติโยมว่า เป็นวันพระที่จะต้องทำกิจทางพระพุทธศาสนา ดังรูปที่ 6.5

รูปที่ 6.5 การตีกลองตีกตีร่วมกับฆ้อง

6.6 การไปทำบุญที่วัด (1)

การทำบุญทำทานของคนอีสานเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญส่วนหนึ่ง ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ญาติโยมจะไปจิ้งห้นและไปเพลมีได้ขาดตลอดมา ดังรูปที่ 6.6

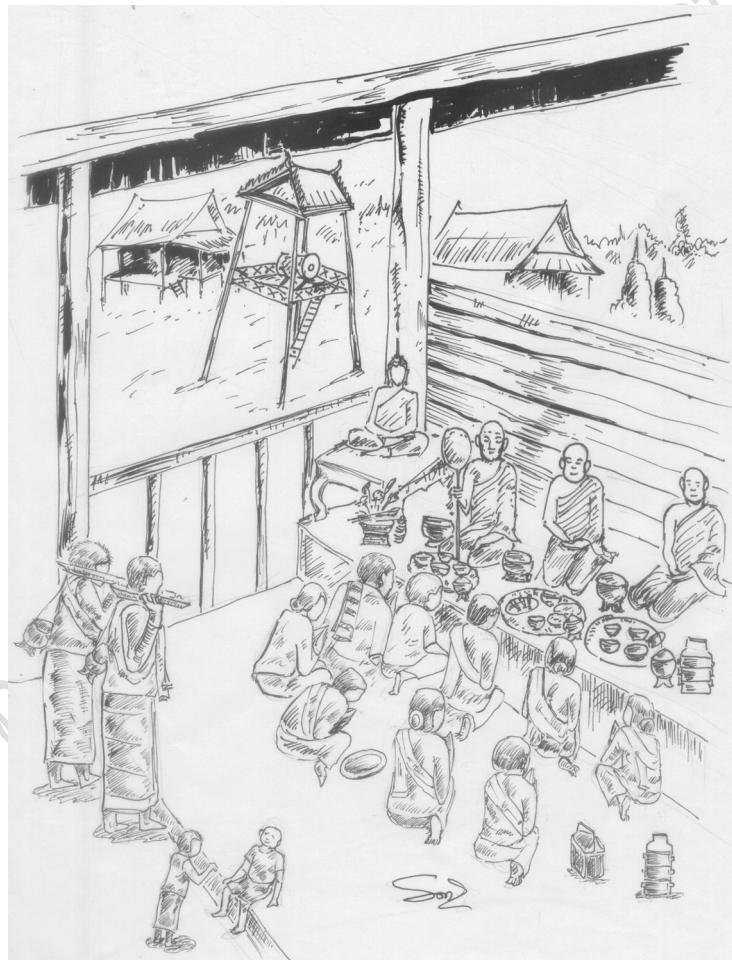

รูปที่ 6.6 การไปทำบุญที่วัดของคนอีสาน (1)

6.7 การไปทำบุญที่วัด (2)

ญาติโยมสมัยก่อนจะไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ ทำให้คนส่วนมากเป็นคนรักชาติ มีความเมตตา อยู่กันอย่างสงบสุข ไม่มีการลักขโมย ลูกหลานเกิดมาที่หลังมีการเชื่อฟังผู้ใหญ่ เพราะมีวัดและพระสงฆ์ช่วยอบรมสั่งสอนกลุ่มจิตระจอยอยู่ตลอดเวลา ดังรูปที่ 6.7 และคำกล่าวสุภาษิตอีสานว่า

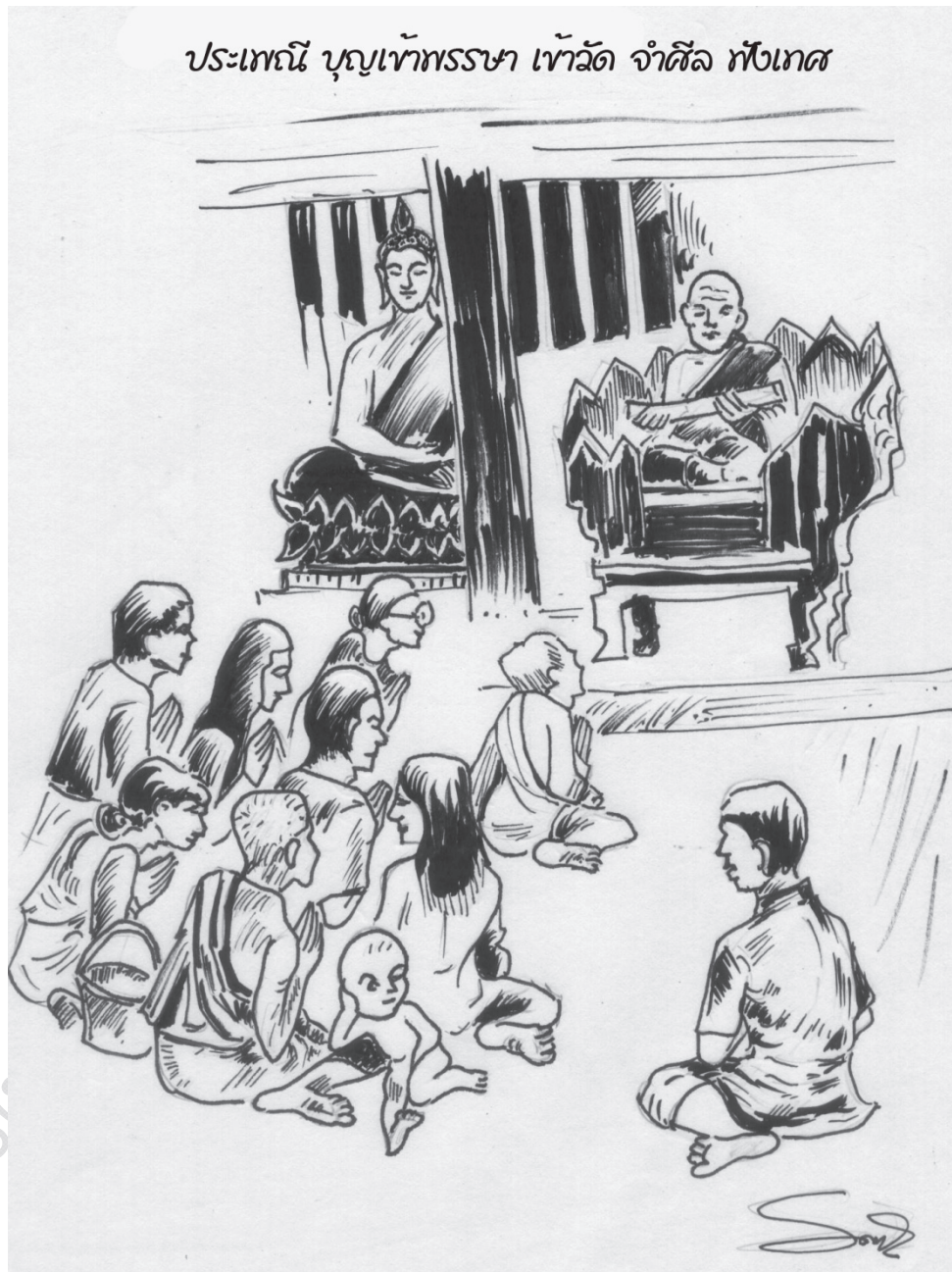
ศีลธรรมพาเขาดีได้	ควรตัดสินใจนอนเฝ้า
รัตนะพระไตรน่วยแก้ว	แนวพาข้อมอยู่จ้องเงิน
รัตนะพระไตรน่วยแก้ว	แนวพาข้อมอยู่จ้องเงิน
ไม่ถือศีลธรรมพระพุทเจ้า	เป็นคนเลวชาติเปล่า
ไม่เชื่ธรรมพระพุทเจ้า	ตายก็มด่าอยู่ไซ

รูปที่ 6.7 การไปทำบุญที่วัดของคนอีสาน (2)

6.8 การไปทำบุญและฟังเทศ

เจ้าพระยาของทุกปี ญาติโยมส่วนมากไปจำศีล ภาวนาอยู่ที่วัด ทุกๆ วันพระและจะพา ลูกหลานไปฟังเทศ เพื่อกล่อมเกล่าจิตใจ ให้เป็นคนดี ดังรูปที่ 6.8

รูปที่ 6.8 การไปทำบุญและฟังเทศของคนอีสาน

การศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมทางเทคโนโลยีสิ่งเครื่องใช้ของอีสานในอดีต

6.9 การทำบุญออกพรรษา (1)

การออกพรรษาของพระสงฆ์ เป็นการออกจากเขตจำกัฏ ไปพักแรมที่อื่นได้ “ พรรษา ” หมายถึง ฤดูฝน ปีหนึ่งมี 4 เดือน คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึง 15 ค่ำ เดือน 12 ในระหว่าง 3 เดือนนั้น ให้เฝ้าพรรษา แล้วพากันออกไปอีก 1 เดือน ให้หาปัจจัยจรรมาณาลดเบาลง บุญออกพรรษากันในวันเพ็ญกลางเดือนสิบเอ็ด บางทีเรียกว่า “บุญเดือนสิบเอ็ด”

การทำบุญออกพรรษา จะมีการทำบุญจุดประทีป จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญใต้ประทีป การใต้ประทีป หรือจุดประทีปนี้ มีความเป็นมาว่า การจุดธูปเทียนเป็นพุทธบูชาได้บุญกุศลมีตัวอย่างเช่น พระอนุรุทธเถระ เป็นพระอรหันต์ได้รับคำยกย่องว่ามีตาทิพย์ ทั้งนี้ก็เกิดจาก อานิสส ได้ให้ประทีปเป็นทาน

การทำบุญกฐิน การถวายผ้าที่ใส่สะดึงเป็นกรอบซึงเย็บจีวร เรียกกันว่าผ้า มีการกำหนดเวลาทำถวายเพียง 1 เดือน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันเพ็ญ เดือน 12 เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือน 12 จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนสิบสอง ดังรูปที่ 6.9

รูปที่ 6.9 การทำบุญกฐินของคนอีสาน

6.10 การทำบุญออกพรรษา (2)

บุญออกพรรษา เป็นงานบุญที่กระทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี จึงเรียกบุญประจำเดือนนี้ว่า บุญเดือนสิบเอ็ด นับเป็นฮีตที่ 11 ของชาวอีสาน และเพื่อเปิดโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ และจากวันนี้เป็นต้นไป พระภิกษุสงฆ์จะได้จาริกไปในที่ต่างๆ เพื่อเที่ยวสั่งสอนศีลธรรมและธรรมะแก่ประชาชน หรือแสวงหาความสงบวิเวก ในการปฏิบัติธรรมตามที่ต่างๆ ได้ โดยไม่ต้องกลับมาค้างแรมที่วัดเหมือนสามเดือนที่ผ่านมา ประเพณีการทำบุญออกพรรษาทุกปีชาวบ้านจะนำอาหารผลไม้ไปทำบุญที่วัด ดังรูปที่ 6.10

รูปที่ 6.10 การทำบุญออกพรรษา

6.11 การรับศีลและการรับพร

หลังจากการทำบุญทำทานเสร็จตามประเพณีอีสาน พระสงฆ์จะให้ศีลและให้พร แก่ญาติโยมที่มาทำบุญ ดังรูปที่ 6.11

รูปที่ 6.11 พระสงฆ์ให้ศีลและให้พร

6.12 พิธีบุญกองฮอด

“บุญกองฮอด” ส่วนมากทำกันในเดือน 4 เดือน 5 และเดือน 6 เป็นการสงฆ์น้ำพระ เพื่อการเลื่อนยศศักดิ์ให้กับภิกษุสงฆ์ ในภาษาวัดเรียกว่า “**เดรภิกษุ**” ภิกษุที่จะได้รับการฮอดสร่งน้ำนั้น จะต้องมาจากการเลือกของประชาชน เป็นภิกษุที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีศีลบริสุทธิ์ มีความวิริยะอุตสาหะในการศึกษาเล่าเรียน เช่น เรียนบทสวดมนต์น้อย สวดมนต์กลาง หรือปาฏิโมกข์ หรือผู้มีอาวุโสตั้งใจมั่นต่อการดำรงสมณเพศ มีระดับครั้งการสร่งน้ำดังนี้

ฮอดน้ำครั้งที่ 1 เรียกว่า “สำเร็จ” สีกออกมาเรียกว่า “จารย์”

ฮอดน้ำครั้งที่ 2 เรียกว่า “บาร” สีกออกมาเรียกว่า “จารย์บาร”

ฮอดน้ำครั้งที่ 3 เรียกว่า “บาร” สีกออกมาเรียกว่า “จารย์บาร”

ฮอดน้ำครั้งที่ 4 เรียกว่า “บาร” สีกออกมาเรียกว่า “จารย์บาร”

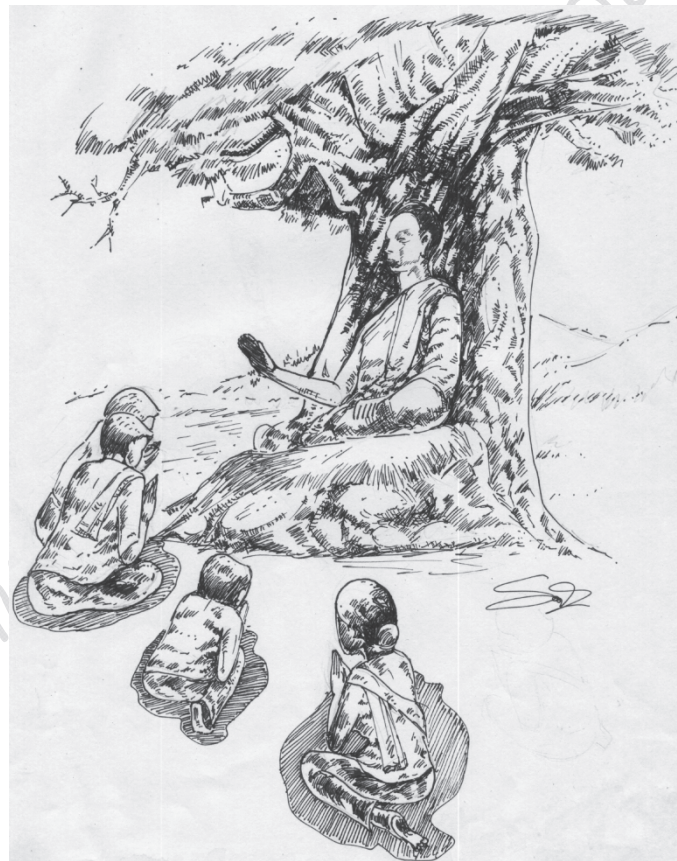

รูปที่ 6.12 บุญกองฮอดคนอีสาน

6.13 พระธุดงค์

พระภิกษุในพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้เป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายคณธูระ และฝ่ายวิปัสสนาธูระ ฝ่ายคณธูระ ศึกษาพระปริยัติธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดความรอบรู้ในหลักธรรม เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ และสั่งสอนผู้อื่นต่อไป จะอยู่ที่วัดในเมืองหรือหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการแสวงหาความรู้เพื่อตนเองจากแหล่งความรู้ต่างๆ และได้ใช้ความรู้นั้นๆ สั่งสอนผู้อื่นได้ง่าย จึงเรียกพระภิกษุนี้ว่าเป็นฝ่ายคามวาสี หรือพระบ้าน

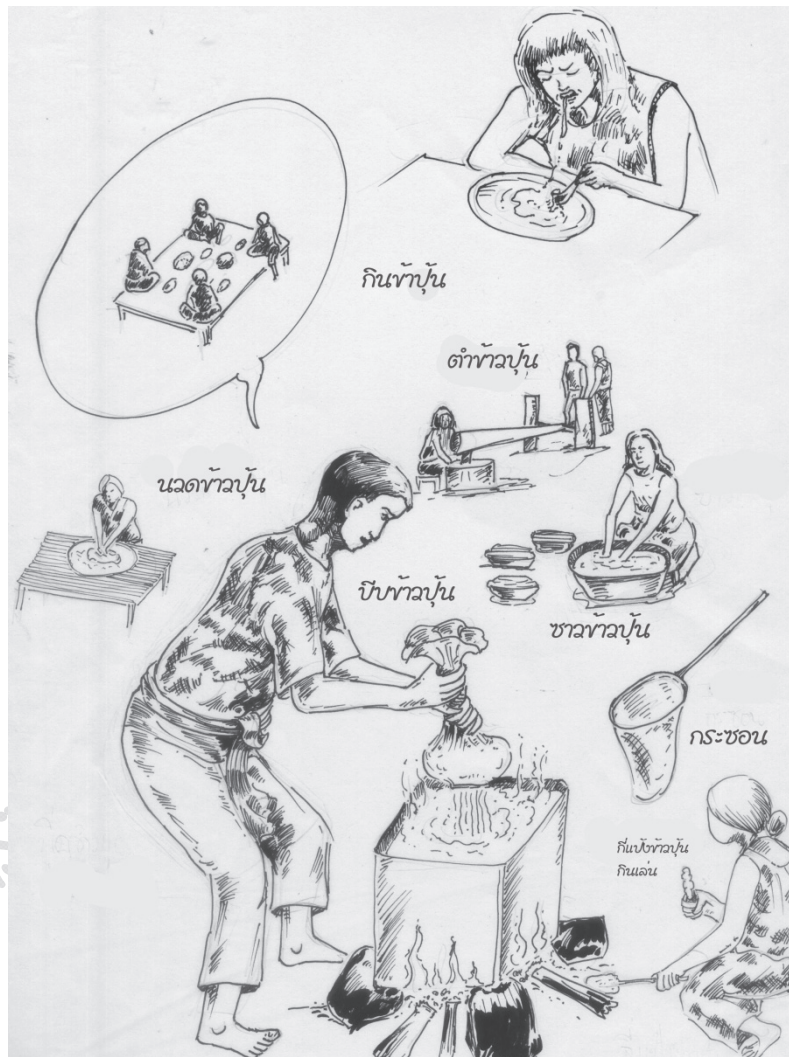
อีกฝ่ายหนึ่งเป็นวิปัสสนาธูระ นำเอาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จริงจังโดยเน้นที่การฝึกจิตในด้านสมาธิ การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลดังกล่าวจำเป็นต้องหาที่สงบสงัด ห่างไกลต่อการรบกวนจากภายนอกในรูปแบบต่างๆ ดังนั้นพระภิกษุฝ่ายนี้จึงออกไปสู่ป่าเขา หรือเรียกฝ่ายพระอรัญวาสี หรือพระธุดงค์ ที่ผ่านมาดินแดนอีสานจึงมีพระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ด้วย ศิล และปัญญา ถึงขั้นอริยะเจ้าหลายรูป ดังรูปที่ 6.13

รูปที่ 6.13 พระธุดงค์อีสาน

6.14 งานบุญที่อีสาน (1)

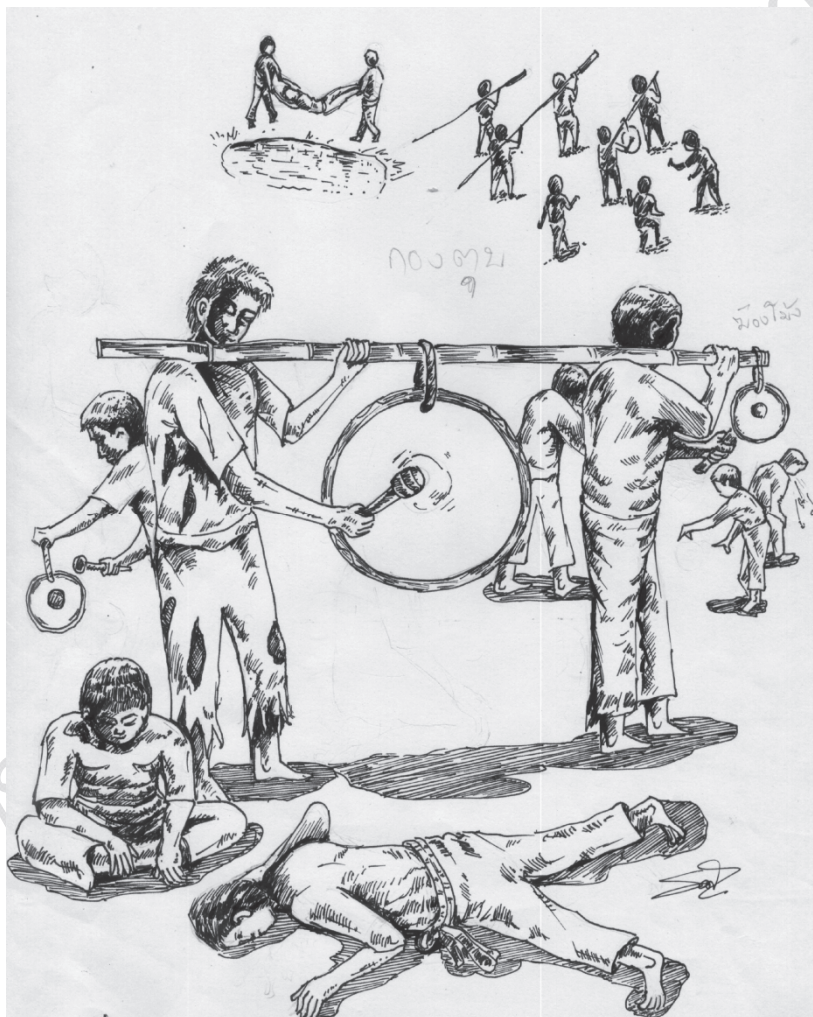
บุญผะเหวด งานมหากุศลที่จัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงการบำเพ็ญบุญ ที่เป็นความดีอันยิ่งใหญ่ การเสียสละความเห็นแก่ตัว เพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและคนส่วนรวม ดังพระเวสสันดรนั่นเอง ชาวอีสานแต่โบราณ จึงถือเป็นเทศกาลที่ทุกคนต่างร่วมแรงร่วมใจกันบำเพ็ญกุศล และได้อนุรักษ์สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จนสืบสานเป็นงานประเพณีจนถึงคนรุ่นหลัง และงานบุญบั้งไฟ ทั้งสองงานบุญชาวบ้านอีสานจะต้องจัดทำข้าวปุ้น (ขนมจีน) ทุกครัวเรือน เพื่อเป็นอาหารหลักสำหรับเลี้ยงคนที่มาร่วมงานขึ้นตอนการทำข้าวปุ้นของคนอีสาน ดังรูปที่ 6.14

รูปที่ 6.14 การทำข้าวปุ้นในงานบุญของคนอีสาน

6.15 งานบุญที่อีสาน (2)

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีหนึ่งของอีสานรวมไปถึงลาว โดยมีตำนานพื้นบ้านของภาคอีสานเรื่องพระยาคนคาก (คางคก) และเรื่องผาแดงนางไอ่ ในนิทานกล่าวไว้ว่า การจัดงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชา *พระยาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร* ซึ่งมีความเชื่อว่า *พระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และมีความชื่นชอบไฟเป็นอย่างมาก หากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟบูชา ฝนก็จะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้* งานบุญนี้ชาวบ้านจะมีความสุขมากได้ดื่มและแสดงออก การฟ้อนรำต่างๆ ที่ขาดไม่ได้ในอดีตคือการตีกลองตุ้มและฆ้อง ให้คนฟ้อนไปตามจังหวะตี ดังรูปที่ 6.15

รูปที่ 6.15 การตีกลองตุ้มกับฆ้องในงานบุญบั้งไฟ

6.16 การทำบุญแจกข้าวผู้ตาย

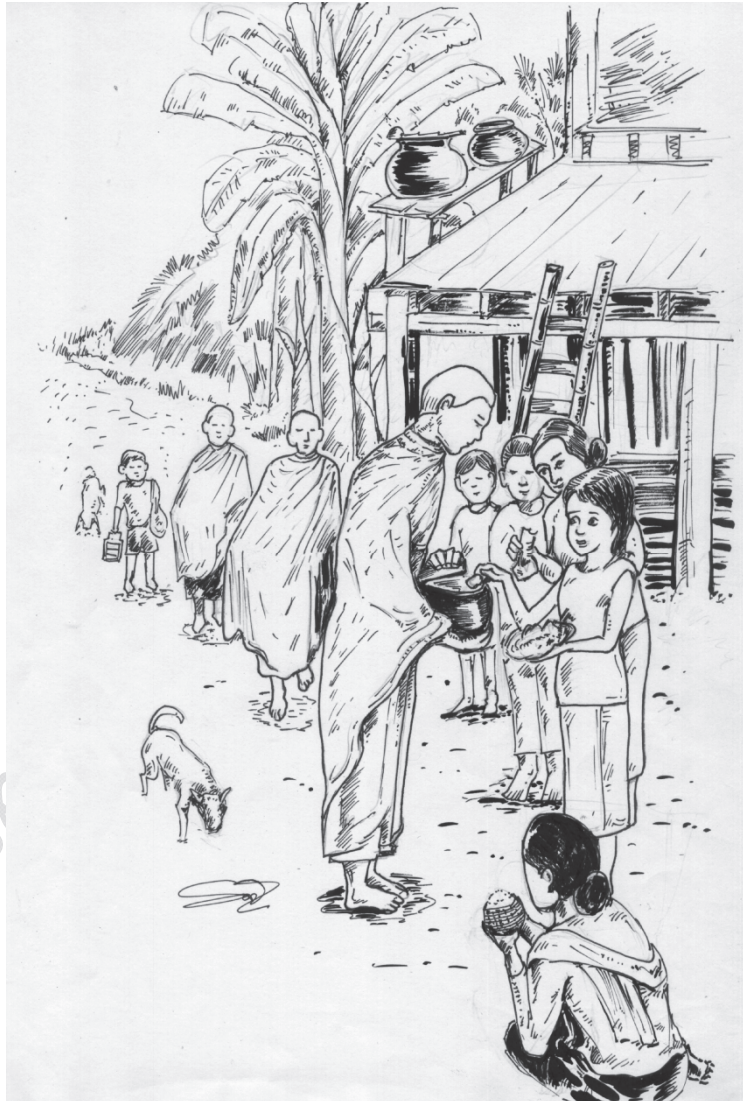
ชาวอีสานมีความเชื่อว่าผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วจะมีดวงวิญญาณที่ยังคงอยู่ หากไม่ได้รับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แล้ว ดวงวิญญาณนั้นก็จะมีความอดอยากทนทุกข์ทรมานและไม่ได้ไปผุดไปเกิด จึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้เสียชีวิต หรือเรียกว่า **การทำบุญแจกข้าว** เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ และญาติพี่น้องที่ได้ล่วงลับไป ซึ่งผู้เสียชีวิตเหล่านั้นได้เสียชีวิตไปได้ไม่นานมากนัก ประมาณ 1-3 ปี ซึ่งนำต้นผึ้งสร้างเป็นเฮือนบ้านของผู้ตาย มีของสมณะบริวาร มีผึ้ง เทียนไข รูป เาเงินธนบัตร เงินเหรียญและของใช้ต่างๆ ใส่ในเฮือน ตอนกลางคืนจะมีการฉลองตลอดทั้งคืน เป็นหมอลำ ดังรูปที่ 6.16

รูปที่ 6.16 การทำบุญแจกข้าว

6.17 การทำบุญใส่บาตร

การทำบุญใส่บาตร คือ การนำอาหารไปใส่บาตรพระเณรที่ออกจากวัดมาบิณฑบาตในตอนเช้า เวลาประมาณ 6.00-7.30 น. *พระเณรจะออกมาบิณฑบาต หรือ เรียบอีกอย่างหนึ่งว่า มาโปรดสัตว์ อันหมายถึง การมาเพื่อให้ชาวบ้านได้ทำทานหรือได้ทำบุญ คนอีสานมีความเชื่อตามแนวทางพุทธศาสนา คือ ทำบุญได้บุญ ทำบาปได้บาป* ซึ่งหมายถึงผลแห่งกรรมหรือการกระทำทำสิ่งใดย่อมได้สิ่งนั้น หลักง่ายๆ ในการทำบุญแล้วได้บุญ ต้องมีจิตใจพร้อม ยินดี มีใจบริสุทธิ์ที่จะทำบุญ การทำบุญต้องไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตัวเองและผู้อื่น ดังรูปที่ 6.17

รูปที่ 6.17 การทำบุญใส่บาตรตอนเช้า

การศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมทางเทคโนโลยีสิ่งเครื่องใช้ของอีสานในอดีต

1. กบไสไม้แบบยาว

ประเภทเครื่องมือช่าง : ใช้กับงานก่อสร้าง เกี่ยวกับงานไม้ ตกแต่งผิวไม้ให้เรียบ

โครงสร้าง : โครงทำจากไม้เนื้อแข็ง มีด้ามจับสองด้านไม้กลมอยู่ตรงกลาง ตรงกลางมีใบมีดแบบสองส่วน และมีลิ้นไม้ประกบอยู่ ให้สามารถปรับระยะการกัดไม้ได้ ตรงหัวกบมีความยาวมากขึ้น

ระบบการทำงาน : ผู้ใช้จับด้ามทั้งสองข้างแล้วไล่ไปตามไม้ที่ต้องการทำให้เรียบ ใบมีดที่อยู่ตรงกลางทำหน้าที่กัดไม้ตามแรงกดและการตั้งระยะของใบมีด ต้องใช้แรงมากกว่าเขี่ยด เพราะพื้นที่การกัดมากกว่า ส่วนหัวกบที่ยาวขึ้นทำให้มีน้ำหนักมากการทำงานเพียงตรงขึ้น

การประยุกต์ใช้งาน : เป็นเครื่องมือหลักของช่างไม้ในอดีตของคนอีสาน ส่วนมากใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในงานก่อสร้างที่ทำด้วยไม้ต่างๆ เป็นการตกแต่งไม้ให้เรียบ เช่น โครงบ้านไม้ทั้งหมด ไม้ปูพื้น ไม้ผนัง โครงหลังคา ทำให้ง่ายต่อการใช้งานและสวยงาม ใช้กับไม้ที่มีขนาดเล็ก - ใหญ่

กบไสไม้แบบยาว

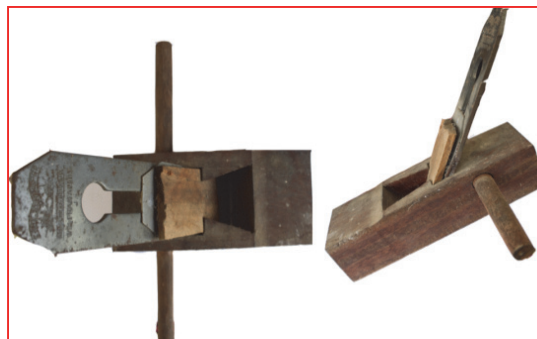
2. กบไสไม้แบบสั้น

ประเภทเครื่องมือช่างไม้ : ใช้กับงานก่อสร้าง เกี่ยวกับงานไม้ ตกแต่งผิวไม้ให้เรียบ

โครงสร้าง : โครงทำจากไม้เนื้อแข็ง มีด้ามจับสองด้านไม้กลมอยู่ตรงกลาง ตรงกลางมีใบมีดแบบสองส่วน และมีลิ้นไม้ประกบอยู่ ให้สามารถปรับระยะการกัดไม้ได้

ระบบการทำงาน : ผู้ใช้จับด้ามทั้งสองข้างแล้วไล่ไปตามไม้ที่ต้องการทำให้เรียบ ใบมีดที่อยู่ตรงกลางทำหน้าที่กัดไม้ตามแรงกดและการตั้งระยะของใบมีด ต้องใช้แรงมากกว่าเขี่ยด เพราะพื้นที่การกัดมากกว่า

การประยุกต์ใช้งาน : เป็นเครื่องมือประจำของช่างไม้ในอดีตคนอีสาน ส่วนมากใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในงานก่อสร้างที่ทำด้วยไม้ต่างๆ เป็นการตกแต่งไม้ให้เรียบ ทำให้ง่ายต่อการใช้งานและสวยงาม ใช้กับไม้ที่มีขนาดเล็ก - ใหญ่

กบไสไม้แบบสั้น

3. กระจองหรือทัพพี

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน

โครงสร้าง : ไม้เนื้ออ่อน – เนื้อแข็ง (แกะสลักทำเป็นด้าม) กะลามะพร้าว บางที่ ช่างที่ฉลาดมีฝีมือทำจากไม้ขึ้นเดียวทั้งตัวจอง - ด้าม เอากะลามะพร้าวที่ทำเป็นรูปวง-ทัพพี มาติดด้ามด้วยหวาย

ระบบการทำงาน : ใช้คุ้ยเขี่ย เวลาส่ายข้าวเหนียวที่นึ่งสุกก่อนใส่ก๋วยข้าว กวน-ตักอาหาร เมื่อเวลาปรุง ตักใส่ภาชนะจะนำมาบริโภค

กระจองหรือทัพพี

4. กระดานชนวน

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ ฝึกหัดเขียน สระ พยัญชนะ เลขคณิต

โครงสร้าง : หินชนวน ทำเป็นแผ่นขนาด 15*20 ซม. กรอบที่ทำจากไม้เนื้ออ่อน ทำกรอบภายในให้มีร่องให้สอดแผ่นหินชนวนเข้าได้ ด้านนอกกรอบลบเหลี่ยม มีสลักเข้าหน้าไม้ทั้งสี่มุม ยึดให้แน่นด้วยสลักไม้

ระบบการทำงาน : ใช้ฝึกเขียนอักษรภาษาไทย อักษรธรรมไทอีสานและอักษรไทยน้อย –เขียนวรรณยุกต์ ใช้ฝึกเขียนเลขไทย-อารบิก ฝึกหัดเขียน สามารถใช้ผ้าชุมน้ำเช็ด ข้อความที่เขียนจะลบออก เมื่อแห้งจะนำมาเขียนได้อีก (ประหยัด ไม่สิ้นเปลือง) จะทิ้งเมื่อแตกเป็นชิ้นเล็ก-ชิ้นน้อย ไม่สามารถเขียนได้

กระดานชนวน

5. กะโด้ง

ประเภทเครื่องใช้ : ใช้แยกเมล็ดข้าวออกจากกากข้าวหลังจากการตำข้าว

โครงสร้าง : สานด้วยตอกไม้ไผ่แบน กะโด้งที่ใช้ฟัดข้าว (การแยกข้างออกจากกาก) มีลักษณะการสานตอกชิดกัน ส่วนมากสานเป็นวงกลมและมีขอบใช้จับ ส่วนอีกแบบสานแบบมีระยะช่องว่างใช้เป็นการตาก อาหารสดเป็นอาหารแห้ง เช่น กะโด้งตากปลา ตากเนื้อ ฯลฯ

การใช้งาน : สมัยอดีตผู้หญิงชาวอีสานทุกคนสามารถใช้กะโด้งได้ เพราะทุกครัวเรือนจะต้องตำข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร การตำข้าวแต่ละครั้ง ต้องใช้การฟัดข้าวหลายครั้ง จึงจะได้เฉพาะข้าวสารที่สามารถนำไปใช้นึ่งกิน

กะโด้ง

6. กระจ่ายขูดมะพร้าว - จ้องกระจ่าย (ขูดมะพร้าว)

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน สำหรับขูดเนื้อมะพร้าวออกจากกะลามะพร้าว

โครงสร้าง : ไม้เนื้ออ่อน- ไม้ขวาง ไม้ขนุน (หมากมี่) แกะเป็นรูปกระจ่าย ที่ปลายของกระจ่ายทำเป็นเหล็ก เกือบวงกลม ให้มีแฉกๆ โดยรอบแหลมคม

ระบบการทำงาน : นั่งทับกระจ่าย (ขายนั่งคร่อม หญิงนั่งลงขอย /พับเพียบ) กะลาอยู่ด้านนอกเนื้อมะพร้าวอยู่ด้านในคร่อมเหล็กรูปทรงกลม แล้วทั้งสองมือที่จับกะลา ผลักมะพร้าวใส่เหล็กแหลมคม ไปเรื่อยๆ จนเนื้อมะพร้าวหมดจากเปลือกกะลา

การประยุกต์ใช้งาน : นำเนื้อมะพร้าวคั้นเอา จากเนื้อมะพร้าวได้น้ำเรียกว่า หัวกะทิ เติมน้ำหลังจากได้หัวกะทิ คั้นต่อไป จะได้น้ำกะทิ ปิบ - คั้นได้เท่าที่ต้องการ

กระจ่ายขูดมะพร้าว

7. กระจตข้าวหรือกล่อ่งข้าว

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน

โครงสร้าง : กระจตข้าวหรือกล่อ่งข้าว โดยทั่วไปมีหลายขนาดหลายแบบ ขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ รูปร่างแตกต่างกัน มีส่วนประกอบหลัก 3 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นตัวกล่อ่งข้าว ส่วนที่เป็นฝาปิด และส่วนที่เป็นขาตั้ง ส่วนของฝาและตัวกล่อ่ง ทำจากไม้ไผ่ เหลาเป็นไม้ตอกแผ่นบางๆ สานเป็นลาย ความสวยงามทนทานอยู่ที่ไม้ไผ่ และการเหลาตอกมีความละเอียดเส้นเล็กหรือใหญ่ ส่วนขาตั้งหรือฐานกล่อ่งข้าว ถ้าเป็นกระจตข้าวส่วนมากใช้กาบตาลหรือกิ่งตาลเหลาบางๆ ทำเป็นวงกลม ส่วนกล่อ่งข้าวใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นฐาน

การใช้งาน : ใช้ใส่ข้าวเหนียว ไว้กินข้าวในบ้านหรือเดินทางไปนอกบ้าน จะต้องห่อข้าวไปกินด้วย จำเป็นต้องใช้กระจตข้าวหรือกล่อ่งข้าว ของคนอีสานในอดีตและปัจจุบัน

กระจตข้าวหรือกล่อ่งข้าว

8. กระจบวยตักน้ำ

ประเภทเครื่องมือ : ใช้ตักน้ำใช้-น้ำดื่มของคนโบราณ

โครงสร้าง : กระจบวยที่ทำจากไม้ - แก้ว ขุดเอาเนื้อไม้หรือแก้วหมดไปแล้ว ขัดด้วยกระดาษทรายทั้งภายนอก ภายใน เจาะรูที่กลาง ขนาด 1.5 ซม.

ระบบการทำงาน : คันกระจบวย ที่จับ ทำจากไม้เนื้ออ่อน ไม้หมากมี ไม้หมากหาด ไม้กระโดน ไม้ยอป่า ทำให้เป็นที่เหมาะมือในการใช้จับ เพื่อให้จับได้มั่น ไม่หลุดมือ จะทำเป็นปล้องๆ

การประยุกต์ใช้งาน : เอาคันกระจบวยสอดเข้ารูที่เตรียมไว้ มีไม้ไผ่หรือไม้เนื้ออ่อน ทำให้แน่นไม่หลุด ประโยชน์ใช้ตักน้ำ น้ำดื่ม น้ำใช้

กระจบวยตักน้ำ

9. กระบุงกระตาคู

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันในอดีต

โครงสร้าง : ทำจากไม้ไผ่ เหลาเป็นตอกเส้นเล็กสาน ส่วนปลายที่ปากกระบุงจะจุ่มเข้าดินเหนียว ส่วนมากใช้หาบหรือเป็นคู้ และใส่สิ่งของ เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาร ฯลฯ ส่วนตระตาคูทำจากไม้ผ่าแต่สานปากบานออก มีคันจับ ใส่ของทั่วไป และคู้ ทำจากการสานด้วยไม้ไผ่ที่ละเอียดและทาด้วยคลั่งผสมน้ำยาบรรจุน้ำได้ ส่วนมากใช้ไปตักน้ำและหาไปใส่หม้อหรือโถองไว้กิน

กระบุงกระตาคู

10. กระบอม

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ เวลาหนึ่งข้าวเหนียวสุก

โครงสร้าง : ขนาดเล็ก สามารถเข้าเครื่องเสียน-กลิ้งเอาได้ ขนาดใหญ่ เจาะ/สลักแกะจากไม้เนื้อแข็งแผ่นใหญ่ ขุด-เจาะมีความลึก 3 ซม.หรือ 1 นิ้ว เป็นรูปวงกลม มีมือ หรือที่จับเวลาใช้เก็บ 1 อัน

การประยุกต์ใช้งาน : แม่บ้าน แม่ครัว พี่สาว พี่สะใภ้ จะใช้น้ำสะอาดลูบที่กระบอมให้ทั่ว และเทข้าวเหนียวหนึ่งสูกในหวดลงใส่กระบอม ใช้จอบ/ค้อนตม (แทง-คู้ย) ให้ไอน้ำร้อนระเหยไปบ้าง (ถ้าไอน้ำมีมากเวลาใส่ในกระบอดิบ ก่องข้าว ไอน้ำกลายเป็นน้ำจะทำให้ข้าวไม่น่ารับประทาน)

กระบอม

11. กะเล็บเก็บ

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ – ใช้ในการเดิน - ใช้ในการแข่งขันกัน “เป็นกีฬา”

โครงสร้าง : กะลามะพร้าวแก่ ที่ขูดเนื้อออกแล้ว ด้านหนึ่งจะมีรู (ที่ออกของเปีย-กล้ำ3มะพร้าว) ด้านกันไม่มีรู สามารถเอาเหล็กซี่-สว่านเจาะเอาได้ ใช้เชือกสอดทั้งสองด้าน แล้วผูกปลายเชือกเป็นปมไม่ให้หลุดจากรูได้

ระบบการทำงาน : เอาหัวแม่เท้า – ชี้ของเท้าหนีบเชือก (ยืนบนกะลาทั้งสองข้าง) เดิน เสี่ยงกะลากรูทบพื้นดัง “เก็บ กับๆ” จึงเรียกกะเล็บเก็บ เดินแข่งกัน วิ่งแข่งกัน

กะเล็บเก็บ

12. กระสวย (รางเตี้ย)

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ เป็นที่เก็บหลอดด้ายฝ้าย-ไหม

โครงสร้าง : กระสวยทำมีรูปร่างคล้ายเรือไม้โบราณ ตรงกลางเจาะให้เป็นรอยหลุมลึก พอใส่หลอดด้าย และ ด้านข้างมีรูไว้เพื่อสอดเส้นด้ายออกจากหลอดด้าย

ระบบการทำงาน : เวลาใช้ชุดไป - มา เพื่อให้มีเส้นด้าย เพื่อใช้ฟืมตีให้เกิดเป็นผืนผ้า

กระสวย (รางเตี้ย)

13. กระจ้อ

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ เป็นที่เก็บรวบรวมเส้นด้าย ฝ้าย ไหมมารวมกันไว้ที่อ้อ

โครงสร้าง : ไม้กระดานทำเป็นรูปวงกลมสองอัน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8 - 9 นิ้ว ใช้ไม้ขนาด 1x1 จำนวนสี่อัน ยาวประมาณ 50 ซม. ตีติดกับไม้วงกลม

ระบบการทำงาน : ใช้อ้อ ซึ่งมีรูเจาะทะลุกลางวงกลมไปเสียบเข้าที่อ้อ เอาเส้นด้าย ฝ้าย ไหม มาผูก แล้วใช้มือหมุนใส่เส้นด้ายพันรอบ

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้เก็บเส้นด้ายต่างๆ สำหรับใช้กรอผ้าเป็นไส้กระสวย สำหรับใช้ตำหูก

กระจ้อ

14. กังสดาล-ฆ้องวงเดือน

ประเภทเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรี ที่ให้เกิดเสียงเวลาประกอบพิธี พิธีกรรม บรรวสรวง สังเวศเครื่องสักการะ เพื่อขอความอานวยพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์

โครงสร้าง : ทองสัมฤทธิ์ ทองเหลือง ฐานกว้าง 10 นิ้ว สูง 6 นิ้ว ข้องสำหรับตี

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้ในราชพิธี รัฐพิธี ไม่ใช่ในงานราษฎร์

แหล่งกำเนิดครั้งแรก : อินเดีย

กังสดาล-ฆ้องวงเดือน

15. กาน้ำชา

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน ใช้บรรจุน้ำชา

โครงสร้าง : สัมฤทธิ์ ทองเหลือง รูปร่างเหมือนกาน้ำ รูปทรงคล้ายฟักทอง

การประยุกต์ใช้งาน :

ใช้สำหรับบ้านผู้มีฐานะ หรือพระ เช่น เป็นภาชนะใส่น้ำชาถวายพระภิกษุ รับแขก

กาน้ำชา

16. กิมसानแห

ประเภทเครื่องมือ : เครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องมือการทอผ้าอีสาน เป็นอุปกรณ์เครื่องมือในการสาน - ถักทอเส้นปอ - ป่าน - เทือง ให้เป็นข่าย เช่น สวิง แห

โครงสร้าง : ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น พยุง ทำจากแป้นไม้ มีขนาดกว้าง 5 ซม. ยาว 20 ซม. ปลายแหลม กันสอทำสองหัวไว้ที่กัน เพื่อบังคับเส้นเชือกปอ ตรงกลางทำกลวงไว้ เจาะรูปักไม้ไผ่เหลาแหลมไว้ เพื่อเป็นที่รวบรวมเก็บเส้นปอที่จะใช้ถักทอ

ระบบการทำงาน : ใช้ไม้ตรงกลางของกิมใช้พันเก็บด้ายที่จะสาน ส่วนปลายแหลมใช้เป็นตัวเกี่ยวสาน

การประยุกต์ใช้งาน : สมัยโบราณของคนอีสาน ผู้ชายส่วนมากจะต้องใช้กิมสานต่างๆ ได้ เช่น สานแห สานมอง ชูหรือจูน แห (ซ่อมลูกแหที่หลุดจากตีนแห)

กิมसानแห

17. เกวียน

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน ล้อเลื่อน พาหนะใช้ในการเดินทาง บรรทุกสิ่งของไปประกอบธุรกิจการงาน ปักดำ เก็บเกี่ยว ค้าขาย

โครงสร้าง : ไม้เนื้อแข็ง ประดู่ พยูง ตะเคียน เต็งรัง นำมาทำเป็นล้อ มีสองล้อ / แยก

เกวียน

18. ข้อง (ใส่ปลา)

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้เก็บปลา”น้ำจืด”หาได้มาเก็บสะสมรวมไว้ในข้องนี้ (ถ้าจะหาเอาปลาขนาดเล็ก ใช้ข้องขนาดเล็ก) ปลาตัวใหญ่และจะได้ปริมาณมาก เช่น ไปเก็บก๊อปปดักปลา-หูลี่ ซึ่งได้ปลามากจะเอาข้องใหญ่

ระบบการทำงาน : สานดวนตอดไม้ไผ่ สานเวียนจากส่วนใต้ขึ้นบน บริเวณคอซึ่งทำให้คอด จะทำให้เส้นเล็กหรือลดตอกยี่ดออก สานเสร็จจะทำให้ปลากข้องแข็งแรงโดยเอาไม้ไผ่มาอบ เวียนรอบแล้วมัดด้วยเส้นหวายเพื่อป้องกันไม่ให้ปลาลอดออกจากข้อง จะสานฝาปิด ไว้ปิดเอา ทำหุ้ยร้อยเชือกสะพายด้วยหวาย เอาเชือกสอดผ่านข้อง สอดผ่านหูทั้งสอง ผูกมัดปลายให้พอดีกับสะพาย

ข้อง (ใส่ปลา)

19. ชันน้ำ

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน ใช้ใส่น้ำกิน ของคนอีสานโบราณ

โครงสร้าง : โครงสร้างทำด้วยไม้กลึง-เสี้ยนจากไม้ขนุน / หมากมี รูปทรงเป็นกระบอกมีขาตั้ง ชันน้ำพานรอง และฝาปิด ภายในเคลือบสารพวกคั่งกันน้ำซึม ภายนอกทำลวดลายสวยงาม ทาภายนอกด้วยน้ำเกลี้ยง (ผงรัก-น้ำรัก) ภายในทาด้วยน้ำหาง (แรกๆทาด้วยรักก่อนจะจบรอยสุดท้าย เอาสีที่ได้จากธรรมชาติ ดินแดง-หินแดงบดละเอียดผสมกับน้ำรัก เรียกว่าน้ำหาง)

ระบบการทำงาน : เป็นภาชนะใส่น้ำ แล้วมีฝาปิดมิดชิด ใช้บรรจุน้ำ 3 - 4 ลิตร ใช้ใส่น้ำต้อนรับแขกมาเยือน สำหรับคนแก่อีสานในอดีต

ชันน้ำ

20. ชันหมาก

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นภาชนะทำด้วยไม้เนื้ออ่อน - ไม้หมากมี ไม้ขนุน ทำให้มีรูปร่างคล้ายชันน้ำพานรอง (เป็นรูปสี่เหลี่ยม) ภายในชันหมากทำเป็นสามช่อง สำหรับวางใส่เครื่องเคี้ยวหมาก (ลูกหมาก ใบพลู ปูน สีเสียด แก่นราชพฤกษ์)

โครงสร้าง : ไม้เนื้ออ่อน, น้ำเกลี้ยง - น้ำรัก, ปูน - สำหรับถมรอย “ควาด” แกเป็นลายเรขาคณิต

การประยุกต์ใช้งาน : รับแขก, ใช้เอง, รับพระสงฆ์เมื่อท่านโปรดมาถึงเรือนตน หมาก เป็นเครื่องหมายของอมตะรัก (รักชั่ววันรันดร์)

ชันหมาก

21. ขาโลกเถก

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ ออกกำลังกาย – เป็นกีฬาแข่งขันกัน - เดินเหนือน้ำท่วม

โครงสร้าง : ไม้ไผ่น้อย (ไผ่สังไฟ) เอาส่วนโคน-เหง้า ยาว 6 ฟุต หรือ 200 ซม. เจาะที่โคน ให้มีข้อปล้องรับเพื่อความแข็งแรงทนทาน สอดไม้เนื้อแข็งเข้าไปรูที่เจาะ ส่วนที่พื้นออกมาแบนเพื่อใช้เท้าเหยียบได้มั่นคง

ระบบการทำงาน : ก้าวขึ้นเหยียบส่วนที่เหลือจากการสอดไปในลำไม้ไผ่ พยุงตัวอย่าให้ล้ม เดินก้าวไปด้วยการยืบบนเดือยที่ติดกับขาไม้

การประยุกต์ใช้งาน : เดินแข่งกันได้ - วิ่งแข่งกันได้ เป็นกีฬา – เดินข้ามน้ำและได้

ขาโลกเถก

22. เขียด

ประเภทเครื่องมือช่างไม้ : ใช้กับงานก่อสร้าง เกี่ยวกับงานไม้ ทำร่องไม้ ตกแต่งผิวไม้ให้เรียบ

โครงสร้าง : โครงทำจากเหล็กแข็งมีด้ามจับสองด้าน ตรงกลางมีใบมีด และมีลิ้มไม้ประกบอยู่

ระบบการทำงาน : ผู้ใช้จับด้ามทั้งสองข้างแล้วใส่ไปตามไม้ที่ต้องการทำให้เรียบ ใบมีดที่อยู่ตรงกลางทำหน้าที่กัดไม้ตามแรงกดและการตั้งระยะของใบมีด โดยใช้แรงคนเป็นหลัก

การประยุกต์ใช้งาน : เครื่องจำเป็นสำหรับช่างไม้ในอดีตของชนอีสาน ส่วนมากใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในงานก่อสร้างที่ทำด้วยไม้ต่างๆ เป็นการตกแต่งไม้ให้เรียบ ทำให้ง่ายต่อการใช้งานและสวยงาม ใช้กับไม้ที่มีขนาดเล็ก แหล่งกำเนิดครั้งแรก: แหล่งชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง

เขียด

2.3 ครกมอง

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ ตำข้าวเปลือกให้เปลือกแตกออกจากเมล็ดข้าวเปลือก

โครงสร้าง : ตอไม้ขนาดใหญ่ทำจากไม้เนื้ออ่อน นิยมทำจากไม้กระโดน – จิก เจาะให้เป็นรอยด้วยส่ว-ขวาน ทำให้ส่วนปากกว้าง ลำไม้ป่าขนาด 12-15 ซม. ยาว 300 – 500 ซม. “ลำ” ที่ไม้ในข้อสองทางหางไม้ (ด้านหลายไม้ซึ่งสมมติให้เป็นหาง) ใช้เท้าซ้าย-ขวาตามถนัด เหยียบที่หางไม้มอง ซึ่งสูงจากพื้นประมาณ 10-20 ซม. ครกจะกระเดื่องทำให้สาก ไม้ตำๆ ลงที่ข้าวเปลือกในครก ทำให้เปลือกแตกออกจากเมล็ดข้าว เห็นว่าแตกแล้วก็หยุดตำ กวาดเอาข้าวออก ร่อนเอาเฉพาะเมล็ดข้าวสารมาหุง นี่ง บริโภค

ครกมอง

24. คราดนา

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องมือใช้สำหรับทำนาในอดีต

โครงสร้าง : ประกอบ 3 ส่วนคือ ส่วนตัวคราด ที่ทำเป็นซี่หลายๆ ประมาณ 10 – 13 ซี่ใช้ปลักลงดิน ส่วนแฉกใส่คอควายในการลากคราด

ระบบการทำงาน : การทำงานประกอบด้วยควายเป็นตัวลากคราดและคนเป็นผู้บังคับการทำงานของทิศทางของควายเดินและการคราดทำให้ดิน หลังจากการไถนาทำให้เรียบ

การประยุกต์ใช้งาน : การทำนาในอดีตของคนอีสาน ใช้หลังจากการไถเสร็จ ทำให้ดินที่ไถเรียบ เพื่อทำการปลักดำ หรือ หว่านกล้า หรือทำแปลงปลูกผัก

แหล่งกำเนิดครั้งแรก : ชุมชนทำการเกษตรของภาคอีสานในอดีตและภาคอื่นๆ

คราดนา

25. แคน

ประเภทเครื่องดนตรี : แคน เป็นชื่อเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคอีสานที่เก่าแก่มีมาแต่โบราณ แคนเป็น เครื่องดนตรีที่ใช้ปากเป่าให้เป็นเพลง ใครเป็นผู้คิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่เรียกว่า "แคน"

"แคน" ทำด้วยไม้ฮ้อ หรือไม้เหียน้อย แต่เดิมนี่ไม้ฮ้อหาได้ยากเขาจึงทำแคนด้วยไม้เหียน้อย และจะต้องหาให้ได้ขนาดเท่านี้มือจึงจะใช้ได้ นอกจากไม้เหียน้อยซึ่งทำเป็นลูกแคนยาวลดหลั่นกันตามลำดับ 7 คู่ หรือ 8 คู่ ประกอบเข้ากันกับเต้า ติดสุด (ขี้สุด) ข้างบนและข้างล่างเต้า เพื่อไม่ให้ลมเป่าเข้าสู่บอกรั่ว แล้วยังมีลิ้นแคน รูแพว และรูนับเสียงเป็นสิ่งสำคัญด้วย ข้างในของแต่ละลำไม้ลูกแคนประกอบด้วยลิ้นแคนหนึ่งอันที่มีหนึ่งเสียง และจะต้องเจาะรูแพวให้ถูกต้องตามเสียงเสมอ วิธีเป่าแคนลาวลุ่มก็เหมือนกับการเป่าแคนลาวเทิง หรือ ลาวสูง คือ จะต้องใช้อุ้งมือทั้งสองข้าง อุ้มเต้าแคนไว้แล้วเป่าหรือดูดสุมลมที่รูเต้า ส่วนนิ้วมือก็นับไล่ตามเสียงไปด้วย

รูปจาก : มุมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน อพ.สธ.

แคนอีสาน

26. ฆ้อง

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ตีในพิธีกรรมในการทำบุญเป็นสัญญาณบอกให้มาทำบุญกุศล

โครงสร้าง : ทองสัมฤทธิ์-ทองเหลือง โดย หล่อ ตี = ตัดแผ่นโลหะทองเป็นวงกลมให้มีขนาดตามต้องการ เอาบริเวณตีไปเผาไฟให้เกิดความร้อน เมื่อยกลงมาวางบนหลุมลึกที่ทำเหมือนจุ่มฆ้อง ให้ค้อนเหล็กตีบริเวณร้อนให้ยัดลงในหลุม ตีจนได้รูปตามหลุมที่ขุด หางขึ้นจะได้จุ่มฆ้อง ตีเอกรอบฆ้อง (ผ่านความร้อน ทำให้ร้อนก่อนตี) จนได้กรอบฆ้อง ตีหาเสียง อยากรได้ก้อง กังวาน แอคโค ตีตัวฆ้องให้ไค้งนูนเว้าหาเอาให้ได้เสียง ขึ้นอยู่กับความชำนาญ เชี่ยวชาญของช่างด้วย

ฆ้อง

27. งอบ กุบจีน

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ สวมศีรษะ เพื่อป้องกันแดดฝน

โครงสร้าง : กรอบไม้ไผ่ - เถาวัล-เครือไม้เส้นผ่าศูนย์กลาง 55 ซม. ตอกไม้ไผ่ สานจากยอดซึ่งแหลม โดยใช้ตอกไขว้กัน สานเป็นลายตาหมากรอกหกเหลี่ยม กว้างขึ้นไปเรื่อยๆ จากตอกเริ่มแปดเส้นเพิ่มจนมีตอก 44-46 เส้น

ระบบการทำงาน : เสริมตรงวงกลมที่ทำไว้คือ 55 ซม. สานสองชุด ชุดแรกมัดครึ่งให้แน่นกับกรอบไว้ก่อน นำใบตาลใบลานปูเหลื่อมซ้อนกันจนทั่ว เอาใบลานชุดที่สองซึ่งเท่ากับชุดที่หนึ่งทับลงไป ใช้ด้ายสอดมัดทั้งสองชุดให้ผูกตึงยึดใบตาลใบลานให้แน่น ผูกกรอบที่สานทั้งสองชุด ซึ่งยึดใบลาน ใบลานกับกรอบให้แน่น ผูกเชือกสองจุดให้ได้ระดับความกว้างเท่ากัน กะความยาวแน่นให้รัดคางพอดี ไม่หลวมหรือแน่นเกินไป เพื่อไม่ให้งอบหลุดเมื่อลมแรง

งอบ กุบจีน

28. จันน้ำ

ประเภทเครื่องใช้ : เครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นภาชนะใส่น้ำกินอดีต

โครงสร้าง : โครงสร้างทำด้วยไม้ ขึ้นรูปคล้ายหม้อน้ำแต่มีฐานตั้ง ภายนอกทาลวดลาย สวยงาม ด้านในเคลือบ สารพวกคลั่ง ยางไม้ ฯลฯ ป้องกันน้ำรั่ว มีฝาปิด เป็นไม้ ขนาดไม่มากใหญ่

ระบบการทำงาน : ใส่น้ำได้ประมาณ 2 – 3 ลิตร มีฝาปิด

การประยุกต์ใช้งาน : ใส่น้ำกินภายในบ้าน ต้อนรับแขก

จันน้ำ

29. เชี่ยนหมาก

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นชุดของการกินหมากและสูบยา ของคนอีสานโบราณ

โครงสร้าง : โครงสร้างทำด้วยไม้กลึง มีสองส่วน อันแรกขนาดใหญ่ใส่ยาสูบและชุดที่สอง อยู่บนฝาปิด มี 5 อย่างเป็นเชี่ยนหมาก ใส่หมาก พู ปูน ยาเส้น และครกตำหมาก

ระบบการทำงาน : เป็นภาชนะใส่ของสำหรับกินหมากและสูบยา

การประยุกต์ใช้งาน : สมัยโบราณ คนภาคอีสานผู้หญิงจะกินหมากและผู้ชายจะสูบยาเส้น ทุกครัวเรือนจะมีเชี่ยนหมาก เมื่อเพื่อนบ้านไปมาหาสู่กัน จะมีเชี่ยนหมากคอยต้อนรับกัน

แหล่งกำเนิดครั้งแรก : สิบสองปันนา ล้านนา ล้านช้าง

เชี่ยนหมาก

30. ชิงดักนกขุ่ม

ประเภทเครื่องมือหาสัตว์ : เป็นเครื่องใช้ ดักเอานกขุ่ม

โครงสร้าง : เอาไม้โค่งทำปลายแหลมทั้งสองด้านนั้นปักลงดิน ผืนข่ายคลี่ออกตามความโค้งของชิง ไปไล่นกให้หนีมาทางชิงที่ดักไว้ ให้มีหลายอัน ตรงดักชิงโปร่งแบน นอกนั้นหากิ่งไม้เป็นแนว (โปร่งเฉพาะ ที่ชิงดัก) นกคิดว่าโปร่ง วิ่งไปชนข่ายซึ่งคลี่เป็นผืนไว้

ระบบการทำงาน : ข่ายจะตกจากขา-กรอบ คลุมเอาตัวนกไว้ (ได้แต่ดันออกมาไม่ได้) พอจับนกได้ ก็นำไปประกอบอาหาร “ลาบนกขุ่ม”

ชิงห่านกขุ่ม (ชิงดักนกขุ่ม)

31. ตะเกียงเจ้าพายุ

ประเภทเครื่องมือ : เครื่องใช้ภายในบ้าน ให้แสงสว่างในบ้านเรือน ศาลา-ศาสนสถาน เวลาที่มีประชุม งานบุญ

โครงสร้าง : โลหะทองเหลือง ชุบเคลือบสแตนเลส ส่วนล่างบรรจุด้วยน้ำมันก๊าด มีที่สูบลมเพื่อเป่าน้ำมันก๊าดให้มีความดันเป็นละออง ละอองที่ดันจากลมที่สูบลมเข้าไป ผ่านไส้ขาวซึ่งติดไว้

ระบบการทำงาน : ข้างบนห้อยลงข้างตัวตะเกียง จะลูกไหม้ให้แสงสว่างเจิดจ้า มีโป้รอบหลอดไฟที่ให้แสงสว่างนี้ เพื่อกันลมพัดทำให้หลุด

การประยุกต์ใช้งาน : ถ้าให้แสงสว่างอ่อนลงแสดงว่าลมน้อยลง หมดความจำเป็นที่ต้องใช้ในคราวนั้น เปิดลมออก ลมหมดไฟดับ มีใช้ครั้งแรกประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ช่วง พ.ศ. 2480 – 2484

ตะเกียงเจ้าพายุ

32. ตระขอ (บักกระโดก)

ประเภทเครื่องมือสำหรับสัตว์ : เป็นเครื่องใช้ทำจากไม้เนื้อแข็ง เจาะไม้ตามรูปร่างที่ทำให้กรง-ห้อยลูกกระทปไว้ 3-5 ลูก เวลาห้อยคอสัตว์ เวลาสัตว์เลี้ยวเดินหรือกินหญ้าจะเกิดเสียงดัง

โครงสร้าง : ทำจากไม้ไผ่บ้าน ใช้ 1 ปล้อง ทำให้รูปทรงภายนอกมีเชือกผูกสำหรับห้อย -แขวนคอสัตว์เลี้ยว ด้านใต้ตัดออกให้เป็นโพรง ตัดด้านใต้ออกเป็น 5 ส่วน ผูกลูกกระทปไว้ 3-5 ลูก

ระบบการทำงาน : ใช้แขวนคอสัตว์เลี้ยวให้เกิดเสียง จะได้ทราบว่าสัตว์เลี้ยวของคนอยู่ที่ไหน ที่ไร่-นา สวนของคนอื่นหรือไม่ จะได้ไปเตือนเอา

ตระขอ

33. ตาชั่งคาน ชั่งจิ้น

ประเภทเครื่องมือ : ชั่ง ตวง วัด เพื่อทราบน้ำหนัก

โครงสร้าง : คานชั่ง มีขีดกำหนดความหนักบอกไว้ที่คานชั่ง ด้วยจุดโลหะทองเหลือง (บอกขีด กรัม กิโลกรัม) ที่จับยก เพื่อตวง วัด น้ำหนัก ที่เกี่ยวเอาวัตถุที่จะชั่ง (ห้อยแขวนวัตถุที่ต้องการทราบน้ำหนัก) ลูกตุ้ม เมื่อห้อย เกี่ยวของที่จะตวง เพื่อทราบน้ำหนักห้อยที่ชั่งอยากทราบให้ขยับลูกตุ้มไปตามคานซึ่งมีบอกน้ำหนัก

การประยุกต์ใช้งาน : ลูกตุ้ม ตุ่ม นิ่งที่จุดใด (ถ่วงสมดุลกับวัตถุที่อยากทราบ ณ ที่ใด ก็บอกจำนวนน้ำหนักตามนั้น)

ตาชั่งคาน

34. ตวงเครื่องตีม (ตวง แปลว่า วัดปริมาณน้ำ)

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องวัดปริมาณของน้ำ หรือโบราณเรียกแผงเหล้า ใช้แจกจ่ายเหล้าสาโทสุรากลั่นคนที่หนึ่งตีเสร็จ เทสุราใส่ แจกจ่ายคนต่อไป

โครงสร้าง : มีลักษณะเป็นกรวย ปากกว้าง ปลายเล็ก

ระบบการทำงาน : เป็นภาชนะตวงเหล้า- สุรา

ตวงเครื่องตีม

35. ตังบาน

ประเภทเครื่องมือหาสัตว์ : เป็นเครื่องมือ ดักจับสัตว์ (สัตว์ปีก-บินได้บนอากาศ) แมลง เหยี่ยว

โครงสร้าง : สานทำเป็นพื้นด้วยตอกไม้ไผ่ ขนาดครึ่งวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 30 ซม. (ทุกวันนี้ใช้กระดาษอัด-ไม้อัดก็ได้) เสริมแล้วมัดใส่ไม้ “ลำไม้ป่า” ขนาดยาว 100 ซม. ปลายด้านฐานครึ่งวงกลมติดกับไม้ลำ ไม้ป่า ขนาดหนึ่งเมตรที่ยึดไม้ทั้งสองผูกตั้งเหล็กเอาไว้และผูกสลัก”ไลเกี้ยว”เอาไว้ กรอบครึ่งวงกลม ฐาน 100 ซม. ยาว 100 ซม. ถักทอสานด้วยปอ เส้นป่าน เส้นเทืองให้เต็มทั้งกรอบ เมื่อเต็มที่ฐานที่เป็นเส้นตรงของกรอบครึ่งวงกลมผูกมัดไม้และประกอบกับฐานที่เตรียมไว้แล้วผูกทำให้เคลื่อนได้

ระบบการทำงาน : นำไปตั้งที่สนาม ผูกหลักลงดินให้แน่น นำลูกไก่ ผูกขาแล้วนำมาผูกกับพื้น ยกขาที่เป็น กรอบครึ่งวงกลมไปที่หลักแนวตั้งเอาเกล็ด-สลักงัดขायไว้ไม่ให้หุบ ซึ่งเชือกไว้ที่เกล็ด-สลัก เหยี่ยวชอบกินลูกไก่ บินถลาจากท้องฟ้า มองเห็นลูกไก่ดิ้นที่พื้นที่ตั้งบายเพราะถูกล่าม จะหุบปากทำให้หล่นลงมาที่เหยี่ยว แต่พอ มาถึงจะชนสลักเชือกที่ขึงไว้กับเกล็ดสลักก็หลุด ขาจะตบตะครุบเหยี่ยว

ตังบาน

36. ตุ่มลาน

ประเภทเครื่องมือหาปลา : เป็นเครื่องมือหาปลา เครื่องมือใส่-ดักเอาปลาน้ำจืด

โครงสร้าง : สานด้วยตอกไม้ไผ่ ลักษณะรูปร่างคล้ายตะของ ตุ่ม เจาะไ้ที่ปลาเข้ากันตุ้ม ตุ่มใช้เชือกผูกตุ้ม แล้วเอาห้อยไว้ที่เสาไม้ที่ปักไว้ในน้ำ ใส่เหยื่อล่อเอาปลาลงไป จะเอาปลาอะไรก็อยู่ที่เหยื่อล่อนี้ ปลาชีว – ไข่ ร้าอ่อน กุ้ง-ไข่ ขาวจี่ที่ไข่ขาวเหนียวหนึ่งสุก ลาน – รูปร่างลักษณะเหมือนตะของ-ตุ้ม (แต่ไ้ที่ปลาเข้าเจาะไว้ข้างล่าง)

ระบบการทำงาน : เวลาดักเอาวางไว้ที่พื้นทรายริมตลิ่ง หันไ้ที่ปลาเข้าออกลงหาน้ำ ไม่ต้องวางที่หลัก วางไว้ที่ดิน-ดินทราย ใส่เหยื่อล่อไว้ในลาน (ร้าอ่อน) ปลาตัวเล็กจะเข้าไปให้นายพรานจับเอาไ้

ตุ้มลาน

37. เตาน้ำมันก๊าด

ประเภทเครื่องมือ : เครื่องใช้ภายในบ้าน ทำให้เกิดเปลวไฟ และให้ความร้อน ใช้บัดกรีเครื่องใช้ที่เป็นโลหะที่ชำรุดแตกให้เชื่อมติดกัน นำมาใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

โครงสร้าง : ส่วนที่ 1 เป็นกระป๋องสำหรับใส่-บรรจุน้ำมันก๊าด มีที่สูบลมเข้าในกระป๋องน้ำมันนี้ และส่วนที่ 2 เป็นหัวสำหรับพ่นไฟ - ให้เกิดความร้อน

ระบบการทำงาน : เมื่อมีลม น้ำมันก๊าดเกิดมีละอองน้ำมัน ใช้ไม้ขีดไฟที่หัวพ่นจะเกิดไฟ พ่นใส่วัตถุที่ต้องการบัดกรี บริเวณเปลวไฟอาจเกิดความร้อน ถ้าจุดบัดกรีนั่น วางใส่พร้อมกับเส้นลวดทองแดงเหลือง

การประยุกต์ใช้งาน : เป็นเครื่องมือหลักของช่างไม้ในอดีตของชนอีสาน ส่วนมากใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในงานก่อสร้างที่ทำด้วยไม้ต่างๆ เป็นการตกแต่งไม้ให้เรียบ เช่น โครงบ้านไม้ทั้งหมด ไม้ปูพื้น ไม้ผนัง โครงหลังคา ทำให้ง่ายต่อการใช้งานและสวยงาม ใช้กับไม้ที่มีขนาดเล็ก - ใหญ่ ความร้อนจะละลายโลหะทองเหลืองให้เยิ้มละลายปิดที่รอยแตกแยกของโลหะกันติดกัน ใช้บัดกรี - ขวาน - โครงจักรยาน - สามล้อ - มอเตอร์ไซด์ที่แตกหักได้ดี

เตาน้ำมันก๊าด

38. เตาลูหรือเตาน้ำมันก๊าด

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องมือ ใช้ทำให้เกิดไฟ-ความร้อน สำหรับเป่า เผลา หรือเชื่อมให้ติดกันได้

โครงสร้าง : กระป๋องบรรจุน้ำมันก๊าด ก้านสูบลม เพื่อดันน้ำมัน

ระบบการทำงาน : ทำให้เกิดเปลวไฟ เผลาวัสดุที่เป็นโลหะ บอแรกซ์ ลวดทองเหลือง ให้ละลายเพื่อบัดกรีเพื่อเชื่อมให้ประสานติดกัน

เตาลูหรือเตาน้ำมันก๊าด

39. เตารีดผ้าโบราณ

ประเภทเครื่องมือ : เครื่องใช้ภายในบ้าน ใช้รีดผ้าฝ้าย-ไหมให้เรียบ เข้ารูปทรงสวยงาม

โครงสร้าง : ตัวหล่อด้วยเหล็กเหนียว ใช้ใส่ถ่านไฟไม้เข้าแล้วแต่ความจำเป็นการต้องการความร้อนในครั้งนั้น ร้อนมากใช้ถ่านมาก ฝาปิดส่วนบนติดไว้กับบานพับที่ด้านข้างเตา มีที่ล็อกและที่รัดจับ ซึ่งหุ้มไว้ด้วยวัสดุนำความร้อนน้อย-เป็นที่จับเวลา ปูผ้าพับหลายๆชั้นเพื่อให้เกิดความนุ่มในการรีด นำผ้าที่รีดวางลงที่ฝารอง จัดให้ได้รูปทรงที่ต้องการ

ระบบการทำงาน : ก่อนรีด เพื่อป้องกันไฟ-ความร้อนมาก อาจใช้เตานี้รีดผ้าหมาดก่อน-ใบตองกล้วยพับหลายชั้นก่อน จึงนำไปรีดจริง จะทำให้ผ้าไหมรีดเรียบ ได้เหลี่ยม มุมของผ้าสวยงาม น่าดู เสริมความงามสง่าของร่างกายได้เลยละ

เตารีดผ้าโบราณ

40. ไถ

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องมือใช้สำหรับทำนาในอดีต

โครงสร้าง : ประกอบ 3 ส่วนคือ ใบผานไถ คันไถ และหางไถ

ระบบการทำงาน : การทำงานประกอบด้วยควายเป็นตัวลากคันไถและคนเป็นผู้บังคับการทำงานของทิศทางของควายเดินและการไถ

การประยุกต์ใช้งาน : การทำนาในอดีตของชนอีสาน ใช้ไถนาตะ (นาฮุด) ไถดินกรบครั้งแรกเพื่อให้หญ้าตายและไถนาดำ เพื่อใช้คราดทำการดำนา นอกจากการทำนาแล้วการทำสวนปลูกผักทั่วไป ส่วนมากใช้ไถกรบดินหรือพวนดินให้โปร่ง ก่อนทำแปลงปลูก

แหล่งกำเนิดครั้งแรก : ชุมชนทำการเกษตรของภาคอีสานในอดีตและภาคอื่นๆ

ไถนา

41. บรรณ

ประเภทเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรีให้เกิดเสียงเวลาพราหมณ์ผีประกอบพิธีพลีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอในสิ่งที่พึงประสงค์

โครงสร้าง : ไม้กลึง หนึ่งหุ้มสองหน้า (ใช้เฉพาะหนังแพะ-แกะ) ไม่นิยมหนังวัวควาย หลักผูกกระทบหน้ากลองทำให้เกิดเสียงดัง ลูกกระทบมัดผูกปลายหลักกลึงให้กลม เจาะรูผูก นิยมใช้กลึงจากงาช้าง

ระบบการทำงาน : ใช้ในราชพิธี รัฐพิธี

การประยุกต์ใช้งาน : พลีกรรมบวงสรวงสังเวญ-ถวายสักการะเทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

แหล่งกำเนิดครั้งแรก : อินเดีย

บรรณ

42. บอกปูน

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน ใช้ใส่ปูนกินหมาก ของคนอีสานโบราณ

โครงสร้าง : ทำด้วยทองเหลือง รูปทรงเป็นกระบอกมีขาตั้ง และฝาปิด ภายนอกทำลวดลายสวยงาม

ระบบการทำงาน : ใช้ใส่ปูนกินหมาก สำหรับคนแก่อีสานในอดีตที่กิน-เคี้ยวหมาก

การประยุกต์ใช้งาน : เป็นเครื่องใช้ประจำตัว เวลากินหมากของคนโบราณ สิ่งที่ขาดไม่ได้คือปูน ใส่กับใบพูก่อนกินหมาก

บอกปูน

43. บักซิกแขวนคอวัว

ประเภทเครื่องใช้สำหรับวัว : เป็นเครื่องใช้สำหรับวัว

โครงสร้าง : ทำจากไม้เนื้อแข็ง ตรงกลางเป็นไม้กลมและเจาะรู สองข้างมีขาทำเป็นไม้เคลื่อนไหวได้ เวลาใช้งานขาทั้งสองข้างจะถูกแกว่งให้ไปกระทบไม้ตรงกลางเกิดเป็นเสียงดัง คนโบราณถ้าได้ยินเสียงของบักซิก แสดงว่ามีวัวกำลังเดินมา ส่วนมากใช้เฉพาะกับวัว

บักซิก

44. บักหิ่งแขวนคอวัว

ประเภทเครื่องใช้สำหรับวัว : เป็นเครื่องใช้สำหรับวัว ใช้เชือกร้อยคล้องผูกคอสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ภายในมีลูกกระทบทำให้เกิดเสียงเวลาสัตว์เล็มหญ้า จะได้ทราบว่าสัตว์เลี้ยงอยู่ที่ใด

โครงสร้าง : ทองสัมฤทธิ์ หล่อเป็นกระดิ่ง ภายในห้อยลูกกระทบ

ระบบการทำงาน : ห้อยแขวนคอสัตว์ เพื่อให้เกิดเสียง

บักหิ่งแขวนคอวัว

45. บั้งทิง

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ กระบอกไม้ไผ่ ใช้เป็นที่บรรจุน้ำสะอาดเพื่อดื่ม ไปเลี้ยงสัตว์ไกลจากเรือน-หมู่บ้านตน

โครงสร้าง : ไม้ไผ่บ้าน - ไม้ไผ่สีสุก - ไม้ไผ่ตรง ขนาดใหญ่ ไม่ไปไกล ใช้ขนาดปล้องเดียว ปิดหัว-ท้าย ด้านบน ทะลุปล้อง ไปไกลใช้สองปล้อง (ปิดหัว-ท้าย ที่หัวทะลุปล้อง ที่หัวด้านบน สอดปากกระบอกเพื่อให้น้ำไหลลงสู่ปากเมื่อดื่ม) ผูกสายเพื่อสะพายเวลาเดินทาง

บั้งทิง

46. ปักกะทิน - ปฏิทินโบราณ

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ บอกปีตามนักษัตร (นักษัตรคือชื่อรอบเวลา กำหนด 12 ปี เรียก 12 นักษัตร ขวด-กุน)

โครงสร้าง : แผ่นไม้กระดานขนาด 20x30 ซม. ทาด้วยน้ำเกลี้ยง-น้ำรัก ขูดขีดให้เป็นช่องๆ เขียนชื่อนักษัตร เป็นรอยลึก ถมด้วยปูนบนรอย เพื่อเน้นความชัดของปีนักษัตร

ระบบการทำงาน : ในปักกะทินหนึ่งแผ่นจะบอก มหาปรีวัตร เท่ากับมี 60 ปี อนุปรีวัตร เท่ากับ 12 ปี หุสา - โหราจารย์ จะเจาะเป็นรู ใช้ของแหลมปิดว่าปีนั้นเป็นปีอะไร (มีลูกปี แม่ปี) สามารถทำนายเรื่องน้ำฝน เหตุการณ์บ้านเมืองจะเป็นเช่นไร ใช้ทายคือ ฝน พายุ อากาศ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง โรคภัย

ปักกะทิน-ปฏิทินโบราณ

47. ผ่างฮาด - ฆ้องกะแต

ประเภทเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรี ใช้ตีให้สัญญาณเพื่อความพร้อมเพรียง

โครงสร้าง : ทำด้วยทองสัมฤทธิ์ เป็นวงกลม ไม่มีจุมเหมือนฆ้อง เชือกฮ้อสำหรับจับยกตี ฆ้องตี

ระบบการทำงาน : แข่งเรียวาว เรือรบของทหารโบราณ ราชนาวี

การประยุกต์ใช้งาน : ตีเป็นสัญญาณเพื่อความพร้อมเพรียง – แข่งเรียวาว เรียวาวทหารโบราณ

ผ่างฮาด-ฆ้องกะแต

48. พวงขวด

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้เก็บ-ใส่หรือบรรจุขวดน้ำดื่มที่สะอาด

โครงสร้าง : ลำหวาย ตอกหวาย ใส่ขวดบรรจุน้ำสะอาดดื่มได้ 4 ขวด แก้วน้ำ 2 ใบ

ระบบการทำงาน : ใช้เองในครอบครัว ใช้รับแขกเวลามีแขกมาเยือนเยือน ใช้บรรจุน้ำถวายพระภิกษุเวลา

ทำบุญ-มาโปรดถึงเฮือน

แหล่งกำเนิดครั้งแรก : หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484 มีขวดสุราแม่โขงมาขายถึงเมืองอุบลฯ ดื่มเหล้าในขวดหมดก็นำขวดเปล่ามาใช้ประโยชน์

พวงขวด

49. พานไม้เก็บของมีค่า

ประเภทเครื่องใช้ : เครื่องใช้ภายในบ้าน สำหรับเก็บของมีค่าต่างๆ เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง ฯลฯ

โครงสร้าง : โครงสร้างทำด้วยไม้ ขึ้นรูปคล้ายหม้อน้ำแต่มีฐานตั้ง ภายนอกขัดสีอย่างสวยงาม มีฝาปิด เป็นสี่เหลี่ยม ขนาดเล็ก

ระบบการทำงาน : ใส่ของมีค่าได้ประมาณ 3 – 5 อย่าง ขึ้นอยู่กับขนาดของมีค่า

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้เก็บของมีค่า เก็บไว้ในห้องส่วนตัว คนโบราณ เก็บเครื่องแต่งตัว เมื่อมีแก้ว แหวน เงิน ทอง จะเก็บไว้ที่บ้าน จำเป็นต้องมีที่เก็บอย่างดี

พานไม้เก็บของมีค่า

50. พิณ

ประเภทเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรี ประเภทเครื่องดีด

โครงสร้าง : ตัวพิณ ได้จากสั้ว เจาซุด เป็นกระดานไม้หมากมี-ขนุน โดยเจาะลึก 1.5 - 2 เป็นรูปวงรี คันทหรือด้าม จะติดจากตัวพิณ ขนาดความยาว 50 ซม. หางหรือปลาย แกะเป็นรูปหัวนาค รูปหางปลาไหล

ระบบการทำงาน : ใช้เครื่องดีดที่ทำจากเขาควาย มีขนาดกว้าง 2 - 2.5 ซม. ยาว 3 - 3.5 ซม. ดีดที่สายพิณซึ่งึงด้วยเส้นโลหะทองเหลืองสามเส้น ดีดตามจังหวะของการขับลำ ร้องรำ ฟ้อนรำ โบราณเรียก ซุง พิณ

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้ผ้าผูกที่ด้านหลังพิณ และด้านคอของปลายพิณคล้องบ่า ดีดในเวลาเล่น

พิณ

51. ฟืม

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ที่สำคัญในการตำหูก ทอผ้าแบบโบราณ ทำให้เส้นด้าย-ไหมที่เป็นเส้นทักทอด้วยฟืม ให้มีลายแบบต่างๆ ผ้าแบบต่างๆ ได้

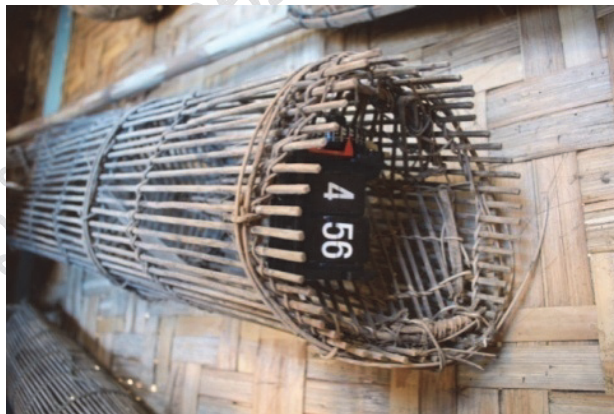

ฟืม

52. ลอบ (ดักปลา)

ประเภทเครื่องมือหาปลา : เป็นเครื่องมือหาปลา วางไว้ที่น้ำไหล น้ำเค็มที่นา ห้วย ซี มูนจะไหลลงเริ่มจะหมดหน้าฝน ปลาจะมีมากในภาคอีสาน น้ำไหลลงปลาลงห้วย จึงใช้ลอบดักบางครั้งทำที่ปลาเข้าทั้งปากลอบ ได้ปลาใหญ่ปลาเล็ก (ปลาซ่อน - ค้อ ปลาชะโด ขนาด 1-2 กก.) แต่ถ้าดักตามคันทนา น้ำน้อย ทำที่ปลาเขา ข้างๆลอบจะได้ปลาตัวไม่โตมาก

ระบบการทำงาน : ชักไม้ไผ่ 30 - 50 ชัก ไม้ไผ่ทำเป็นวงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 30 - 50 ซม. ผูกชักไม้ไผ่ใส่กรอบวงกลม 3-5 กรอบ มัดให้ดี แข็งแรงด้วยตอกหวาย นำไปดักเอาปลา จะได้ปลาสะอาดไม่ปะปนกับขยะ (ได้แต่ตัวปลา)

ลอบ (ดักปลา)

53. ลูกแห่

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ถ่วงแกเมื่อเวลาทอดเอาปลาให้แหจมน้ำเร็ว ครอบเอาปลาให้เจ้าของปลาจับปลาได้

โครงสร้าง : แร่ตะกั่ว มีหรือได้มาแล้ว วางลงในหม้อกระเบื้อง (หม้อดินเผา) ที่แตกจากการเป็นโอง ไห – หม้อ หรือใช้กระทะเหล็ก วางลงที่เตาไฟ (พื้น ถ่าน) แร่ตะกั่วจะละลายเมื่ออุณหภูมิ 400 องศาเซลเซียสไปหยอดลงในแผ่นพิมพ์หล่อลูกแห ซึ่งทำจากไม้เนื้อแข็งและทนความร้อนได้ดี (ไม้พะยุง) หยอดลงในพิมพ์ทิ้งระยะเวลาไว้ 10-15 นาที แร่ตะกั่วเย็น คว่ำแม่พิมพ์ เคาะเอาลูกแหออก จะได้ลูกแหเป็นวงกลม เมื่อเย็นสนิทสามารถใช้มือจับได้ จึงใช้ของมีคมสับให้ขาดจากกันหนึ่งรอบ แล้วนำมาเกี่ยวต่อกันเป็นเส้นยาวพอกับจะนำไปถ่วงแหให้จมเร็วได้เพื่อทอดเอาปลาได้

ลูกแห

54. เล่นป่าน (เล่น แปลว่า หมุน, ป่าน คือ เชือก ปอ)

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน ใช้ปั่นทำเป็นเกลียวเชือก (เหมือนเส้นด้ายใน-เส้นไฉน-เส้นไฉน-เส้นไฉน-เส้นไฉน) โบราณไม่มีขาย สานแห ข่าย สวิง ฯลฯ ต้องปั่นเองเป็นเครื่องมือทำเส้น ปอ เทียง

โครงสร้าง : ทำจากไม้ แกนกลางเป็นไม้กลม ปลายเรียวแหลม มีไม้ที่เป็นตัวกั้นสองข้าง อยู่ด้านหนึ่ง

ระบบการทำงาน : ทำให้ได้เส้นเชือก สัมหรือเชิยมเสือก เป็นการต่อหรือเชื่อมต่อเส้นเสือกหรือด้าย ให้มีขนาดยาวตามที่ต้องการ

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้เป็นที่ทอดด้ายจากปอ ที่นำมาต่อกันให้มีขนาดพอที่จะสานเป็นสิ่งต่าง เช่น การสาน กระสอบป่านในอดีต ตาข่าย แห สวิง เป็นต้น

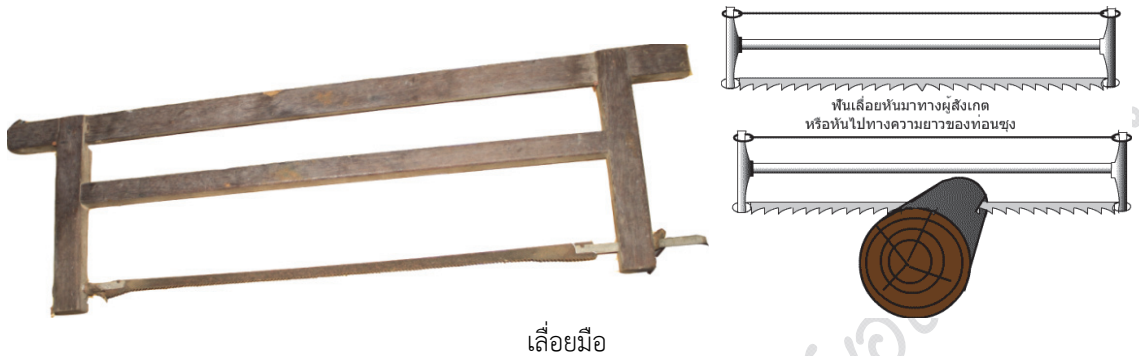

เล่นป่าน

55. เลื่อยไม้

ประเภทเครื่องมือ : เครื่องมือของช่างไม้ ใช้เลื่อย ตัดไม้ให้ขาด ได้ขนาดตามที่ต้องการ

โครงสร้าง : หลัง-มีหน้าที่ตรึง-ดึงให้เที่ยง ตรง ได้ขนาดตามที่ต้องการ ดึง - ออก เพิ่มเสริมทำให้ตั้ง หย่อน ใบเลื่อยทำจากเหล็กเหนียว มีฟันแหลมคม ใช้ตัดเลื่อยไม้ให้ขาดได้ขนาดตามที่ต้องการ ใบเลื่อยมีนอตจับทั้งสองด้าน -ทำให้แน่น -ทำให้ตั้งหย่อน

เลื่อยมือ

56. สไนต์

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ทั่วไป ใช้เป่าเป็นสัญญาณรวมพล บอกเหตุ ที่ อ.ราชสีห์ ไศล จ.ศรีสะเกษ เป่าประกอบการฟ้อนรำ

โครงสร้าง : เขาสัตว์ เขาควาย มีลื่นเป่าทำจากแผ่นโลหะ ทองเหลือง ทองแดง เงิน ไม้ไผ่

การประยุกต์ใช้งาน : เป่าประกอบการฟ้อนรำ ที่ อ.ราชสีห์ ไศล จ.ศรีสะเกษ กลุ่มนายพรานออกล่าสัตว์ป่า พวกเลี้ยงช้าง

สไนต์

57. สวิง (หาปลา)

ประเภทเครื่องมือหาปลา : เครื่องมือหาปลา ซ้อนเอากุ้ง ปลาขนาดเล็ก เช่น ปลาชิว/ปลาขาว/ปลาซ้อย/ปลาหมัด

โครงสร้าง : กรอบไม้ทำเป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 50 - 60 ซม. ข่ายที่สาน-ถักทอจากปอ/ป่าน/เหียง ทุกวันนี้ใช้เส้นไนล่อนที่มีจำหน่าย ถักทอให้มีพื้นที่กลมพอดีกับกรอบ (ไม้ไผ่-เครือไม้ ส่วนมานิยมเครือของเถาว์ฮองซุ่ม) มัดข่ายใส่กรอบที่เตรียมไว้โดยรอบให้แน่นมั่นคงดี

ระบบการทำงาน : นำไปซ้อนเอาปลาในแม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง บ่ง กุด ซ้อนดึงไปขายกลับมาขาย ทำวนๆรอบตัวเอง ด้านหลังของผู้ซ้อนทำรวดเร็ว ฉับไว ไม่ให้ปลาที่ต้องการหนี ดักวน รวดเร็ว

การประยุกต์ใช้งาน : ได้ปลามาแล้วนำมาประกอบอาหาร ส่วนมากจะได้ปลา-กุ้งขนาดเล็ก ตัวไม่ใหญ่โตมากนัก เมื่อใช้สวิงเป็นเครื่องมือ

สวิง (หาปลา)

58. สังข์ (ตามสำนักราชวัง)

ประเภทเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรี เป็นหอยสังข์พันธุ์อินเดีย จะมีรูปสั้นป้อมกว่าสังข์อีสาน

โครงสร้าง : หอยสังข์ ต่อกันให้เป็นรู ไม่ต้องเอาลิ้นแคนมาต่อ ต่อยให้เป็นรูเป่าได้ เพื่อให้มีเสียง

ระบบการทำงาน : ใช้ในพิธีพลีกรรม เป็นสัญญาณเรียกเทพยดา ให้พาท่านนายพรให้ประสพในสิ่งที่พึงปรารถนา

การประยุกต์ใช้งาน : รัฐพิธี ราชพิธี

แหล่งกำเนิดครั้งแรก : อินเดีย “ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู”

สังข์ (ตามสำนักพระราชวัง)

59. สิ้งขี้सान

ประเภทเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรี เป่าให้เกิดเสียงดัง ความเชื่อของพราหมณ์ เป่าเพื่อให้พระนารายณ์ปราบทุกข์เชื้อ

โครงสร้าง : หอยสังข์ ลื่นของแคน ตัดมาต่อกันหอย

ระบบการทำงาน : เป่าเวลาแก่พระเวสสันดร เมื่อมีงานบุญพะเหวด อีตที่สี่

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้เป่างานพิธีกรรมบวงสรวงสังเวีย ถวายเครื่องสักการะ ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สิ้งขี้सान

60. สุ่มจับปลา

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องมือ สุ่มครอบเอาปลา ไม่ให้แหวกว่ายไปได้

โครงสร้าง : ไม้ไผ่ และหวาย

ระบบการทำงาน : ทำसान ประกอบขึ้นด้วยซี่ไม้ไผ่ไผ่บ้าน = ไผ่ตง ผ่าป่า ไผ่ไล่) รูปทรงเหมือนสุ่มครอบไก่ จึงเรียกสุ่ม เอาไม้ไผ่ทำเป็นวงกลม ขนาดความต้องการ-ปากสุ่มที่จะจับเพื่อครอบปลา เล็กทำให้ใหญ่กว้างขึ้น อีสาน เหวออก - กว้างออกไปหาปากสุ่ม

การประยุกต์ใช้งาน : มัดริ้วไม้ไผ่ตามกรอบไม้ไผ่ด้วยหวาย เดินตามห้วย หนอง คลอง บึง บุ่ง ที่ลึกประมาณเขาน้ำที่ใสจะมองเห็นตัวปลา ใช้สุ่มนี้ครอบเอาตัวปลาไว้ ไม่ให้แหวกว่ายหนีไป ใช้มือกววนน้ำในสุ่มพร้อมกับได้จังหวะมือถูกตัวปลา ใช้มือกำ จับเอาไว้นั่น ได้ตัวปลา นำมาเก็บไว้ในข้อง

41 สุ่มจับปลา

61. หมวกกูป

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ ใส่สวมใส่ที่ศีรษะกันแดด ฝน

โครงสร้าง : กรอบไม้ไผ่ทำกลมๆเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 10 15 20 25 30 35-50 ซม. เอาซี่ไม้ไผ่วางมัดจากเล็กมาหากรอบใหญ่ มัดเสร็จ รูปร่างจะแหลม ยอดเหมือนพีระมิด

ระบบการทำงาน : เอาใบตาล ลาน มาเย็บเหลื่อมกันบนโครงสร้างจนเต็ม ไม่ให้มีรอยร้าวเพื่อกันแดด-ฝน

การประยุกต์ใช้งาน : สวมไว้บนศีรษะเพื่อกันแดด - ฝน ภายในของงอบญวน ใส่ผ้าบาง เชือกฝ้ายผูกไว้สองจุดตรงกัน ให้ความสวยงามพอดี เอามารัดที่คางพอดีไม่หลวมหรือตึงเกินไป เพื่อกันไม่ให้งอบหลุดจากศีรษะเมื่อถูกลมพัดแรง

หมวกกูป

62. หมวกไทย - งอบไทย

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ สวมศีรษะเพื่อป้องกันแดดฝน

โครงสร้าง : กรอบวงกลมที่ทำจากไม้ไผ่ขนาดใหญ่สุด 40-45 ซม.

ระบบการทำงาน : ใช้ตอกไม้ไผ่บางๆสานตั้งให้มีความใหญ่เล็กไปตามกรอบ สานจากส่วนบนสุดที่มีกรอบ 16-15 ซม. ให้แน่นบางออกไปหาปลายกรอบที่ความกว้าง 40-45 ซม. สานถี่เกาะแน่นเข้าด้วยกันด้วยตอกไม้ไผ่นี้เสร็จแล้วปรุ เย็บติดให้ใบตาล ใบลานเหลื่อมกันด้วยด้ายไหม

หมวกไทย-งอบไทย

63. หมวกใบตาล

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ สวมบนศีรษะเพื่อป้องกันแดดฝน

โครงสร้าง : กรอบตอกไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 12 14 16 18 20 25 29 35 ซม. ใช้ตอกไม้ไผ่สาน ถักทอ (เริ่มที่ส่วนบน-ส่วนที่เล็กที่สุด) สานให้เพิ่ม-ขยายความกว้างขึ้น ตามกรอบวงกลมไม้ไผ่ที่ทำไว้ สานจนสุดตอก ที่ความกว้างของหมวกที่ 35 ซม. ตลบมันตอก ถักปลายตอกเข้าด้วยกัน เพื่อความมั่นใจว่ามัดแน่นด้วยด้าย ฝ้ายได้ *นำใบตาล ใบลานมาประทับกับกับรูปทรงของหมวกที่สานนั้นโดยใช้ด้ายฝ้ายเย็บ ให้ใบลาน ใบตาลติดกับ โครงสร้างที่สานถักทอเป็นหมวกจนทั่ว

ระบบการทำงาน : ใช้เส้นใบตาล ตอกใบตาล ถักทอ อีสานเรียกว่า “หางสิงห์” ถักเสร็จเอามาเย็บทำเป็น กรอบรอบๆ ปลายปีกหมวก และที่กลางตัวหมวกและปีกหมวก ที่ยอดสูงสุด สานด้วยใบลานเอามาเย็บติดปิดรู ยอด ทำให้ได้หมวกสวย คงทน ใช้สวมบนศีรษะป้องกันแดดฝน ภายในผูกเชือกสองจุดให้ตรงเสมอกัน เพื่อรัด กับคางได้พอดี กันหลุดตกจากศีรษะเมื่อลมแรง

หมวกใบตาล

64. หม้อทองสองหู

ประเภทเครื่องใช้ : เครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นภาชนะใส่น้ำกินอดีต

โครงสร้าง : ทำด้วยทองเหลือง ขึ้นรูปเป็นหม้อน้ำ มีหูจับสองข้าง ขนาดไม่มากใหญ่ .

ระบบการทำงาน : ใส่น้ำได้ประมาณ 3 – 4 ลิตร

การประยุกต์ใช้งาน : ใส่น้ำกินภายในบ้าน

หม้อทองสองหู

65. หมากหิ้งช้าง

ประเภทเครื่องใช้สำหรับช้าง : เป็นเครื่องมือ แขนงคอกช้าง เมื่อเวลาให้ช้างไปหากิน เพราะภายในหมากหิ้งมี ลูกกระพอนทำให้เกิดเสียงดัง (จะทำให้รู้ว่าขณะนี้ช้างหากินที่ใด จะได้ตามต้อนกลับบ้านในตอนเย็น

โครงสร้าง : โครงสร้างทำด้วยทองสัมฤทธิ์ รูปทรงคล้ายลูกกระพอนแต่ใหญ่กว่าประมาณ 9 - 10 เท่า ด้านในมีลูกตะกั่วกลมๆ 2 - 3 ลูก ตรงปลายมีที่ใส่เชือก ลักษณะเหมือนสายสร้อย ซึ่งเส้นหนึ่งใช้หมากหิ้งหลายลูกทำงานร่วมกัน

ระบบการทำงาน : ใช้เป็นเครื่องมือแสดงเสียงดัง ปกติใส่ไว้คอช้าง เวลาช้างเดินจะเกิดเสียงดังเกิดขึ้น

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้งานกับช้าง เมื่อช้างสวมหมากหิ้ง จะทำให้เจ้าของทราบที่ช้างเดินไปทางไหนหรืออยู่ที่ไหน

หมากหิ้งช้าง = ลูกกระพอน

66. หลา

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ เพื่อทำปุ๋ยฝ้ายที่ได้จากอ้ว ดิด

ระบบการทำงาน : ทำกรอแล้วมาใช้หลานี้ "หมุนดึงกรอปุ๋ยฝ้ายให้ออกเป็นเส้น" ทำไปเรื่อยๆหมดกรอต่อกรอ 2 จนได้เส้นด้ายเต็มเหล็กใน เหล็กแหลมที่ปลายหลาหยุด

หลา

67. หวดนึ่งข้าว

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ นึ่งข้าวซึ่งทำให้ข้าวสารซึ่งหมา - แขน้ำแล้วให้สุก กิน/บริโภคเป็นอาหารได้

โครงสร้าง : ตอกไม้ไผ่ ที่นิยมจะเป็นตัว-ผิวของลำไม้ไผ่ สานจากส่วนกันซึ่งแหลม ให้บานกว้างออกเรื่อยๆ นิยมสานให้ยาวเป็นลักษณะหูลู ไม้จับเวลายกออกจากหม้อเมื่อนึ่งข้าวสุกแล้ว จากกัน - ปาก - หูลวด ประมาณ ยาว 60 ซม.

การประยุกต์ใช้งาน : เมื่อหมา-แขนข้าวเหนียวไว้ทั้งคืน ช่วงตั้งแต่ 19.00-05.00น. รุ่งเช้าจะใช้มือควัก-จับเมล็ด ข้าวหมา-แขน ซึ่งแชในหม้อ-กะละมัง เครื่องปั้นดินเผารูปร่างคล้ายกะละมัง ควักข้าวหมาจนหมดจากที่หมาใส่ หวดจนหมด ยกขึ้นตั้งในหม้อนึ่งซึ่งตั้งบนเตาไฟแล้ว ต้มน้ำหม้อนึ่งให้เดือด น้ำเดือดจะมีไอร้อน แทรกซึมผ่าน ข้าวเหนียวหมา-แขนในหวด ไอร้อนข้าวจนทะลุขึ้นบนจนเห็นเป็นไอ แม่ครัวจะจับหวดยกขึ้น จับกดพื้นกระดาน แม่ครัวจะกลับข้าวจากบนลงล่างแล้วยกขึ้นนิ่งต่อไป10-20นาที มองดูว่าสุกดีเสมोजึงยกลง

หวดนึ่งข้าว

68. หวีฮุก (ใช้สำหรับตำหูก)

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ ทำให้เส้นฝ้ายไหมไม่แฉกติดกัน ทำให้การทอเป็นผืนผ้าได้สะดวก

โครงสร้าง : เยื่อ-เส้นของก้านตาล/ก้านลาน ทูปก้านของในตาล ใบลานเมื่อเห็นเส้นจะเอามาดีดในไม้ทาบ (ทำจากไม้ไผ่) เป็นทาบเหมือนจะปิ้งเพื่อปิ้งปลาดีดใย-เส้นตาล ลาน ผ่านไม้ทาบ เศษที่ไม่ต้องการจะถูกคัดออก เอาส่วนที่ต้องการมัดรวมกัน ผ้าที่จะทอไม่ให้เส้นใดติดกัน

การประยุกต์ใช้งาน : เพื่อความลื่นของเส้นฝ้ายไหม โบราณจะเอาหวีวางที่เปลือกหอยกาบขนาดใหญ่ ใช้ไขสัตว์วางในหอยกาบนี้เอาปลายหวีเคาะ ไขสัตว์เบาๆแล้วจึงนำไปทอ ผ้าจะมีมันไม่ติดกัน ทำให้เส้นฝ้าย เส้นไหมเป็นระเบียบไม่ติดกัน เป็นมันไม่ติดกัน

หวีฮุก

69. หัวกะหย่อง

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้วางดอกไม้ ธูป เทียน บูชาพระพุทธรูป(พุทธปฏิมา อุเทศสิกเจติย์)

โครงสร้าง : สานจากดอกหวาย - ไม้ไผ่ ที่ต้องการความแข็งแรงสานให้ทึบ เช่น ขา-ส่วนที่วางของเครื่องสักการบูชา) ส่วนกลางที่ไม่ได้ใส่วางอะไรสานห่างๆด้วยลาย”ตาหมากรุก”

ระบบการทำงาน : ยังมีใช้ที่วัดบ้านหนองขอน ต.หนองขอน อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

หัวกะหย่อง

70. หิ่งฮ้อย

ประเภทเครื่องใช้สำหรับสัตว์ : เป็นเครื่องใช้ของสัตว์ใช้ลูกกระพวน”หมากหิ่ง” ผูกเรียงกันกับเชือกปอ พวงหนึ่งมีประมาณ 12 ลูก ใช้หมากหิ่งฮ้อย แขนงที่กระพวนเกวียนของหัวหน้าพ่อค้า เรียกว่า”นายฮ้อย” ซึ่งเดินทางไปค้าขายด้วยขบวนเกวียนขบวนหนึ่งมีตั้งแต่ 5-10 เกวียน แต่หิ่งฮ้อยจะแขวนเฉพาะของหัวหน้า หรือที่เกวียนลำแรก

โครงสร้าง : เชือกปอซึ่งปั่น-ถัก เป็นแผ่นบาง ขนาด 1*3 ซม. ยาว 50 ซม.

ระบบการทำงาน : ทำให้เกิดเสียงดัง ให้ทราบ เกวียนลำหัวหน้า ให้ทราบว่าพ่อค้าเดินทาง

การประยุกต์ใช้งาน : ก่อนสงครามครั้งที่สอง พ.ศ. 2484 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “นายฮ้อยเกวียน”

หิ่งฮ้อย

71. เหล็กไฟโป๊ก (กระบอกหมุน หิน เหล็ก)

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ทำให้เกิดไฟ

โครงสร้าง : กระบอกไม้ไผ่ (ไม้ไผ่น้อย-ไผ่ซังไฟ) เส้นผ่าศูนย์กลาง 3 - 3.5 - 4 ซม. ยาว 6-7-8 ซม.) ใส่ปูนที่ได้จากต้นปูน หมากรั้ว ด้านหน้าของกระบอกจุดไฟที่ปูนให้ไม้เป็นสีดำ แล้วดับไฟ ให้มองเห็นดำๆนั้น(ถ้าไม่ทำอย่างนี้ไฟจะไม่ติด -ไหม้) หิน-ศิลา กล้า(เวลาต่อจะเป็นประกายไฟ) เหล็กกล้า ขนาด 3-3.5 -4 ซม. ยาว 5-6 ซม. ใช้มือซ้ายกำให้กระบอกไฟโป๊กให้แน่น พร้อมที่หัวแม่มือ นิ้วโป้ง นิ้วชี้ จับปีกก้อนหินที่แข็งไว้แน่นๆ ด้วย

ระบบการทำงาน : มือขวาจับเหล็กกล้าดังกล่าวแล้ว ตี ต่อยก้อนหินอย่างแรง จะเกิดประกายไฟ ไปติดที่ปูนจั่วที่เคยติดไฟนั้น ไฟติด ลูก ใช้ปากเป่าลม ไฟจะไหม้ทั้งทั้งปากกระบอก

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้เป็นไม้ขีดไฟ จุดบุรีสมัยโบราณ

เหล็กไฟโป๊ก

72. อี้วมือ (อี้ว แปลว่า หมุน)

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ บีบเมล็ดฝ้ายออกจากปุยฝ้าย

โครงสร้าง : มือขวา (คนถนัดขวา) จับแขนที่หมุนแล้วหมุนขวาวี้วหมุน มือซ้ายหยิบฝ้ายซึ่งแก้จัดแตกจากเปลือกฝัก ดูเป็นปุย ดันเข้าอี้ว อี้วจะดูดเข้า บีบเมล็ดออกจากเปลือกฝ้าย

ระบบการทำงาน : ได้ปุยฝ้าย นำไปโครและเส้นทำเป็นเส้นต่อไป

การประยุกต์ใช้งาน : ใช้แยกเมล็ดออกจากเนื้อฝ้าย

อี้วมือ

73. แอบพลู

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ บรรจุ-ใส่ในพลูสด ทำให้สดได้นาน

วางไว้ในอากาศเย็น

โครงสร้าง : ไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ยอป่า ไม้ขาว ไม้หมากมี-ขนุน เลื่อยให้มีความบางครึ่งเซนติเมตร แล้วนำมาขัดให้เป็นรูปทรงที่ต้องการ ยึดให้อยู่โดยสลักที่ทำจากไม้ไผ่ ทาด้วยน้ำเกลี้ยง-น้ำรัก

ระบบการทำงาน : ภายในทาด้วยน้ำหาง มีฝาปิด เพื่อความคงทน รูปทรงไม่เปลี่ยนไป จะหาโลหะที่มีความแข็งแรงคงทน เช่น สังกะสี อลูมิเนียม แผ่นทองเหลือง ทองแดง เงิน มาเสริมไว้ เช่น ส่วนปากทั้งตัวแอบและฝาปิด

แอบพลู

74. แอบยา

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน ใส่ยาเส้น (คนโบราณปลูกต้นยาใช้เอง เมื่อใบยาแก่ จะนำมาหั่น-ซอยเป็นเส้นละเอียด แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง เวลาจะใช้ก็ร่อนจากภาชนะที่เก็บ เอามาใส่ “แอบยา”

โครงสร้าง : ทำจากไม้เนื้ออ่อน ไม้ยอป่า-ตะโกปอ เลื่อยบางๆครึ่งเซนติเมตร นำมาขัดให้เป็นวงกลม มีสามส่วน ท่อนล่าง มีฝาปิดใน ฝาปิดครอบทั้งหมด

การใช้งาน : ใช้ส่วนตัวของหัวหน้าครอบคร้ว พ่อ-ผู้ชาย รับแขกเมื่อมาถึงบ้าน เวลาเดินทางไกล ไปไร่-นา (ใส่ยามติดไปกับตัว) ไปเลี้ยงสัตว์ ใส่ยาเส้นให้พอกับที่ใช้ในธูระแต่ละครั้ง ใส่ยาเส้น เส้นยาที่พร้อมสูบ-ดูด ใบตองกล้วยแห้ง ตัดเป็นแผ่นๆ 6x7 ซม. ใช้ม้วนยาเส้น เหล็กไฟโป๊ก ตะบันไฟ ฝาปิด

แอบยา

75. โอลงหิน

ประเภทเครื่องใช้ : เครื่องใช้ภายในบ้าน ใส่น้ำกิน ต้อนรับแขกที่สำคัญ – ใช้เป็นภาชนะใส่น้ำสรงพระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้สูงอายุในเทศกาลสงกรานต์

โครงสร้าง : โครงสร้างทำด้วยทองสัมฤทธิ์ รูปทรงคล้ายขันตักน้ำ มี 3 ขนาด ขนาดใหญ่ กลาง เล็ก

ระบบการทำงาน : ใส่น้ำชั้นใหญ่ ส่วนอีก 2 ใบ ใช้เป็นชั้นแบ่งน้ำจากชั้นใหญ่ ขนาดใหญ่ที่สุดเป็นที่รองรับน้ำที่ผ่านการสรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญ เช่น พระแก้วบุษราคัม-วัดศรีอุบลฯ

การประยุกต์ใช้งาน : ปกติน่าจะใช้ใส่น้ำกินต้อนรับแขก หรือในการทำบุญต่างๆ ใช้เป็นน้ำมนต์ให้พระสวดไทยล้านนา (ภาคเหนือ) ไทยล้านช้าง = อีสาน - สปป.ลาว

โอลงหิน – ขันสัมฤทธิ์

76. แห้ว

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้มือ เป็นอุปกรณ์เครื่องจับสัตว์ (ดักเอาสัตว์อะไรเรียกแห้วนั้น) แห้วนกเขา แห้วนอกขอด

โครงสร้าง : ไม้ไผ่ สานด้วยปอ / ป่าน / เทือง ซึ่งมีความเหนียวและทน สามารถจับสัตว์ที่ดักไม่ขาด-หลุดไปได้

ระบบการทำงาน : เอาไปวางดักสัตว์ที่ต้องการดัก อ้าง โดยตั้งยนต์ เป็นส่วนหนึ่งเป็นพื้น-ส่วนหนึ่งเป็นที่คลุมจับสัตว์ ยกตรงที่เป็นส่วนตะคุบขึ้นเอาตัวเดียวไม่ขัดสลักให้ส่วนปิดตะคุบติดเสาวไว้

การประยุกต์ใช้งาน : วางเหยื่อล่อเอาไว้ในแห้ว สัตว์ที่ดักจะมากินเหยื่อ จะดึงสายทำให้เหยื่อ-เกล็ดหลุดออกจากสลัก ตบ-คลุมเอาสัตว์ไว้

แห้ว

77. โองกระบอง

ประเภทเครื่องใช้ : เป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน เพื่อให้ได้แสงสว่างตอนกลางคืน

โครงสร้าง : ใช้แผ่นไม้กระดานหนา มาใช้ส่วเจาะให้เป็นหลุมลึกประมาณ 1 ½ เหลือทำเป็นหางเพื่อปักสองอันที่ปลายหลักนำเหล็กแหลมตีปักไว้เพื่อปักได้กระป๋อง เวลากลางคืนจุดกระป๋องเพื่อให้มีเปลวไฟให้แสงสว่างทำการกิจหน้าที่ในเวลากลางคืน

ระบบการทำงาน : ใช้กระป๋อง (ส่วนผสมของ ขี้ยาง (ยางไม้ยาง) เศษไม้ที่เป็นเชื้อเพลิงได้ดี พันด้วยใบตองขาด) วางบนแท่นที่วาง จุดไฟทางด้านที่มีฐานรอง หลังจากไฟไหม้จะมีขี้เถ้า หรือขี้กระป๋องตกลงบนฐานรอง

การประยุกต์ใช้งาน : สมัยอดีตคนอีสานตามชนบท ไม่มีตะเกียงใช้ เวลาค่ำจะใช้กระป๋องแทนตะเกียง ทุกหลังคาเรือน

โงงกระป๋อง

78. โงงหด

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ ใช้สรงพระพุทธรูป (พุทธรูปภูมิ-อุบาสิกเจดีย์)

โครงสร้าง : ไม้เนื้อแข็ง ขนาดกว้าง 20 ซม. ยาว 3-5 เมตร ทำรูปร่างให้คล้ายหัวนาคนู ฐานนาคนูทำเป็นเกล็ดเหมือนนูน ฐานนาคนูเป็นนกสามตัว หัวเป็นเศียร หัวนาคนู ปากอ้า ฐานนาคนูมีเขา-ปีก วางตั้งไว้ที่เสา-ขาตั้งสองจุด หน้า-หลัง มีคติความเชื่อ ไม้ให้อวยวะในร่างกายไปถูก-แตะต้องพระพุทธรูป พระภิกษุที่รับการเอราภิเษก จึงเทน้ำอบ น้ำหอมสรงผ่านราง โงงหด ได้หัวนาคนู ให้น้ำไหลไปสรงท่านโดยไปตกประมาณคอ ได้หัวนาคนู โดยการไหลผ่านช่อดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล

โงงหด

79. โงงอ้าวอ้อยโบราณ

ประเภทเครื่องมือ : เป็นเครื่องใช้ สำหรับบีบลำตันอ้อย ให้ได้น้ำหวานจากลำอ้อย เพื่อนำมาบริโภคเป็นอาหารหวาน

โครงสร้าง : ส่วนมากกลึง ”เสี้ยน” จากไม้กระโดน-ไม้จิก ส่วนล่างบริเวณจะให้บีบให้ลำตันอ้อยเรียบส่วนบนเป็นฟันเฟือง ปกติมีสามอัน (ใช้ไม้มัดจากโองอ้ออ้อยไปผูกคอคลาย ให้คล้ายเดินรอบ)

ระบบการทำงาน : โองอ้ออ้อยหมุนโดยใช้ 2 คน มีหน้าที่ส่งลำอ้อยที่ยังไม่บีบ และคนที่สอง ผึ่งตรงข้ามส่งโค้งกลับ

คนที่หนึ่งส่งลำอ้อยเต็มๆเข้า และทิ้งกากที่บีบแล้ว

การประยุกต์ใช้งาน : ได้น้ำจากอ้อย นำไปประกอบอาหาร ต้มจนเดือด มีไอน้ำระเหย เหลือเฉพาะน้ำอ้อยข้นๆ สามารถเก็บไว้ได้นานเป็นปี บริโภค-ขายเป็นสินค้า

โองอ้ออ้อย